

5084.

X.

83.

DĚJE

MOCNÁŘSTWÍ RAKAUSKÉHO.

Ku potřebě na gymnasiích a školách reálných.

Sepsal

W. Wladiwoj Tomek,

c. k. řádný profesor dějepisu rakauského na universitě Pražské.

Druhé opravené wydání.

MUSEJNÍ SPOLEK V JIČÍNĚ

V PRAZE, 1874.

Nákladem B. Tempského.

O b s a h.

Část I.

Dějiny starší před spojením Čech, Uher a Rakous až do smrti
císaře Maximiliana I. (r. 1519.)

Doba I. Od nejstarších zpráv až do času Karla
Velikého. (r. 768.)

	Stránka
§ 1. Nejstarší obyvatelé Rakouska. Přistěhování Keltů	1
§ 2. Položení národů po stěhování keltickém	2
§ 3. Wálky Keltů s Římany a s Řeky	3
§ 4. Podmanění Gallů cisalpinských, Illyrů a Istrů od Římanů	3
§ 5. První nával Němců (Cimbrů a Teutonů) na Kelty a na Římany	4
§ 6. Boerebistes, Markomani a Kwadowé	5
§ 7. Rozšíření hranic Římských až k Dunaji	5
§ 8. Marobod	6
§ 9. Rozdělení na provincie. Řády Římské	7
§ 10. Úpadek říše markomanské. Jazygowé	8
§ 11. Decebalus	8
§ 12. Wálka markomanská	9
§ 13. Úpadek říše Římské. Laupežné nájezdy barbarů	10
§ 14. Gothowé	10
§ 15. Probus, Diocletianus, Konstantinus	12
§ 16. Hunnowé	12
§ 17. Alarich	14
§ 18. Attila	14
§ 19. Wyvrácení říše Římské	15
§ 20. Odoakar. Theodorich	16
§ 21. Zahynutí Ostrogothů w Italii	17
§ 22. Langobardowé	17
§ 23. Stěhování slowanské. Awarowé	18
§ 24. Sámo	19
§ 25. Srbowé a Charwáti	19
§ 26. Rozpadnutí říše Sámowy	20
§ 27. Agilolfingowé baworští a majordomowé franští	21

IV

Doba II. Od Karla Welikého až do pádu Přemysla Otakara II. (r. 768—1278.)

	Stránka
§ 28. Rozšíření říše franské za Karla Welikého	21
§ 29. Úpadek a dělení říše franské za Karlowiců	24
§ 30. Osvobození Charwát od vrchního panství franského	25
§ 31. Morava za Mojmíra a Rostislava	25
§ 32. Swatopluk	27
§ 33. Vtrhnutí Madarů	29
§ 34. Králové němečtí Jindřich I a Otto I	30
§ 35. Zřízení zemí německých a vlastských v objemu Rakaus za Otty I a jeho nástupců	30
§ 36. Rozšíření panství Babenberského	32
§ 37. Čechy od Boleslawa I do krále Přemysla I	33
§ 38. Říše uherská od času krále Štěpána I	35
§ 39. Nával Mongolů	37
§ 40. Přemysl Otakar II	38

Doba III. Od krále Rudolfa Habsburského až do smrti Maximiliana I. (r. 1278—1519.)

§ 41. Zařízení Rudolfa Habsburského v zemích českých a německo-rakauských	40
§ 42. Král Wáclaw II a Albrecht I	41
§ 43. Wyměření Přemyslowiců. Rozepře o trůn český až do nastoupení krále Jana Lucemburského	42
§ 44. Zápas mezi Fridrichem III a Ludwíkem baworským o císařství	43
§ 45. Král český Jan	44
§ 46. Spojení Korutan s Rakausy	45
§ 47. Rozepře mezi králem Janem a Ludwíkem baworským	46
§ 48. Císař Karel IV	46
§ 49. Ludvík I král uherský	47
§ 50. Rozšíření a rozdělení panství Habsburského za Albrechta Maudrého a jeho synů	49
§ 51. Wáclaw IV král český a bratr jeho Sigmund král uherský	49
§ 52. Jan Hus. Koncilium Kostnické	51
§ 53. Wálka Husitská	58
§ 54. Král Albrecht II	55
§ 55. Bauře a nepokoje v Uhřích, v Čechách a v Rakausích po smrti Albrechta II	56
§ 56. Panování krále Ladislava	58
§ 57. Král Jiří Poděbradský	59
§ 58. Matiáš Corvinus	61
§ 59. Maximilian I	61
§ 60. Wladislaw II, král český a uherský	64

Část II.

Dějiny novější od Ferdinanda I až do Wídenského sjezdu.

Doba IV. Od nastaupení Ferdinanda I až do bitvy
Bělohorské. (r. 1519—1620.)

	Stránka
§ 61. Stav zemí rakauských při smrti Maximiliana I	67
§ 62. Počátky panování Ferdinanda I w zemích německo-rakauských	68
§ 63. Panování Ludvíka II w Čechách a w Uhřích. Bitwa u Muháče	69
§ 64. Nastaupení Ferdinanda I w panství české a uherské	71
§ 65. Jan Zápolský we spolku s Turky. Obležení Wídně Solimanem	72
§ 66. Rozdělení Uher mezi Ferdinandem I a Janem Zápolským . .	73
§ 67. Založení panství tureckého w Uhřích a knížetství sedmihradského pod ochranou tureckou	74
§ 68. Šíření protestantství	76
§ 69. Wálka Schmalkaldská. Pozdvižení w Čechách	77
§ 70. Jiří Utěšinovič. Jan Sigmund Zápolský	78
§ 71. Náboženský mír Augšpurský a následky jeho	80
§ 72. Císař Maximilian II. Poslední tažení Solimanovo do Uher. .	81
§ 73. Proměny na trůně polském za času Maximiliana II	83
§ 74. Císař Rudolf II. Ucházení se arciknížat Maximiliana i Arnošta o trůn polský	84
§ 75. Wypuknutí 15leté války turecké za císaře Rudolfa II	85
§ 76. Sigmund Bátyr kníže sedmihradské. Bitva u Keresteše .	86
§ 77. Přewraty v Sedmihradsku a další běh války turecké	88
§ 78. Proměny ve věcech náboženství za císaře Rudolfa II . .	89
§ 79. Powstání Stěpána Bočkaje. Mír Žitva-Dorožský	90
§ 80. Rozepře mezi Rudolfem a Matiášem. Wzdorné chowání stavů uherských, rakauských a českých proti nim oběma	92
§ 81. Panování císaře Matiáše	94
§ 82. Powstání české. Bitva na Bílé hoře	95

Doba V. Od bitvy na Bílé hoře až do smrti císaře Karla VI,
(r. 1620—1740.)

§ 83. Utíšení w Čechách, w Uhřích a w Rakousích po bitvě Bělohorské	98
§ 84. Potrestání Fridricha falckého	99
§ 85. Wálka s Kristianem danským	100
§ 86. Změny we zřízení zemí českých. Wypowědění protestantů .	101
§ 87. Edikt restituční. Albrecht z Waldšteina	102
§ 88. Wálka s Gustavem Adolfem šwédským	104
§ 89. Další válka se Šwédy od smrti Gustava Adolfa do smrti Waldšteina	106
§ 90. Bitwa u Nördlingen. Mír Pražský	107
§ 91. Zhaubná válka se Šwédy a s Francauzi až du míru westfalského	107

	Stránka
§ 92. Císař Leopold I. Wálka s Turky. Bitwa u sw. Gottharda	110
§ 93. Přechwaty Ludwika XIV krále francauzského. Mírové Cášský a Nimwegenský	112
§ 94. Bauře w Uhřích za Petra Zrinského a Františka Rákóce i Emericha Tököla	112
§ 95. Wypuknutí druhé války turecké za Leopolda I. Druhé obležení Widně	113
§ 96. Wydobyti Uher proti Turkám. Mírové Karlowecký a Ryswický	114
§ 97. Wálka o dědictví španělské	117
§ 98. Nepokoje w Uhřích za války španělské	119
§ 99. Mír Utrechtský a Rastatský	120
§ 100. Wálka s Turky za Karla VI. Mír Požarowecký	120
§ 101. Pragmatická sankci	121
§ 102. Rozepře mezi mocnostmi europejskými za času Karla VI	122
§ 103. Druhá válka s Turky za Karla VI. Mír Bělehradský	123

Doba VI. Od nastaupení Marie Terezie na trůn až do kongressu Wídenského. (r. 1740—1815.)

§ 104. Wálka o dědictví rakauské	124
§ 105. Oprawy wnitřní za cisařovny Marie Terezie	126
§ 106. Sedmiletá válka	128
§ 107. Rodinné smlauwy o Toskánu a Modenu	130
§ 108. Nabytí Haliče a Bukowiny	131
§ 109. Wálka o dědictví baworské	132
§ 110. Císař Josef II a řádové jeho	133
§ 111. Spory o Nizozemsko. Wálka turecká za císaře Josefa II. Bauře stawowská w Nizozemsku a w Uhřích	135
§ 112. Císař Leopold II. Wypuknutí revoluci francauzské	136
§ 113. Císař František II. První revoluční válka francauzská až do míru Campo-Formienského	137
§ 114. Druhé a třetí dělení Polska. Druhá válka francauzská až do míru Lunevillského	139
§ 115. Císařství Rakauské. Třetí válka s Francouzi až do míru Prešpurského	141
§ 116. Rozpadnutí říše německé. Čtvrtá válka až do míru Wídenského	142
§ 117. Přemožení Napoleona. Sjezd Wídenský	144

Čá s t I.

Dějiny starší před spojením Čech, Uher a Rakous
až do smrti císaře Maximiliana I.
(r. 1519).

Doba I.

Od nejstarších zpráv až do času Karla Velikého.
(r. 768).

§ 1. Nejstarší obyvatelé Rakouska. Přistěhování Keltů.

Nejwětší část Evropy obydlena jest jak nyní, tak již od nepamětných časů, od národů tak nazvaného plemene *indoeuropejského*. Hlavní kmenové, na které se dělilo plémě toto již za dávných století před narozením pána Krista, byli Keltové, Němci, Slované a tak nazvaný kmen *thrácký*, ku kterémuž krom jiných mnoha národů, osedlých nejvíce v jižních krajinách Evropy, náleželi také staří Italové a Řekové.

Co se w Řecku a w Italii již záhy ujímalá wyšší wzdělanost, zůstávali zatím i ostatní národné thračtí i druzí kmenové europejští ještě mnohá století w powahách diwokých. Řekové a Římané nazývali je proto *barbary*. Národné tito wětším dílem nemilovali přebývání w stálých sídlech; nýbrž stěhowali se často z jedné krajiny do druhé.

Za času asi šesti set let před Kristem zdá se že w zemích nynějšího mocnářství rakauského bydlili wedlé sebe národné wšelikých kmenů těchto krom jediného keltického. Keltové čili *Gallowé* přebývali totiž w nejzápadnějších zemích Evropy, zvláště w nynějším Francuzsku, tehdáž nazwaném *Gallie*. Odtud asi 600 let před Kristem začaly se welké zástupy jich stěhowati na wýchod, dle pověsti wedením dwou bratří, *Bellouvesa* a *Sigovesa*. Od nich byli jiní národné welkým násilím dílem wyhubeni, dílem zapuzeni z předešlých sídel swých. Tím spůsobem opanovali i welikau část našeho mocnářství.

Nebo přešedše přes Rýn, zaujali všechny krajiny odtud dle běhu Dunaje až k Šumawě, dále pak nynější Čechy, Morawu, část Uher, Rakausy, Štýrsko a Korutany. Některé větve jich rozsadily se porůznu až i za Karpaty v nynější Haliči, některé v horách sedmihradských, a ještě dál odtud na východ, jiná část odděliwši se od ostatních, zmocnila se krajin mezi Dráwau a Sáwau v nynějším Charvátsku a Slawonii, taktéž na polední straně od Sáwy největší části nynější Bosny a knížetství srbského.

§ 2. Položení národů po stěhování keltickém.

Poslední tito nazývali se jedním společným jménem Skordiskowé; spolukmenowci jejich v hornatinách Rakaus, Štýrská a Korutan slauli Tauriskowé; ti pak, ježto se usadili v Čechách, na Moravě a v části Uher, nazváni jsou Bojowé. Od nich dostala země česká u jiných národů jména Bohohemum (Bohemia). Všichni tito i jiní hlavní kmenové Keltů byli však rozděleni na množství menších národků dle příbuzenství, z nichž každý měl své vlastní krále neb jiné vrchnosti. Jen ve válkách mívalo více kmenů společného wojewůdce, kteréhož v řeči své nazývali brennus. Živili se nejvíce jen lowem a chowáním dobytka, později teprw více orbau, nejradiji však laupením jiných národů. K obraně proti nepřátelům stavěli jakás města ohrazená waly a příkopy, v nichž později zvykali sobě i přebýватi.

Wedlé Keltů, a dílem s nimi smíšeni, zůstali v zemích mocnárství našeho napotom jen někteří národné slowanští a thraťští. Kmene thrackého, a sice s Italy příbuzní byli Rhætowé v nynějším Tyrolu. Při moři Adriatickém v horní Italii bydlili wedlé Gallů Venetowé, k jejichž krajině náleželo i nynější hrabství Gorické, wedlé nich Istromé na poloostrově posud od nich nazvaném; na půlnoci a východě od nich v nynější Krajině a charvátském Pomoří Karnowé a Japodowé, národné smíchaní z Thráků a Keltů; na poledni od Japodů, v nynější charvátské hranici, Liburnowé, původu italského; od nichž ještě doleji při Adriatickém moři začínali se mnohočetní Illyrowé. Od města jejich Delminia dostala část země při Adriatickém moři půsavadnho jména swého Dalmatie.

Krajiny tyto byly pro polohu swau při moři již za velmi starých časů powědomy Řekům. Kupci jejich přijížděli sem

na lodích, a zakládali i stálé osady. Tak dostaly již na začátku 4. století před Kristem některé ostrovny dalmatské buď docela, buď aspoň z části obyvatelstwa řeckého; na pěvné zemi založena od Řeků města Epidaurus (starý Dubrovník), Tragurium (Trogir) a jiných několiko.

We wýchodních částech mocnářství našeho, jmenovitě w Sedmihradsku a části Uher, obýwali mocní Dakowé čili Getowé, též kmene thrackého. Mezi nimi a Kelty zůstávaly w Uhřích nepochybně ještě dlauhý čas někteří zbytkové Slovanů. Země za Karpaty, nynější Halič, dále pak šíré krajiny polské a ruské byly od prastarodáwna vlast slowanská.

§. 3. Wálky Keltů s Římany a s Řeky.

Stěhowání a laupežné nájezdy zástupů keltických z Gallie do těchto a jiných krajin trwaly několik století po sobě. Roku 382 př. K. udeřili Gallowé w Italii pod brennem svým i na Římany, a město Řím celé krom slavného zámku Kapitolia rozbořili. O sto let později nesčíslné zástupy jich, nejspíš Skordisků, Taurisků i Bojů, wedením jiného brenna, vyřítili se na Macedonii, Thracii, Epirus, a wšecky krajiny tyto až k samému slavnému chrámu řeckého Apollina w Delfích (r. 278) hrozně zhobili a zdrancowali. Jiní zástupové jich později až do Malé Asie prodrali se, a tam se usadili.

§ 4. Podmanění Gallů cisalpinských, Illyrů a Istrů od Římanů.

W Italii těmto jejich nájezdům, ač pozdě teprw, učinili konec Římané. Od prvního přitažení jich k Římu víc než půl druhého století měli s nimi časté a krwawé wálky, nejprv bránice se jim, potom ponenáhlu sobě je podmaňujíce. Auplného vítězství nad nimi dosáhli po skončení druhé wálky punické, we které se Gallowé byli spolučili s Hannibalem (218). Tehdáž některá část jich, řečení Bojové wystěhowali se z Italie ke spolukmenowcům svým Tauriskům, a usadili se w sausedství jich a druhých Bojů w krajině nynějších Uher od Štýrska a Rakous až k jezeru Blatenskému (191).

Ostatní Gallowé w Horní Italii, a potom i sausedé jejich Venetowé, stali se odtud poddanými Římanů. Země jejich obrácena w provincii, nazwanau Gallia cisalpina.

Již wšak mezitím podnikli Římané také války s národy illyrskými na východním břehu moře Adriatského. V čase před druhau wálkau punickau panoval nad znamenitau částí Illyrie, jmenovitě i nad Dalmatií král Agron, a po něm manželka jeho Teuta. Od nich podmaněny byly i některé z osad řeckých na zemi a na ostrovích okolních. Dalmatové a Liburnové konali wšak krom toho mořské laupeže na kupečích rozličných okolních národů. Tím popuzeni, vypravili Římané wojsko na pomoc osadám řeckým přes moře, porazili lodstvo a wojsko Teutino, a přinutili Illyry k ročnímu poplatku (229). Podobné příčiny spůsobily wšak ještě mnohé krutější války později, než se Římanům powedlo i tyto národy úplně sobě podrobiti.

W končinách sewerního pobřeží Adriatického, kdež se Římané stali sausedy Istru a Japodu, založili r. 181 za ohradu proti laupežným nájezdům těchto národů na jejich půdě město Aquileji, slawné napotom plawbau a obchodem nade wšecka města okolní. Istrowé, tomu se opřewše, byli po tubém boji podmaněni. Římané založili w zemi jejich co kolonii swau město Tergeste, nynější Terst.

§ 5. První nával Němců (Cimbrů a Teutonů) na Kelty a na Římany.

Co se panství Římanů zbraněmi i duchowní přewahau jejich rozšířilo přes veliké země w Europě, Asii a Africe, zatím diwokost národů kmene keltického zponenáhla utichla; nejméně sice při Bojích, Tauriscích a jiných wzdálenějších, nejvíce wšak při obyvatelích staré Gallie, kteříž sobě wšelijak již zvykli na krotčí spůsob živobytí. Nyní začal naléhati na Kelty diwočejší posud kmen německý. Sídla jeho byla hlavně w nynějším Německu sewerním od Rýna až do krajin mezi Odrau a Wislau. Němci rozděleni byli rovněž na tolikeré malé národy neb haluze, pod vlastními knížaty a králíky, jako Keltowé. Žili se lowem a pastwau; orby nemilovali; také bydlení pospolité we městech bylo jim protiwné; nejmilejší zaměstnání muže byla wálka a laupež; stěhování celých kmenů z jedné krajiny do druhé wěc obyčejná.

Okolo r. 115 před Kristem Cimbro wé, národ z nejsevernějších končin německých, zjezdil rozličné části Evropy až na blízko k Černému moři, potom obrátili se odtud k západu, udeřili nejprwé na Boje české, od nich pak poraženi, na

Skordisky, Karny a Taurisky, jichžto krajiny hrozně pohubili. Římané, přišedše Keltům na pomoc, poraženi jsou nejprvě u města jejich Noreje (113) v nynějším Korutanském. Cimbrové dali se nyní dále na západ až k Rýnu. Na cestě přidali se k nim velcí zástupové z diwějších kmenů keltických i také jiní němečtí kmenové pod jménem Teutonů. Všichni vyřitili se na Gallii, a po více let zemi tuto od jednoho konce ke druhému drancowali; několik vojsk Římských, postawiwsích se i tam na odpor, zahubili; konečně wšak když podobné tažení předsewzali do Italie, jedni hned na hranicích poraženi jsou v Gallii u města Aquae Sextiae (102), druzí wtrhše přes Rhaetii do Italie, a všecku krásnau zem až k řece Po zlaupiwše, přemoženi a dokonce zhubení jsou v bitvě u Verony od konsula Maria (101).

§ 6. Boerebistes, Markomani a Kwadowé.

Za příkladem Cimbrů a Teutonů i jiní národnové němečtí odtud ustavičně tlačili se na Kelty, jak ve staré Gallii, tak v nynějším Německu i v Bojohemu. Co bylo Keltům zde wšude trudno hájiti sídla svá, zatím zmohla se v sausedství jejich s jiné strany více než kdy předtím říše dacká pod slavným králem Boerebistau. Mezi Kelty samými byly ustavičné třenice. Okolo roku 48 př. Kr., když se strhla wálka mezi Taurisky a Skordisky, Boerebistes povolán od Skordisků na pomoc, porazil nepřátele jejich na hlawu. Tu wypudil Boje podunajské sdružené s Taurisky ze sídel jejich, a celau tu zemi od Blatenského jezera až do Štýrska a Rakous obrátil v paustku.

Boerebistes po málo letech byl zabít od svých (45), a říše dacká se rozdrobila na více částí. Tehdáž sausedé Bojů na půlnoci, národnové suevští, ze všech Němců nejbojownější, prodrali se konečně do části země bojské. Markomanni, v předu jiných protáhli nynější Morawau až za Dunaj, a usadili se v celých západních Uhřích na pravém břehu Dunaje. Za nimi Kwadowé opanovali Morawu a část Uher i Rakous až k Dunaji (asi r. 42 př. Kr.)

§ 7. Rozšíření hranic Římských až k Dunaji.

Jiné a wětší pohromy přišly na Kelty mezitím od Římanů. C. Julius Caesar, jakožto prokonsul (58—49), uživ domácích

různic mezi Kelty i také nesnází, w nichž postaveni byli náwalem Němců, dobyl celé staré Gallie. We wálkách občanských, které brzy potom wypukly w Římě mezi Caesarem a Pompejem i po smrti Caesarowě, zawdal wšeobecný zmatek příležitost národům illyrským a Keltům w jich sausedství dílem k odepření poplatků Římanům, dílem k laupežným wpádům do Istrie a Venetie. Tož předsewzal triumvir a potomní císař Římský, Octavianus Augustus, welké wálečné tažení proti wšem těmto národům. Během tří let (35—33) podmanil Římanům úplně Dalmaty, Liburny, Japody, Karny, Pannony illyrské w časti nynější Bosny, ano i wzdálenější Skordiský na obou březích Sáwy až k Dunaji a srbské Morawě. We wšech těchto zemích zakládali Římané ihned města a jiné kolonie swé. Brzy wyskytly se příčiny k válce i se wzdálenějšími Taurisky. I tyto podmanil sobě Augustus se wšemi krajinami jejich až ke břehům Dunaje w nynějších Rakousích. Zároveň synové jeho newlastní, Drusus a Tiberius, wtrhli do Rhaetie (13 př. Kr.), a dobyli této země i časti nynějších Bavor až k Dunaji, řečené Vindelicia.

Ze strachu před tak blízkau mocí Římanů obrátili se Markomanowé wedením krále swého Maroboda z krajin uherských zpátky za Dunaj. Zde udeřili znowu na Boje w nynějších Čechách, národ tento konečně wyhubili neb dílem uwedli w otroctví (r. 12 př. Kr.), a w zemi jejich se usadili. — Římané opanovali hned také předešlá sídla Markomanů w Uhřích, wystavili města, a přesadili do krajiny Pannony a část Skordisků i jiných národů z prawého břehu Sáwy; odkudž země tato až k Dunaji nazwána Pannonia.

§ 8. Marobod.

I země za Dunajem a mnohočetné národy německé mínili Římané sobě podmaniti. Wojska jejich po wicekrát wtrhla přes Rýn od hranic Gallie hluboko do lesnatých vlastí německých až k samému Labi na půlnoci od Bohemia. Zatím Marobod, král Markomanů, podmanil sobě netoliko Kwady, nýbrž i wšecky ostatní kmeny suevské, a zřídil tudy říši sáhající od břehu Dunaje až do krajin blízkých moře Baltickeho. Marobod za mládí swého byl, neznámo proč, nejspíše co rukojmě, některý čas w Římě při dwoře Augustowě, a seznámil se tu s mrawy a wzdělaností Římanů. Dle wzoru

Římského hleděl spořádati wojsko swé a upewniť moc swau nad podmaněnými národy.

Římané, tak mocného sauseda nenávidíce, strojili se ke ztroskotání říše jeho. Tiberius, wyprawen k tomu od Augusta (r. 6 po Kr.), sbíral již weliké wojsko na Dunaji ke wpádu do země Marobodowy. Než w tom wypuklo welké wzbauření národů illyrských a keltických, nedávno teprw podmaněných, w Dalmatii a Pannonii; kteříž, wyhnawše wšechny Římany ze swých zemí, hrozili i wšechném okolním provinciím Římským záhubau. Tu musil Tiberius na spěch zawříti mír s Marobodem a obrátiti zbraně swé proti pobauřeným národům. Teprw tříletau krawau wálkau (r. 7—9 po Kr.) přinutil je ku předešlému poslušenství. Brzy potom wůdce Římský Quintilius Varus, wtrhnuw znowu přes Rýn do Němec, byl poražen a s celým wojskem swým zahuben w lese Teutoburském lští udatného wůdce Němců Arminia (12.) Od těch dob upustili Římané od úmyslu, podmaniti sobě země německé.

§ 9. Rozdělení na provincie. Řády Římské.

Dunaj, od pramenů swých až k ústí u Černého moře, byl nyní hranicí mezi říší Římskou a barbaru. Wšecky země nynějšího mochářství rakauského na prawo od této řeky náležely Římanům. Gallie cisalpinská dostala již za Caesara stejných práv s jinými Římany, a pokládána byla odtud s Istrií za část Italie. Ostatní tyto země rozděleny byly na čtvero provincií: Rhaetie, w níž obsahowala se i Vindelicie; Noricum, nazwané tak od taurického města Noreje, obsahowalo wšecky posawadní země Taurisků; Pannonie od Lysých hor w Rakausích a wýchodních krajin we Štyrsku až k Dunaji w Uhřích, na poledne pak až k řece Sávě a Kupě, a na západ přes nynější wewodství Krajinské až ke hranicům Italie; Dalmatie, na poledne od Kupy a Sáwy, obsahowala zemi Japodů, Liburnii, vlastní Dalmatii a celau nynější Bosnu až ke Drinu.

We wsech těchto zemích zdwiha se města průmyslem a obchodem bohatá, z nichž nejznamenitější w Rhaetii Tridentum, w Noriku Laureacum (Lorch u města Enže w horních Rakausích) a Pettovio (Ptuj we Štyrsku); w Pannonii Carnuntum (na Dunaji několik mil pod Wídni), Aemona (kde nyní Lublana) a Sirmium (u nynějších Mitrowic we wojenském Pomezí); w Dalmatii Salona (kde nyní Spalato). Na

místě nynější Wídně stálo méně znamenité město Vindobona čili Faviana, na místě Lince Lentia, na místě Salcburka Ju-vavum, na místě Budína w Uhřích Acincum, a tak množství jiných měst více neb méně proslulých. Jako předtím Keltowé w Gallii cisalpinské, tak pomalu i obyvatelé těchto zemí s největší část odvykli svému starodárnému jazyku, a užívali latinského.

§ 10. Úpadek říše markomanské. Jazygowé.

Za Dunajem zůstávali národné barbarští při svých starodávných powahách. Říše Marobodowa w nemnoha létech po zavření míru s Tiberiem rozpadla se různicemi mezi kmeny německými samými. Mezi Marobodem a Arminiem wypukla válka, již moc Marobodowa ponejprw byla oslabena (17). Některé národné odtrhli se od něho pomocí Arminia. Konečně wzbauřil se proti němu w čele všechněch Katualda, kníže gothské (19), dobyl sídla Marobodowa, a přinutil jej k útěku do říše Římské, kdež on po 18 letech zemřel w Ravenně w Italii. Katualda zmocnil se panství, byl wšak w nové bauři domácí zapuzen (21), a pomocí Římanů dostal se k panství nad Markomany a jinými kmeny suevskými Vannius, král kwadský. Po 30letém panování byl i Vannius zapuzen (51), a říše docela rozdělena. Markomani, Kwadowé i jiné haluze měly každá swé vlastní krále, kteréž jim obyčejně usazovali Římané.

Od hranic Kwadů w Uhřích a od Dunaje na východ wztahovala se za času Boerebisty říše dacká přes Uhry a celé Sedmihradsko i dále na východ. W čas rozdrobení říše této po smrti onoho krále udeřili na ni od východu kmenové sarmatští plemene indoeuropejského, wšak přechozí z Asie, kočovníci, nemající žádných stálých příbytků, než na koních projíždějící krajiny a živící se od stát swých a laupením krotčích sausedů. Jeden z kmenů těchto, Jazygowé, dílem snad předkové posawadních Jazygů w království uherském, prodrali se za času krále kwadského Vannia z nynější Wallacie až do Uher, a skoro všechny krajiny od Dunaje až k Sedmihradsku opanovali. Obyvatelé krajin těchto, dílem Dakowé, dílem snad také Slované, stali se jim služebními.

§ 11. Decebalus.

Po některém wšak čase, za císaře Římského Domitiana, stal se panovníkem nad Dacií Decebalus, král udatný a

důwtipný. Od něho byli Jazygowé zahnáni až za Tisu, a přebývali potom mezi řekou tauto a Dunajem. Laupeže Daků na hranicích Římských zavádaly příčinu k válce mezi Decebalem a Domitianem. Wojska Římská byla od Decebalu poražena, a Domitianus přinucen zavázati se mu k ročnímu poplatku (90). Než wšak nový císař Římský, Trajanus, jenž nastoupil panství r. 98 po Kristu, předsevzal opět válku proti Decebalovi s velikým úsilím a se vším uměním wojenským, jakéž znali Římané. Třemi krutými bitwami byl nyní Decebalus přemožen; Trajanus dobyl hlavního sídla jeho, Sarmizegethusy v Sedmihradsku (101), a přinutil jej žádati o pokoj a postaupiti velké části země swé Římanům. Po třech létech wypukla válka opět. Decebalus, poražen v rozhodném boji, wzal sobě život (104), a Trajanus obrátil i Dacii v provincii Římskau.

§. 12. Wálka markomanská.

Zbraněmi Římskými byla Němcům na dlouhý čas spušcena překážka v jízdách do zemí polednějších, po kterých začali taužiti od velikého tažení Cimbrů a Teutonů. Ale mezi tím časem naskytla se jim nejspíš také překážka v šíření moci jejich na východ v krajích na řece Wisle a na moři Baltském, kdež někteří kmenové jich, zwlastě Gothowé, provozovali od dávna panství nad tamějšími národy slowanskými a litewskými. Zapuzeni snad ze zemí těchto národů, začali se tlačiti k jihu na jiné národy německé, a tito od nich puzeni, tlačili se znowu na říši Římskau. Za panování císaře Římského Marka Aurelia r. 166 po Kr. vznikla z toho tak nazvaná válka markomanská. Markomani, Kwadowé a jiní národové suevští sausedící s nimi na západě a na půlnoci, spůsobivše mezi sebou i také s Jazygy a jinými kmeny sarmatskými veliký spolek, wtrhl přes Dunaj do Norika, do Pannonie a jiných provincií Římských, a jali se hrozně v nich wražditi, drancovati a zajímati obyvatele v otroctví. Dwakrát přitáhli takto až do Istrie a k Aquileji. Pokaždé byli mocně poraženi od Aurelia, zahnáni zase za Dunaj a přinuceni k míru pod tuhými wýminkami. Když po krátkém čase wtrhl potřetí do říše, umínil si Aurelius, země Markomanů a Kwadů dokonce podrobiti Římanům, jako Trajanus předešle Dacii. V 15. roce wálek těchto umřel wšak po krátké nemoci v ležení svém proti Kwadům u Vindobony (180). Syn jeho Kommodus

zawřel potřetí mír s barbary. Někteří, jako Kwadowé, musili se císaři Římskému zavázati k ročnímu poplatku, jiní zástupy mužstva svého postawiti do wojsk Římských; všichni poddali se wýminkám těžkým, které wšak po krátkém čase přestali zachowávati. Z přiwolení Kommoda usadili se tehdaž Van dalowé, přišedší z krajin mezi Odrau a Wislau, na samé hranici Římské w části Rakaus a Bawor na půlničném břehu Dunaje.

§ 13. Upadek říše Římské. Laupežné nájezdy barbarů.

Od smrti císaře Marka Aurelia začaly se w říši Římské zmáhati weliké a mnohé nepořádky. Wojska Římská, sestávající ze všech rozmanitých národů, podmaněných od Římanů, zmocnila se práva, usazovati a ssazovati císaře dle swé libosti. Každé wojsko chtělo wšak nejraději swého velitele míti císařem. Tím stávalo se obyčejně, že více velitelů vojsk w rozličných zemích zároveň bylo vyhlášeno za císaře, kteříž pak mezi sebou krwawé války wedli o trůn. Římané přestali býti panujícím národem w říši swé; císařové nebývali již Wlaši, nýbrž obyčejně z jiných provincií, a měvali jinde, nežli w Římě, sídlo swé. Říše přestávala také býti pevným celkem, trhána jsaucto mezi pěti, desíti a více císaři. Bauřemi dlaudo trvalými, které z toho wznikly, hynul předešlý blahobyt, a zmáhaly se wšeliké neřesti we správě státní.

Při nepořádcích těchto uwnitř říše ulehčila se brzy barbarům příležitost k obnowení swých nájezdů. Asi 30 let po smrti vítězného Marka Aurelia začali Jazygowé, Kwadowé, Markomani, Wandalowé a dále na západ Alemani nowě vycházeti na laupež do sausedních krajin říše Římské. Brzy Pannorie, brzy Noricum, brzy Rhaetie byly od nich zdranco-wány. Za císaře Galliena, w čas nejwětšího rozptýlení říše skrze mnohé wzdorocísaře, odwážili se všichni tito národové welikého společného tažení až do Italie, kdež hrozné záhuby spůsobili (260) a odvezli kořist nesmírnou. Menší wpady takové prowozowali odtud téměř každoročně.

§. 14. Gothowé.

Zatím z krajin nad Odrau a Wislau podařilo se některý čas po smrti Marka Aurelia Gothům, národu nad jiné mocnému, proraziti sobě cestu krajinami na půlniční straně hor

Karpatských až do zemí na východě od Dacie. Zde, potáhše s sebou i některé kmeny sarmatské, jakož i keltické Bastarny a Peukiny, začali provozovat laupežná tažení do východních provincií Římských. Wszechny předtím kwetaucí země w té straně, Moesie, Thracie, Macedonia, Malá Asie i Řecko, byly od nich často projížděny a hrozně zpustošeny. Za Gothů tállo tauž cestau brzy více národů německých, jakož Gepidowé, Herulowé, Rugowé, Skyrowé, Turcilingowé, kteříž dílem účastnili se w jich plenech, dílem usadili se w hořejších Uhřích a půlnočních částech Sedmihradska. Z nich Gepidowé pronikli nejdále na jih w Dacii, opanowawše uherské Zátisí až dolů k řece Maroši.

Po velikých záhubách, které wykonali Gothowé, porazil je nejprw roku 269 udatný císař Klaudius, a zahnal je zase zpátky za Dunaj. Po jeho brzké smrti (270) nastoupil w císařství slavný Aurelianus, rodilý ze Sirmia w Pannonii. Gothowé, opětný wpád učiniwše přes Dunaj do Moesie (nyn. Bulharska), jsau od něho opět přemoženi a přinuceni k míru. Ale zatím zase Alemani, Markomani a Wandalowé osmělili se k nowému welkému tažení až do Italie. W počtu 120,000 mužů vyštítili se přes Alpy ïhaetické, a laupili, wraždili a zajímali lidi we všech krajinách na prawém i lewém břehu řeky Po až k Appeninům. Aurelianus, přispěw konečně z války gothickej, porazil je krutými bitwami u Fana, u Placentie, u Pavie (Ticinum), a stíhal za Alpami až k Dunaji (271). Gothowé, po krátkém zachowání míru učiniwše wpád do Dacie, jsau od něho opět přemoženi (272). Znamenaje wšak Aurelianus obtíž hájení říše na tolika stranách na jednau, odhodlal se brzy potom, Dacie zanechat. Z rozkazu jeho wšichni osadníci Římští z té země přestěhowali se na prawý břeh Dunaje do Moesie. Nyní wstěhowali se Gothowé bez překážky do nynějšího Sedmihradska i Banátu, a podmanili netoliko obywatele tamější, Daky, tehdáž s wětší část pořímanělé, nýbrž i sausední Gepidy a jiné kmeny německé panství swému.

Tím spůsobem hraničili s říší Římskou po celém břehu Dunaje w nynějším mochnářství rakauském, krom jediných sarmatských Jazygů, již samí národné němečtí. Gothowé se dělili na dva hlavní kmeny, Wisigothy a Ostrogothy. Království Wisigothů obsahovalo východní Uhry a Sedmihradsko i s nynější Walachií, Moldawau a Bessarabií až

ke Dněstru. Odtud až k Donu táhlo se panství Ostrogothů; všichni národové tamější, i mnoho slowanských v nynějším Rusku, byli jim poplatní.

§ 15. Probus, Diocletianus, Konstantinus.

Hranice říše Římské proti těmto i jiným sousedům německým měly po smrti Aureliana (275) ravněž tak statečného hajitele, císaře Proba, rodilého též ze Sirmia. Oba tito císařové, i ještě více později jejich nástupci, uwedli v obyčej, že menší neb větší zástupové zajatých barbarů bývali rozsazováni po rozličných zpustlých krajinách říše, a nuceni wzdělávat pole i uvykat stálým bytům. Taktéž přijímání jsou celí zástupové Němců do vojenské služby Římské, kterauž sami vyhledávali, majíce největší náklonnost k vojenskému živobytí.

Z nástupců po Probovi byl První Diocletianus (od r. 284), a po něm Konstantinus Weliký, kteří po velkých zmatečích předešlých uwedli říši Římskou zase poněkud v lepší pořádek. K zamezení wálek o trůn zaveden ten spůsob, že obyčejně několik císařů dobrowolně se rozdělilo o říši, aby společnými silami tím spíše zabránili pokusy jiných o zmocnění se panství. Země nynějšího mocnářství rakouského, náležející k říši Římské, připadly tudy brzy k tomu, brzy k onomu oddílnému císařství. V nich toho času bylo nejobyčejnější sídlo říše, totiž Sirmium v Pannonii, rodiště ještě více pozdějších císařů krom Aureliana a Proba. Tytéž země bývaly wšak také obyčejným diwadlem wálek o trůn, které zwláště v pozdějších časích wypukly znovu, často mezi spolucísaři samými.

Wpádové barbarů nezastavili se sice i toho časů docela; ale bylo jim delší čas odpíráno statněji než předtím, tak že se větším dílem newztahovali dále, než na provincie pomezní. Osazování barbarů a přijímání jich do služby Římské dosahovalo naproti tomu vždy většího rozšíření, tak že naposledy zástupy Němců a Sarmatů, po římsku wycvičených, byly nejlepší částí vojska Římského. Brzy docházeli rodilí Gothové, Wandalové, Frankové a jiní Němci, pocházející z rodičů na půdu Římskou přewedených, i nejvyšších důstojenství vojenských a tím veliké moci v říši.

§ 16. Hunnowé.

Nowé veliké hnutí v národech barbarských spůsobili po delším čase Hunnowé, za spolucísařů Valenta a Gratiana.

Za řekou Donem od Černého a Kaspického moře až k horám Uralským byla sídla národů plemene sewerského, Hunnů, Awarů, Bulharů, Maďarů a jiných divokých kočovníků. Hunnowé, z nich nejjižnější, národ jak sveřepý tak zchytralý, udeřili r. 375 po Kr. na říši Ostrogothů, přemohli mocného krále Ermanarika, a učinili říši jejich v těch stranách konec. Brzy týž osud měli Wisigothové. Wytáhše pod králem svým Athanarichem Hunnům wstříce k obraně říše swé, jsau od nich poraženi a rozplašeni (376), tak že newědouce jiné rady, dali se na útěk k Dunaji, a snažně žádali Římanů, aby je přijali do říše swé. Z nařízení císaře Valenta vykázána jsau jim sídla v Moesii a Thracii na ten spůsob, jak předešle jiným zástupům barbarským. Ale Gothové, jichž počítalo se na 200.000, nepohodli se brzo se Římany, a jali se, tak jako před časy, s hroznými ukrutnostmi drancovati všecky okolní země Římské. Císař Valens, wytáhnuv proti nim s vojskem, poražen a zabit jest u veliké bitvě u Adrianopole (378). Teprw po několikaletých bojích přiwedl je k uzavření míru nowý spolu-císař Gratianův, Theodosius (382), tak že zůstali we vykázaných sídlech svých, ač pod vlastními wůdcí, se záwazkem ke službě wojenské, za kterauž brali plat od císaře.

Hunnům, nowým sausedům říše Římské, musil se Theodosius pro zachowání míru podvoliti k ročnímu poplatku. Po přemožení několika wzdorocísařů, kteří v tak nebezpečném čase spůsobili nowé bauče domácí, spojil Theodosius v 17. roce císařství swého všecky části říše v rukau svých; ještě wšak téhož roku při smrti swé (395), rozdělil ji zase na dva díly mezi syny swé, Honoria a Arkadiem. Honorius dostal části západní, a měl sídlo swé v Mediolaně, později teprw obyčejně v Ravenně; Arkadius dostal východní části se sídlem v Konstantinopoli. Země nynějšího mocnářství rakauského přivtěleny byly k říši západořímské.

Na místě obau někdejších říší gothicckých zdwiha se nyní jedna velika říše hunská. Ostrogothové, Gepidové a jiní národové němečtí v těch stranách s králi svými, tak též i Jazygové, byli poddáni králům hunským. Nad to wšak rozšířili tito panství swé s neslychaným úprkem nade všecky mnohočetné národy slowanské v šírých krajinách ruských i Zatatranských. Brzy naráželi s té strany na kmeny německé w krajinách mezi Odrou a Labem. Tito utíkajice poddanství

hunskému wrhli se podobně, jako Wisigothowé, na krajiny říše Římské. Po mnohých menších útocích na hranicích Norika a Rhaetie sebrali se smíšení zástupové Markomanů, Kwadů, Alemanů, Wandalů a kmenů německých sausediwsích s těmito národy na půlnoci a východu wedením jakéhosi knížete, jménem Radagaisa, udeřili znovu přes Alpy rhaetické na Italii (405), a laupice protáhli zemi až ke Florentii. Zde porazil je a téměř zničil udatný velitel Stilicho, rodilý Wandal z Pannónie, kterýž sprawoval říši západní na místě mladého ještě Honoria. Ale hned rok potom zdwihl se král wandalštý Godegisil (406) s celým národem svým i zase se zástupy sausediwsích kmenů k tažení přes Rýn až do Italie, kteraužto zemí od vojsk opuštěnou, bez překážky protáhl, dobyl Hispanie, a založil tam nad částí císařství západorímského říši wandalškou. Zbytky pak Markomanů a Kwadů, kteří ještě zůstali v starých sídlech svých, a taktéž mnohé kmeny na půlnoci od nich podmanili sobě Hunnowé.

§ 17. Alarich.

S jiné strany ještě před tažením Radagaisa byla Italia popleněna od Wisigothů. Tito, od času útěku swého před Hunny usazení jsouc v krajinách říše východní, zwolili sobě jednoho z wůdců svých, Alaricha, za krále. Alarich udeřiw w čele jich na Italii (403), byl po krutém boji zapuzen zpátky od Stilicha; po smrti však Stilichově (408) vtrhnul do Italie znovu (409), zdrancoval zemi od jednoho konce ke druhému, konečně pak po třech létech, když umřel, dal se nástupce jeho Athaulf pohnauti, že s názvem velitele Římského odebral se s Wisigothy do Gallie a do Španěl, kdež zřídil nowau říši wisigothskou. Téhož času wznikly w severních částech Gallie říše Franků a Burgundů.

§ 18. Attila.

Proti dalšímu zmáhání se národů německých hájil říši západorímskou nowý velitel vojsk Aetius, zase rodilý barbar, z Gothů usazených w Moesii. Nejwětší péče jeho přítom byla, aby zachoval mír s Hunny, což dařilo se mu, až když ve panství nad Hunny nastoupil nejbojovnější král jejich Attila (434). Již předtím byli Hunnowé obrátili zbraň swau proti říši východořímské, a přinutili císaře ke zvýšenému poplatků

(425). Attila zdwihl krutější válku; hrozně poplenil Moesii a Thracii, a přiblížil se k samé Konstantinopoli. Nedávno předtím Pannonie přátelskau smluwau postaupena byla od císaře Římského Konstantinopolskému. I tato země byla nyní od Hunnů zpustošena, slawné Sirmium s jinými městy zbořeno; v míru konečně uzavřeném (446) musil císař krom nového zwýšení poplatku postaupiti země této i některé části Moesie Attilovi, kterýž usadil w ní poddané sobě Ostrogothy.

Brzy potom uděřil wšak Attila konečně také na říši západozámskau. S vojskem, kteréž se počítalo na 5 až 700.000 mužů, táhl sewerní stranau od Dunaje přes Rýn do Gallie. Wšichni poddaní národové němečtí i s králi svými musili s ním wytáhnauti (450). W polích u města Katalaunum (Chalons) postavil se mu wstříc statečný Aëtius. Zde byl Attila krvawau bitwau poražen (451), a musil se dátí na zpátečné tažení. Již rok potom wyprawil se wšak s novým vojskem do Italie (452), dobyl a rozbořil Aquileji, zpustošil zem, a zdrancoval téměř wšecka města w horní Italii. Roku 453 předsewzal nové tažení do Gallie. Roku 454 strojil se opět proti císařství wýchodnímu. Tu přetrhla nenadálá smrt další jeho zámysly.

Ríše hunská rozpadla se po smrti Attilowě nesworností synů jeho. Národové Hunnům poddaní swrhlí se sebe panství jejich; přede wsemi jinými Ostrogothowé w Pannonii a Gepidowé w uherském Zátisí a Sedmihradsku (455). Hunnowé, od nich přemoženi, musili se ze zemí těchto utéci na východ, a po odpadnutí wšechných jiných národů zůstaly jich jen malé zbytky na pobřeží Černomořském.

§ 19. Wywrácení říše Římské.

Zároveň hynula wšak také wždy více ríše západozámská, zvlášt od smrti Aëtia (454). Barbarští národové opanovali jednu část její po druhé, uwnitř pak byly ustawičné rozepře mezi dvořeniny a vojenskými wůdcí, nejvíce již rodilými Němci, kteří dle libosti své usazovali a ssazovali císaře. Krom Italie náležela k ríši této již jen Dalmacie, Rhaetie a Noricum. W obou těchto posledních dwau zemích potlaukali se wšak pořád wolněji laupežní zástupowé Alemanů a Durynků, bořili města, pálili vsi, vyhubili neb zapudili wětší díl obyvatelstwa, až konečně stále w některých částech země se osa-

dili. Za Dunajem trvalo ještě vždy hýbání rozličných národů německých. Markomani a Kwadowé zmizeli z předešlých sídel svých, zahynuše nejspíš dokonce na velikém tažení s Attilou. Část země kwadské na Moravě a v Dolních Rakausích zaujali Rugowé; wedle nich na východě sídlili v hořejších Uhřich Herulowé, dále Skyrowé, Turcilingowé a Langobardi. Ustavičně potýkal se jeden národ s druhým. Ostrogothové v Pannonii wynutili sobě i poplatek od císaře Konstantinopolského (463); potom wšak, zanechawše dílem sídel svých, wstěhowali se do Moesie (473), kdež mladý král jejich Theodorich, vychowaný u dwora císařského, byl zároveň velitelem ve službě řecké. Rugowé po tomto odstěhowání Gothů rozšířili sídla svá také na pravý břeh Dunaje v Dolních Rakausích. Ze sousedství jejich vyšel skoro téhož času Odoakar, kralewic skyrský, se zástupem bojovních Skyrů, Turcilingů, Herulů a Rugů do Italie, a dal se do služby Římské; brzy wšak v čele všechněch barbaršských žoldnéřů, rozložených v Italii, wzbauřil se proti císaři Romulovi Augustulovi, ssadil jej (376), a chopil se sám panství nad ostatky říše západní.

§ 20. Odoakar. Theodorich.

Ku panství tomuto náležely krom Italie jen Dalmacie a částky Rhaetie i Norika. Odoakar udeřil po některém čase (487) také na Rugy, přemohl je, a odvedl veliké množství jich do zajetí; zároveň wšak také přestěhowal ostatky obyvatelstva Římského z Norika do Italie, aby zbaweno bylo nátlisků od kmenů sausedních. Ostatek Rugů utekl se s kralewicem Fridrichem k Theodorichovi ostrogothskému (488). I Fridrich i císař řecký Zeno pobádali nyní Theodoricha, aby obrátil moc swau proti Odoakarovi, a zbawil jej panství jeho. Theodorich nazván od Zenona patriciem Římským, wytábl již roku 489 s celým národem ostrogothským w počtu 200,000 mužů, do Italie. Odoakar, po pětiletém tuhém zápase přemožen, wzdal se w Ravenně, obyčejném sídle svém, pod přátelskau umluwanu; byl wšak zrádně zabit, a Theodorich, jakožto král ostrogothský a patricius Římský, stal se panovníkem (490).

Panství Theodorichovo wztahovalo se na celau Italii, Dalmatii, Pannonii, Noricum i Rhaetii, země s welkau část již nad míru zpustlé a liduprázdné. Kmenowé Alemanů, Durynků a jiných Němců, kteří se byli w části Rhaetie usadili, byli,

jak se zdá, přinuceni uznati nad sebau vrchní panství jeho. Nazýwali se odtud brzy společným jménem Bawory. Sídla jejich wztahowala se krom nynějších jižních Bawor také na hořejší Rakausy až k Enži a na severní Tyrol až k vrcholům Brennským. Wláda nad nimi byla od nepamětných časů dědičná w rodě Agilolfingů.

Theodorich byl panownik mocný, vládl w Italii spravedliwě netoliko nad Gothy, nýbrž i nad obyvateli Římskými; jsa wychowan po římsku, miloval i wědy a umění, obnowoval a zwelebowal města, obchod a průmysl, a za 33 let panování swého zachoval pokoj skoro se všemi sausedními panowníky.

§ 21. Zahynutí Ostrogothů w Italii.

Po jeho smrti (526) nastaly však domácí rozbroje mezi Ostrogothy, i také rozličná příkoří činěna od Gothů Římanům. Z toho wzaw sobě brzy příležitost k válce císař řecký Justinianus (535), potřel Gothů skrze slawné wojewůdce swé Belisara a Narseta. Po 21letém zaufalém odporu (535—555) byli Gothowé, krom slabých zbytků zničeni, a Italie dostala se s Dalmatií dolejší, Pannonií a jižní Rhaetií pod císaře Konstantinopolského. Bawory připravil hned po wypuknutí války této pod vrchní panství swé král franský Theodebert. Do Norika a hořejší i střední Pannonie až k řece Drávě přestěhowali se okolo téhož času Langobardi.

§ 22. Langobardowé.

Národ tento na počet slabý, byl w sídlech svých w hořejších Uhřích upadl w poplatnost sausedů svých Herulů. Za časů však Theodoricha, roku 494, byli Herulové od Langobardů poraženi, a rozutíkali se před nowau mocí těchto dílem až do prawlasti swé w Danšku, dílem do krajin na Dunaji w říši wýchodní; dílem upadli w poddanství Langobardů, jakož zároveň s nimi i Skyrowé a Turcilingowé. We válce s Ostrogothy pomáhali Langobardowé Justinianovi; od něho přijali za to Pannonii a Noricum, i opustili nyní předešlá sídla swá. Dunaj na wýchodě dělil je od Gepidů, s kterýmiž odtud časté a krwawé války wedli.

Málo let však od přemožení Gothů skrz Narseta wyrojil se do Uher přes Tatry nowý diwoký národ, příbuzní Hunnům Awarowé. Alboin, král langobardský, wešed s Awary

w umluwu, užil pomoci jejich k úplnému přemožení Gepidů (565). Král Gepidů, jménem Kunimund, padl rukau Alboina w bitwě; země jejich s poddanými jim obyvateli, pořímanělými Daky, dostala se w moc Awarů. Nedlauho wšak potom Alboin, zachtěw sobě skwělejšího panství, zdwihl se s celým národem Langobardů i ostatními kmeny poddanými z posawadní země swé, a táhl wojensky do Italie (568). We čtyrech létech dobyl zůřivými boji skoro celé hořejší Italie i znamenité části země od řeky Po až téměř k Římu, uwedl obyvatele Římské w poddanství, a založil tudy nowé království langobardské.

§ 23. Stěhování slowanské. Awarowé.

Přestěhováním Langobardů do Italie skončilo se wic než šestistyleté hýbání kmenů německých w krajinách nynějšího mocnářství rakauského i w jiných stranách Evropy. W zemích od Němců opuštěných usazovali se mezitím kmenové národu slowanského. Obývali předtím toliko za Tatrami w šírých krajinách nynějšího Polska a středních částí císařství ruského. Byli od starodávna lid provozující orbu a jiná zaměstnání pokojná, obvyklý stálým sídlům, přebývající we wsech i také w místech upewněných čili hradech, kteréž stavěli k obraně we válkách. Jako jiní welci kmenové europejští, byli i oni rozděleni na množství malých kmenů čili žup dle příbuzenství, kterých wice spojeno bylo dohromady w národ pod společným knížetem. Po uprázdnění neb opuštění sausedních jim krajín od Němců a jiných národů wálečných jali se Slowané do nich šířiti sídla swá a zoráwati w nich půdu. Tím spůsobem osadili od 2. do 6. století po Kristu celau východní polowici nynějších Němců sewerních až k Labi a Zále, nejwětší část zemí rakauských a nejwětší část europejských provincií říše východořímské.

Z zemí rakauských od starodávna obydlena byla od Slowanů nynější Halič. Hornatá část této země na swahu Karpat slaula starodávným domácím jménem Weliké Charwátsko, šíré krajiny wice na sewer Weliké Srbsko čili Bělosrbsko. Z Welikých Charwát přistěhovali se w druhé polowici 5. století Čechowé, dle pověsti pod wůdcem svým Čechem, do někdejšího Bojohema, nejspíš brzy po opuštění země této od Markomanů. Za nimi Morawané po odstěhování Herulů, a později Langobardů, osadili Morawu, Slowensko w Uhřích

i dolní Rakousy až k Dunaji; na východě od nich překročili předkowé nynějších Rusínů z Haliče přes Tatry, a rozšířili sídla svá do nejvýchodnější části hořejších Uher. Jiné některé čeledi usadily se také we východním Sedmihradsku.

Wšechném témto wětvině slowanským stali se brzy po usednutí jich w nowých těchto vlastech nejhroznějším nepřítelem Awarowé. Přihrnuwše se do hořejších Uher okolo r. 560 přes Tatry pod králem čili chaganem svým Bajanem, uvedli netoliko tamější Slowany, nýbrž brzy i Morawany a Čechy we swé poddanství. Wálčili odtud již roku 563 s Franky, jejichž říše byla se z Francauz jižním, dílem i sewerním Německem rozšířila až ke hranicům českým. Po zboření říše gepidské we východních Uhřích a Sedmihradsku a odtažení Langobardů do Italie opanovali i Pannonii a Noricum (568). Velké části Šíré této říše swé zalidnili kmeny slowanskými, které wětším dílem násilně přewedli z krajin Zakarpatských. Takovým spůsobem dostalo se obyvatelstvo slowanské do krajin nynějšího Štýrska, Korutan, Krajiny i dolních Rakaus na prawém břehu Dunaje. Ze Slowanů rozmnožovali Awarowé také wojska swá, wálčice téměř ustavičně se wšemi okolními národy. Císařství wýchodořímské přinutil Bajan dlaubými a záhubnými wálkami ke wzdáwání ročního poplatku (575, 599, 602), a zmocnil se i celé dolejší Pannone mezi Sáwau a Dráwau.

§ 24. Sámo.

Po mnohých létech krutého poddanství wystaupil w čele Slowanů wýtečný wojewůdce Sámo (623). Wítěznými boji s Awary osvobodili se jeho wedením Čechowé, Morawané i wšickni Slowané korutanští (w Rakausích, Štýrsku, Korutanech a Krajině) od panství Awarů, a zwolili sobě Sáma společně za krále (627). Na nowau tuto říši slowanskou udeřil hněd od západu král franský Dagobert, chtěje ji sobě podmaniti. Sámo porazil wšak weliké wojsko jeho w třídenní bitvě u Wogastisburka (630), a rozmnožil potom říši swau ještě i jinými kmeny slowanskými na půlnoci od Čech a Moravy.

§ 25. Srbowé a Charwáti.

Awarowé, tak weliké části poddaných swých jsouce zbaweni, obrátili brzy potom zbraně swé znowu proti říši wýchodořímské.

Roku 626 we spolku s králem perským Chosroem obléhali Konstantinopoli. Tehdáž obhájil slavné město udatný císař Heraklius. Co wšak on potom wálčil v Asii nejprwé s Peršany, potom se Saraceny, zatím chopili se Awarowé příležitosti, wtrhli do Dalmatie, často již předtím popleněné, a zemi tuto uwedli konečně pod moc swau. Wšecka města starodávná w Dalmatii, mezi nimi i Salona se slavným palácem Diokletianowým, byla tehdáž od Awarů zbořena, obyvatelstvo dílem zbito, dílem rozprchlo se na blízké ostrowy i do zemí sausedních. Aby se zlých těchto sausedů zbawil, powołał Heraklius konečně Slowany z krajin Zakarpatských, Srby a Charwáty, učiniw s nimi smlauwu, kterau jim země od Awarů napadené daroval, tak aby se w nich usadili pod wrchním panstvím jeho. Slowané, mocně přítrhše, dobyli od Awarů zemí nazpět, a trojí knížetství w nich založili: srbské, které z nynější Bosny a Srbska zasahovalo do jižní části nynější Dalmacie; dalmatsko-charwátské w ostatní Dalmatii, části nynějšího Pomoří charwátského a Bosny; a paunonsko-charwátské mezi Dráwau a Sáwau w ostatním Charwátsku a Slawonii. Wrchni panství císařů nad těmito knížetstvími brzy přestalo; toliko města Zader (Jadera), Split (Spalato), Trogir (Traú) a Dubrowník (Rausium, Ragusa), kteráž nowě byla wystawena od předešlých obyvatelů, zůstávala s několika ostrowy i napotom pod panstvím řeckým.

§ 26. Rozpadnutí říše Sámovy.

Sámo, mocný panovník slowanský, umřel po 35letém panování (658). Smrtí jeho skončila se wšak také jednota říše jeho. Nad Čechy panovali odtud knížata zwláštní, z nichž první dle jména znám jest Krok. Manžel dcery jeho Libuše, Přemysl, stal se praotcem panujícího potom knížecího rodu Přemyslowského. Jiný knížecí rod panoval nad Morawany, jak na Moravě, tak w Rakausích i Uhřích (Slowáky); jiný nadě wšemi Slowany korutanskými.

Rozdrobenosti této užili po některém čase Awarowé znowa k šíření moci swé. Morawané i Korutanci byli nepochybнě často pokaušeni laupežnými wpády jejich. Zvláště zmocnili se již ku konci 7. století zase celého dolního Rakauska na prawém břehu Dunaje až k Enži, obrátili zemi tuto wětším dílem w liduprázdnau paustku, a najízděli odtud wálečně i do Bawor.

§ 27. Agilolfingowé baworští a majordomowé franští.

Wéwodowé baworští z rodu Agilolfingů, wládnauce wždy také horním Rakauskem a sewerním Tyrolem, byli toho času téměř docela samostatnými panowníky nad swau zemí. Nebo moc králů franských z rodu Merowingů, jimž byli poddáni, oslábla welice we wšech částech říše jejich, až pak znouz zdwhili mocné panství tak nazvaní majordomowé, kteříž se po některém čase powznesli k důstojenství královskému. Karel Martellus přinutil nejprv wéwodu Hugbertha (728), potom syn jeho Pipin wéwodu Odilona (743) k tužšímu poslušenství králů franských. Po smrti Odilona (748), když wznikly různice mezi přátelstvem o poručnictví nad synem jeho Thassilem II., wtrhnul Pipin podruhé wojensky do země, a postavil se sám za poručníka. Tehdáž právě Awarowé znouz učinili diwoký wpád do Korutan. Kníže korutanské Borut, nemoha jim odolati, žádal o pomoc w Bawořích. Tu přišli jemu na pomoc Frankové i Bawoři, a zapudili Awary ze země, zároveň wšak přinutili Boruta zavázati se Pipinovi k ročnímu poplatku (748).

Doba III.

*Od Karla Velikého až do pádu Přemysla Otakara II.
(768—1278).*

§ 28. Rozšíření říše franské za Karla Welikého.

Synem Pipinovým, Karem Welikým, dosáhla říše franská největší své moci a rozsáhlosti. Welikými válkami téměř se všemi svými sausedy přiwedl Karel všecky národy německé a větší díl romanských pod moc swau. Tím spůsobem stala se i znamenitá část zemí nynějšího močnářství rakau-ského částí jeho říše.

Nejprv ztroskotal Karel království Langobardů w Italii, a přiwtělil je k říši swé (774); následkem toho pak zrušil potom auplně moc Agilolfingů w Bawořích. Thassilo II. byl se znouz wybawil z moci Franků ještě za panování Pipina (763), a wládl nad Bawory zcela jako král neodwisly. W domácích bauřích, které nastaly w Korutansku po smrti knížete Chotimíra, synowce Borutowa (769), zmocnil se Thassilo

i vrchního panství nad Korutany, usadiw na stolci knížecím Wladucha (772), jenž se mu zawázati musil k věrnosti. Nyní wšak přinutil jej Karel Weliký nejprw zahrožením (781), potom pak mocí wálečnou (787) k obnowení předešlého poslušenství ke Frankům. Thassilo, chtěje se opět wybawiti, ponukl Awary k laupežnému wpádu do Němec i do Italie. Awarowé byli wšak od Franků poraženi, Thassilo postawen před saud Karlůw, a zbawen swého wewodství (788). Podmaněním Bawor dostali se i Slowané korutanští úplně pod moc Franků; Karel knížetství jejich zrušil, zanechaw toliko župany čili dle německého názvu hrabata nad jednotlivými župami jejich, a poručil místodržitelství nad Bawory a Korutany swatu swému Geroldowi. — Wálkau, kterau téhož času začal Pipin syn Karlůw postaweny za místodržícího w Italii se sausedními Charwáty (788), přinucena jsau i obě knížetství charwátská ke wzdávání ročnho poplatku.

Ku pomštění laupežného nájezdu do swé říše předsewzal Karel r. 791 wálku s Awary. S trojím welkým wojskem i we spojení s Čechy a Morawany, vtrhnul do jejich země, w dolních Rakausích i Uhřích, dobyl některých pevných ohrad jejich, a stíhal zástupy jich, před ním utíkající, až k Rábě. W ostatní zemi swé odpírali Awarowé více let jeho moci, až pak rozepře mezi nimi samými wzniklé usnadnily jich podmanění. Pipin vlaský vtrhnul opět roku 796 do jejich země w Uhřích, pokorio sobě wšecko až k Dunaji, a dobyl konečně i hlawušho hrinku jejich mezi Dunajem a Tisau, kdež wšecky poklady a kořisti, od nich nahromaděné, upadly w ruce jeho. W půtce s Awary podmaněnými, kteří se ještě wíckrát wzbauřili proti panství franskému, padl r. 799 Gerold, vládař nad Bawory a Korutany; bauře byly wšak pokaždě přemoženy a pomštěny krwawě.

Wšecka zémě Awarů na prawém břehu Dunaje w Rakausích i Uhřích i největší část levé strany w nynějších dolních Rakausích stala se odtud částí říše Karla Welikého. S ní sausedili tu Morawané bytující w nynější zemi morawské i w západní polovici hořejších Uher až k oklice, na které Dunaj obrací běh svůj od východního směru k polednímu. W rowinách na Tise od Dunaje až k Sedmihradsku i we východních stranách hořejších Uher až k Tatram byli brzy potom ostatkové Awarů přemoženi a podmaněni od Bulharů,

národu prwotně s nimi příbuzného, který byl sobě podmanil Jihoslowany w části říše wýchodořímské, ale mezi nimi se usadiw přijal časem swým jazyk i obyčeje slowanské. W Sedmihradsku, jak se zdá, byli se již předtím oswobodili ode jha awarského Walachowé čili Rumuni, potomci pořímanělých Daků, smíchaných se Slowany, a zřídili zwláštní knížetství.

Země Awarů wšecky byly w čas přemožení jich velmi zřídka zalistněny. Wedlé slabých zbytků kočowných Awarů, kteří časem docela zanikli, uwedl nyní Karel do krajin dobytých osadníky dílem německé z Bawor, dílem pak nejwětším slowanské ze sausedních Morawanů (Slowáků). Tito w celých krajinách, pod vlastními župany, poddanými Frankům, usadili se w zemi sobě odewzdané a wzdělávali půdu. Tak též i Bulhaři do wýchodních Uher, přiwtělených k říše swé, uwedli osadníky slowanské z krajin císařství řeckého. Země w Uhřích na prawém břehu Dunaje dostala zase swého starodáwného jména Pannonia; dolní Rakausko pak, počítáno jsauci za nowau část Bawor, slaulo napotom wýchodním krajištěm, čili německy Ostmark, Ostarrichi, z čehož nynější názew Oesterreich. Wšecka země byla rozdělena na hrabství čili župy, toliko na hranicích pro mocnější obranu říše stalo obyčejně více hrabství pod jedním wojenským představeným čili markrabím. Tím spůsobem bylo i Rakausko pod Enží zwlaštním markrabstvím. Taktéž na wýchodních hranicích mezi Italií a Charwátskem zřízeno mocné markrabství Furlanské (Friaul).

Karel Weliký po podmanění sobě tolíkých zemí a národů, na které se dílem wztahowalo někdy panství císařů západorímských, dal se roku 800 po Kristu korunowati od papeže w Rímě na císařství, odkudž nazýval se on i po něm nástupcowé jeho císaři Římskými. Jakožto nejwyšší ochránce církwe pečoval we wšech částech říše swé o rozšíření křestanské wíry, s kterauž zároveň rozšiřovala se i wšeliká wyšší wzdělanost. Církew a duchowní představení ujímalí se nejhorliwěji wěd, umění a ušlechtění mrawů, w čemž we wšem začal se poznenáhlu nowý pokrok od skončení baurí welikého stěhowání národů.

Ustawičná wšak snaha Karlowa o wětší rozšíření panství swého wedla wždy k nowým wálkám s národy, s nimiž se stal sausedem. We wyšším stáří swém začal konečně i wálku se sausedními Čechy. Roku 805 wtrhlo trojí mocné wojsko

wedením syna jeho, Karla, do země české; potkalo se sice s udatným odporem, jakož i jiné wojsko roku následujícího; nicméně wšak, nemohauce nawzdy odolati weliké přewaze říše Karlowy, zawázali se mu po některém čase i Čechowé, ano jak se zdá, i Morawané, k ročnímu poplatku.

§ 29. Úpadek a dělení říše franské za Karlowiců.

Po smrti Karla Welikého (814), začala moc říše franské poznenáhlou klesati, když se nedostávalo tak mocného ducha k udržení všech rozsáhlých částí jejich v kázni a pořádku. Úředníci říšští a jiní velmožové světští i duchovní, zawázaní ke službám králů za udělení sobě statků korunních ku požívání (vasallowé, držitelé lén), taužili vždy více po rozmnovení moci swé na ujmu moci královské. Úřadowé i statkové lenní čili manští stávali se proběhnutím času dědičnými v šlechtických rodinách, kteréž pak provozovaly saudní moc i jiná práva panownická nad lidem obecným, jako z moci swé vlastní. Moc státu, čili moc královská, nad nimi samými vždy byla slabší, až se pak říše méně podobala sjednocenému státu, než nějakému skupení větších i menších panství, více neb méně samostatných.

K oslabení moci panownické zavdala příležitost wedle jiných věcí také častá dělení říše a rozepře z toho mezi potomky Karlovými. Již Karel W. sám byl za života swého (806) každému ze svých tří synů dal část říše ke správě s titulem královským. Pipin dostal Itálie s obyčejným sídlem w Pavii. Awšak on i nejstarší bratr Karel zemřeli ještě před otcem; nejmladší bratr, Ludvík Pobožný, stal se dědicem celé říše. Již však w třetím roce po smrti Karla Welikého (817) přinutkali jej vlastní synové jeho z náwodu mocných vasallů, že každému z nich dal část říše. Mezi otcem a syny přišlo potom ke dlouhým a krwawým válkám, kteréž se skončily teprw po smrti Ludvíka (840) smluvou Verdunskou (843), novým totiž rozdělením říše mezi pozůstatými syny, Lotharem, Ludvíkem a Karlem Holým. Lothar s titulem císařským dostal Itálie a tak nazvané Lotharingie; Karel Holý, největšího dílu nynějšího Francouzska; Ludvík celého Německa na pravém břehu Rýnu, k němuž náležely i dobyté země rakauské krom Italie.

§ 30. Oswobození Charwát od vrchního panství franského.

Roztržitostí v říši franské hleděli kmenové slowanští užiti k wybawení se ze závislosti. První wzbauřili se Charwáti pannonští mezi Dráwau a Sáwau wedením knížete swého Ljudewita (819), připuzeni k tomu ustavičnými nátky od markrabí furlanských, usilujících wložiti na ně těžší jho poddanství. Ljudewít byl přemožen (822) a zrádně zavražděn od saukmenowce swého, knížete Charwátů dalmatských (823). Frankowé usadili nowé kníže dle swé libosti a provozowali nyní panství swé s hroznými ukrutnostmi. Chtíce wšak we stranách těch rozšířiti říši swau i na ujmu říše bulharské, spůsobili sobě wálku s Bulhary, kteříž dobyli wýchodní časti Charwátska (Sremu a části Slawonie) a hrozně zdrancovali celou Pannionii. Zároveň wzbauřili se nyní opět i Charwáti (825) w obou knížetstvích, zabili knížata swá oddaná Frankům, a sedmiletým krutým bojem podařilo se jim konečně obhájiti sobě úplné neodvislosti. Obě knížetství charwátská (dalmatské i pannonské) spojila se odtud w jedno pod společnými panovníky, z nichž první byl Porin (do r. 836).

§ 31. Morawa za Mojmíra a Rostislawia.

Jako nad Charwáty markrabové furlanští, tak hleděli nad Morawany markrabové rakauští přitužiti panství franského, užírajíce k tomu i roztržek domácích mezi nimi. Za času Ludvíka Pobožného byl knížetem morawským Mojmir, již tehdáž obrácený na víru křesťanskou. Audělné knížetství na Slowensku se sídlem w Nitře držel wšak pod vrchním panstvím jeho Pribina. Tento pobádán od markrabí Ratboda, chtěl se wytrhnouti z poslušenství Mojmíra, byl wšak od něho přemožen a wypuzen ze swého knížetství (830). Pribina utekl do Rakaus; Ludvík Pobožný postavil jej po některém čase za kníže nad Slowany usedlymi w Pannionii, wytržené sotva z moci Bulharů. Z přičinění snad císaře nawrátil mu Mojmir r. 836 i zase audělné knížetství Nitranské.

Po smlauwé Verdunské wšak Ludvík Německý, nejbojownější ze synů Ludvíka Pobožného, naléhal wší mocí na to, aby panství swé rozšířil, jak nad Slowany polabskými, tak i nad Čechy a Morawany. Roku 846 nejspíš po smrti knížete Mojmíra, wyprawil se wojensky na Morawu, a usadil synowce

jeho Rostislawu za kníže, který uznati musil nad sebau wrchní panství jeho. Z Morawy wtrhnul Ludvík do Čech, kdež byly různice mezi knížetem zemským a mnohými župany jemu neposlušnými, kteříž se utíkali pod ochranu Ludvíkowu. Čechové nicméně postavili se k statečnému odporu, a Ludvík musil odtáhnouti se škodou welikau. Wojsko, které tři léta potom (849) vyprawil ku podmanění Čechů, utrpělo opět znamenitau porážku, tak že úmysly jeho se nepowedly. Brzy odepřel mu i Rostislav žádané poslušenství, a Ludvík wtrhnuw podruhé do Morawy (855) nawrátil se s nepořízenau.

Wálka Němců s Čechy a Morawany trwala nyní více let, wždy bez rozhodnutí. K tomu přišly brzy nowé rozepře w domě královském. Ludvík Německý podělil syny své, Karlomana, Ludvíka a Karla Tlustého, zase ještě za živobytí swého částmi říše, wykázanými jim ke správě. Karoloman dostał Karantanii čili zemi Slowanů korutanských, wšak bez moci nad markrabími w těch stranách. Chtěje i tyto uwésti pod wrchní moc swau, wzbauřil se proti otci (861), a uzavřel k tomu i spolek s Rostislawem. Rostislav užil té příležitosti k zahnání protiwníka swého Pribiny, jenž po všechnen čas držel s králi německými, z audělného knížetství Nitranského. Pribina padl w boji a měl za nástupce w Pannonii syna swého Kocela; nad Nitrau pak postavil Rostislav synowce swého Swatopluka. Karoloman se swé strany zapudil rakauského i jiné markrabí, a přemožen dwakrát od otce i zajat, konečně předce wymohl sobě moc i nad Korutany i nad markami příležícími (865).

K upewnění neodwilosti swé od Němců hleděl Rostislaw zemi swau toho času wybawiti i z moci duchowních představených německých. Bylif císařové Karel W. (803) a Ludvík Pobožný (829) netoliko Pannonii, nýbrž i Morawu, pokudž obrácena byla na víru, z vlastní moci swé přidělili k arcibiskupství Salzburskému a biskupství Pasowskému. Rostislav dožádal se nyní od císaře východořímského Michala, že k němu vyprawil rozšiřovatele víry z říše swé, slawné apoštoly slowanské, Konstantina (Cyrilla) a Methodia, (863), kteříž, wynalezše písmo pro řeč slowanskou, a přeloživše do ní swaté knihy, rozšiřovali rychleji nežli předtím náboženství křesfanské w Morawě i slowanských zemích okolních. Na žádost Rostislawowu rozkázal nyní papež Adrian II.

pro přílišnau rozsáhost dioecezí Salzburské a Pasowské zřízení zvláštního arcibiskupství pro Morawu i Pannonii (868), a poswětil Methodia za arcibiskupa.

§ 32. Swatopluk.

Několikero tažení wálečných, ježto předsewzał mezitím král Ludwík proti Rostislawowi (864—869), zůstalo posawad bez účinku. Konečně wšak padl Rostislaw do rukau jeho zradaū wlastního synowce swého, Swatopluka (870). Ludwík dal Rostislawa zbawiti zraku a uwrhnauti do wězení. Ale zároveň wtrhnul Karloman do Morawy, opanował zemi, a postavil nad ní swé markrabí rakauské, Wilém a Engelskalka. Z náwodu jich byl brzy i Swatopluk uvržen do wězení, a biskupowé němečtí, protiwujíce se zřízení arcibiskupství morawského, dali zajmauti Methodia, a odwedli jej ze země w moc swau. Než brzy wzbauřil se wšechen lid morawský proti nowým pánum swým (871). Karloman, wida nesnadnost, přemoci jinak toto wzbauření, propustil Swatopluka z wězení, přijal od něho slib wěrnosti, a ustanowil jeho za kníže nad Morawau. Wojsko franské, které Swatopluka prowázelo do Morawy, bylo wšak od něho samého úkladně přepadeno w čele Morawanů, a téměř celé zničeno. I Wilém a Engelskalk, markrabí rakaustí, zahynuli w tom boji. Po marných wýprawách dalších proti Swatoplukovi i spojenému s ním Bořivoji, knížeti českému (872) přinucen byl Ludwík konečně k uzavření míru s nimi (874), we kterémž zbaweni byli wšeliké závislosti od Franků, kromě wzdáwání předešlého poplatku. Na mnohé rozkazy papeže Jana VIII musili i biskupowé němečtí propustiti Methodia (873), kterýž nowě usazen w arcibiskupství.

W nedlauhém čase po uzavření míru tohoto umřel Ludwík Německý (876), a synowé jeho rozdělili se w králowství. Karloman dostal ku Korutansku také celých Bawor, a po bezdětné smrti Kocela pannonského připadla i Pannonie k jeho panství. Po wymření linie Lotharowy w Italii synem jeho, císařem Ludwíkem II (875), usilowali synowé Ludwíka Německého o nabytí oné země a důstojenství císařského, w čemž wšak předešel je strýc jejich, Karel Holý francauzský. Teprw r. 877 předsewzał Karloman nowě tažení do Italie, a zapudil Karla. Roznemoh se wšak brzy potom, zůstawił země swé mladším dwěma bratrům, Ludwíkovi III část swau w Němcích, Karlowi Tlustému Italii.

Jediné Korutany a Pannonii wymínil nemanželskému synu swému, Arnulfowi, co wewodstwí. Umřel již r. 880, a w druhém roce potom i Ludvík III (882), tak že nejmladšímu bratru, Karlowi Tlustému, dostalo se k důstojenství císařskému kroni Italie i celé Německo.

Co se tyto změny staly w domě Karlowiců, rozšířil zatím Swatopluk morawský znamenitě moc swau uwedením sau-sedních národů slowanských we swé poslušenství. Malopolsko s hlavním sídlem Krakowem, největší díl Slezska a kmenové slowanští na Labi až ku potomnímu městu Magdeburku wzda-wali mu poplatky; i Čechy s knížetem svým Bořivojem, pokřtěným od sw. Methodia (873), musily uznávati vrchní moc jeho nad sebau. Rozepře, které toho času nastaly o mar-krabství rakauské mezi syny Wiléma i Engelskalka a mar-krabím Aribem, ustanoveným za nástupce oněch dwau od krále Ludvíka Německého, zawdały mu konečné přiležitost k rozmnožení panství swého i na ujmu říše německé. Synové Wiléma i Engelskalka dali se pod ochranu Arnulfa korutanského, Aribu pak pod ochranu Swatopluka. We wálce, která z toho wypukla, usadil Swatopluk Ariba mocně w jeho mar-krabství, pro sebe pak dobyl na Arnulfowi celé Pannonie, a přijal zemi tuto w léno od císaře Karla Tlustého (884), kterýž konečně k upokojení wálčících stran přispíšil z Italie.

Tři léta po této wálce wzbauřili se proti Karlowi Tlustému všichni nejmocnější vasallowé jeho w Německu, a zwolili Arnulfa korutanského za krále (887). Karel Tlustý umřel již w roce potom (888). Nyní wypukla znova wálka mezi Arnulfem a Swatoplukem (890). Nemoha jinak moc jeho zničiti, povolal Arnulf sobě na pomoc Maďary čili Uhry (892), národ uralský, příbuzný Hunnum a Awarům, který od jiných kočowniků puzen, projížděl tehdáž krajiny na dolejším Dunaji we Walachii i také Multanech. Swatopluk nájezdu Maďarů odolal; zatím wšak Arnulf wpadl do Pannonie, a odewzdal zemi tuto Bracislawovi, audělnému knížeti charwátskému. Dwě léta potom umřel Swatopluk (894), zůstawiw dva syny, Mojmíra a Swatopluka, z nichž onen nastoupil we knížetství. Král Arnulf uzavřel s Mojmírem příměří (894), maje před sebau tažení do Italie, kdež od smrti Karla Tlustého potýkali se dva z předních vasallů o důstojenství císařské, Berengar, markrabě furlanský, a Guido, wewoda Společanský. Arnulf wytáh proti nim do

Italie (895), byl korunowán w Římě na císařství; sotva wšak se wrátil do Němec, i již wšecka země odpadla od něho, a Berengar zmocnil se panství úplně (897). Zatím obnowil Arnulf opět boj s Morawau. Náwodem jeho odtrhli se knížata česká, Spytihněw a Wratislaw, synové Bořivojovi, od vrchního panství Morawanů (895), a dali se pod ochranu Arnulfa. Tak též wzbauřil se proti Mojmirovi mladší bratr jeho Swatopluk pomocí vojsk Arnulfowých. Mojmir wšak bratra přemohl úplně, a odpíral udatně až do smrti Arnulfa (899) Mladý syn Arnulfůw, Ludvík, řečený Dítě, uzavřel konečně mír s knížetem morawským.

§ 33. Wtrhnutí Maďarů.

Mezi válkami těmito Maďarové, mocně sewřeni byvše w bydlištích svých we Walachii a Multanech s jedné strany od Bulharů, s druhé od Pečeněhů, jali se hledati sobě příhodnější krajiny ku provozování kočowného spůsobu živobytí. Wedením Arpáda udeřili nejprwé na východní část Uher, stojící pod panstvím Bulharů (894). Obyvatelstvo slowanské bylo od nich dílem vyhubeno, dílem rozutíkalo se hledajíc útočiště w horách. Brzy přešli Maďari přes Tisu a přes Dunaj, poplenili nejprw (896), potom pak rozplašením nebo vyhubením obyvatelstwa opanovali Pannonii (899), podmanili sobě Walachy w Sedmihradsku, konečně jali se napořád, jako předtím Awarové, laupežně projízděti wšecky země sausední. Roku 899 wtrhli již skrz Pannonii do Italie, zdrancowali Rakausy, Bawory (900) i Korutany (901), a činili nájezdy do říše Mojmirovy (od r. 902). Tato podlehla jim w neznámých okolnostech. Mojmir nepochybne zahynul w boji s nimi, a Morava upadla pod jarmo krutých diwochů. Brzy potom učinili Maďari hlavní útok na pomezní krajiny německé, hájené Liutpoldem wewodou baworským a korutanským. Liutpold padl w bitvě swedené blíz nynějšího města Prešpurka (907), Maďari pak zmocnili se již i Pannonie a Rakaus až k Enži.

Tudy wzniklo weliké panství uher ské pod bojovnými wůdcí Maďarů čili chagany z rodu Arpádowa. Nic nepřekázelo dalším nájezdům jejich, které odtud konali téměř každoročně do Němec, do Italie ano do Šweycar i Francauz na provozování laupeže.

Právě když zůřivý tento nepřítel se nejvíce zmohl, wymřel i w Němcích rod Karla Welikého Ludwíkem Dítětem (911), a moc královská, již předtím oslabena, poklesla na čas tím více, když mocní vasallowé jali se i tu, jako již prvé w Italii, krále sobě woliti z prostředka swého. Wewodowé a jiní nejmocnější úředníci nad zeměmi málo byli nakloněni poslouchati králů; tak jmenovitě i potomci Liutpolda, wewody baworského a korutanského, kteříž vládli nad zeměmi říše německé w mocnářství rakauském, pokudž nebyly opanovány od Maďarů. Téprw králowé z domu wewod saských, Jindřich I a Otto I, zdwihiли zase moc swau nad ostatními wewodami. Oba rozširovali panství swé také nowým podmaňováním sobě sausednich národu slowanských w Polabí. I Čechy, ku kterým přidala se malá část Moravy, obhájená proti Maďarům, byly od Jindřicha za panování sw. Wacslawa znouz přinuceny ke wzdávání poplatku (928). Bratr Wacslawůw, Boleslaw I (od r. 935), powznesl sice moc swau knížecí přemožením županů, kteří za předků jeho časté působili roztržky v zemi, a odepřel poplatek Ottovi I, byl wšak po 14letém odporu přinucen znouz ke wzdávání jeho (950).

§ 34. Králové němečtí Jindřich I a Otto I.

Jindřich I a Otto I spůsobili konečně i přítrž laupežím Maďarů. Jindřich porazil je r. 934 při wpádu do Sas u Merseburka. Nájezdy jejich směřovali odtud tím více do Bavor, kdež jim wewodowé odpírali s rozličným štěstím. Jediná řeka Enže dělila Bawory od Uhrů. Hrabata w Trungau w horních Rakausích (nyní Traunviertel s částí Hausruckviertlu) zastávali w té straně místo někdejších markrabí rakanských co hajitelé hranic pod wewodami baworskými. Rakausy pod Enží byly w bojích mezi Bawory a Uhry obráceny wětším dílem w paustku, jako někdy za Awarů. Konečně při nowém velikém wpádu do Bavor porazil Maďary císař Otto I u veliké bitvy u Augsburga (955), a když na zpátečním tažení chtěli vtrhnouti do Čech, poraženo jest opět a zničeno wojsko jejich od Boleslava I na hranicích země.

§ 35. Zřízení zemí německých a vlaských w objemu Rakaus za Otty I a jeho nástupců.

Wítězstvím tímto nad Maďary dostala se část dolních Rakaus od řeky Enže až asi k měce Erlafé jakož i celá lewá

strana Dunaje w této zemi až k řece Moravě zase w moc německau. Otto, k obraně hranic, obnowil w ní předešlé markrabství rakauské, a zřídil taktéž i po celé hranici wewodství korutanského podobná markrabství. Na poledni od Rakaus wzniklo tím spůsobem tak nazvané hořejší markrabství korutanské, kteréž, když se dostalo roku 1055 Otakarovi III, hraběti Trungauskému, nazwano markrabstvím štyským od sídla jeho Šteyru w Trungowě, odkudž teprw potomci jeho přestěhowali se do Hradce Štyského. Markrabství toto obsahovalo tři sewerní kraje nynějšího Štysrská. — Jižní část této země s některau částí Krajiny slula markrabstvím windickým, w němž během času zmohli se k dědičnému panství hrabata Mariborští. Po wymření jich wšak roku 1148 připadlo panství jejich s krajinou měst Mariboru a Celje k markrabství štyskému. — Ostatní část Krajiny byla zwláštním markrabstvím krajinským.

Wšichni markrabové tito byli z počátku jistým spůsobem podřízeni wewodám baworským a korutanským; časem swým stali se wšak od nich neodwislymi přízni císařů samých, jimž wewodowé oni často se protiwowali. Týmž spůsobem nabyla i arcibiskupové Salzburské privilegiemi císařskými swětského panství nad swau zemí. — W německém Tyrolsku, které předtím též bylo částí wewodství baworského, dostalo se během času neodwislé panství bezprostředně pod císařem některým rodům hraběcím. Nejmocnější z nich byli hrabata z Eppanu, z Tyrolu a z Andechsa, wedlé nichž nabyla swětského panství také biskupové Brixenští, jako zároveň w jižní čili wlaském Tyrolu biskupové Tridentští, obojí udělením císaře Konrada II (1027). Moc Eppanských klesla protiwením se jich císaři Fridrichowi I (1185), i stali se vassally biskupů Tridentských; naproti tomu Tyrolští po wymření rodu Andechského, čili později tak nazvaných wewod Meranských (1248), stali se dědici jejich, tudy pak pány nejwětšího dílu země, kteráž odtud dostala jméno Tyrol. — Wewodství baworské a korutanské, předtím spojené w rodu udatného Liutolda, rozdělil císař Otto II na dwé pro wzpauru wewody Jindřicha II (976).

Otto I, wítěz nad Maďary, dobyl králům německým, jakožto dědictví po Karlowicích, také panství nad Italií, jehož se byl krátce předtím (950) zmocnil Berengár, markrabě

Ivrejský. Otto wytáhl proti němu, a přinutil jej nejprwé k uznání vrchního panství svého (951), potom pak sám se dal korunovati na království italské čili lombardské i na císařství Římské (962).

Aby se panstvím nad Italí tím více ujistil, zřídil Otto na hranicích německých markrabství Veronské (952), které zároveň s Furlanskem podřídil wewodám korutanským. Podřízení toto přestalo wšak časem jako v ostatních markách. Císař Konrad II., w čas udělení světského panství biskupům Tridentskému a Brixenskému (1027), daroval také Furlansko s právy wewodskými patriarchám Aquilejským. Od těchto stali se neodwislymi w části země hrabata Goričtí, z nařízení císaře Jindřicha IV. — Zvláštním markrabstvím byla od starodávna také Istrie, kteráž se roku 1173 dostala hrabatům z Andechsa. Roku 1204 byl wšak markrabí Jindřich ssazen od císaře Filippa Hohenstaufského, a Istrie též postawena pod patriarchy Aquilejské.

§ 36. Rozšíření panství Babenberského.

Zachowání panství nad Italí stalo od času Otty I po tři století nejwětšího namáhání všechny císaře Římsko-německé. Veliké boje s papeži Římskými o hranice mezi světskou a duchovní mocí přispely krom jiných věcí velice k oslabení císařů a tím snadnějšímu zmáhání se panovnické moci vasallů. W těch okolnostech rozmnožovalo se během času nad jiné panství markrabí rakauských. Markrabství toto, z počátku malé, dostalo se za císaře Otty II Leopoldovi z Babenberka (okolo r. 976), a zůstalo od toho času při rodu jeho. Leopold, pokračuje w pohraničných válkách s Maďary, dobyl hradu jejich Mólka (984), a rozšířil tudy hranice země swé až k Lysým horám. Za jeho pak druhého syna a nástupce, Albrechta, byla we wálce mezi císařem Jindřichem III a Uhry dobyta také krajina odtud až k říčce Litawě (1043), a přivítěna větší část jí s nynějším hlavním městem Wídni k markrabství rakauskému, menší pak na jihu pod názvem panství Püttenského ke Štyrsku. Do země, pod panstvím maďarským velice spustlé, zawedeni jsou znou osadníci z okolních zemí, nejvíce wšak Němci, kteří téhož času šířili se osazováním také do spuštěných krajin Štyrska a Korutanska.

Sídlo markrabů bylo od vítězství Leopolda nad Maďary nejprwé v Mölku, od času Leopolda III (Swatého) na hradě od něho wystaveném na hoře Leopoldowě u Wídně (1101). Syn sv. Leopolda, Leopold IV, dostal od císaře Konrada III wévodství baworského (1139) po ssazení wéwody Jindřicha Pyšného, jenž se opět byl zprotičil císaři. Po smíření nástupce Konrádova, císaře Fridricha I, se synem Jindřichovým, Jindřichem Lwem, nawráceno bylo tomuto wévodství baworské, wšak s odtržením od něho nynějších horních Rakauš (krom čtvrti Innské). Císař daroval tuto zemi Jindřichovi II řečenému Jasomirgott, bratrowi Leopolda IV, v náhradu za nawrácení Bawor, a powýsil předešlé markrabství rakauské za wévodství, dědičné w rodě Babenberském (1156). Jindřich Jasomirgott obrál sobě sídlo we Wídně.

Důstojenství wévodské dostalo se od císaře Fridricha I také Otakarovi VI, markrabí štyrskému (1180). Otakarem tímto wymřel wšak brzy potom rod štyrský, a dědicem jeho stal se potvrzením císaře wéwoda rakauský (1192), tehdáz Leopold V. Wévodství štyrské, a tudy též Trungau, zůstaly odtud pod jedním rodem spojeny s Rakausy. Leopoldův syn, Leopold VI, nadal Wídeň i jiná města swobodami a privilegiemi dle příkladu jiných zemí německých, i zwelebil tudy obchod a průmysl w zemích svých. Syn jeho, Fridrich II Bojowný, dostal konečně po smrti posledního markrabí krajinského, Bertholda (1245), i části jeho země, jejíž ostatní wětší díl připadl tehdáz ku Korutanům.

§ 37. Čechy od Boleslawa I do krále Přemysla I.

Wítězství nad Maďary za času císaře Otty I užil i Boleslaw I, kníže české, k rozmnožení moci swé. Dobylť na nich dalšími boji celé nynější Morawy i Slovenska w Uhřích, a rozšířil později říši swau také opanováním Slezska i Malopolska s Krakowem. Syn jeho Boleslaw II (od r. 967) bojował w týchž stranach s Wladimírem Welikým, knížetem ruským, kterýž opanoval wýchodnější části starého Welkocharwátska a Welkosrbska w nynější Haliči. Dcera Boleslawa I, Dúbravka, prowdanou za Mečislawa, kníže welkopolské we Hnězdně, rozšířilo se křesťanství také do těchto částí Polska. Po smrti wšak Boleslawa II (999) se střenec jeho Boleslaw Chrabrý, syn Mečislawův, udeřil

branně na welkau tuto říši českou, dobyl Krakowa, Slezska, Morawy i Slowenska, a ujal wšecky tyto země pod panství swé. Krakow stal se od toho času hlavním sídlem knížetství polského. Nesworností mezi syny Boleslawa II podařilo se Boleslawovi polskému brzy opanovat i Čechy (1003), odkudž wšak po krátkém čase zapudili jej pomocí císaře Jindřicha II (1004). Neswornosti mezi syny Boleslava Chrabrého po jeho smrti (1025) užili naproti tomu s jedné strany Štěpán král uherský, s druhé strany Břetislav, vnuk Boleslava II, onen dobytím Slowenska, kteréž odtud stále spojeno ku království uherskému, tento pak dobytím Morawy (1028).

Z potomků Břetislava I obyčejně nejstarší býval knížetem českým, druzí pak sprawowali audělná knížetství na Moravě pod vrchním panstvím knížete českého. Syn Břetislawův Wratislaw II pomáhal králi německému Jindřichovi IV we wálce s papežem Římským Řehořem VII (1081), začež jmenován od něho králem, a wymohl oswobození od poplatku wzdáwaného posud císařům, tak aby napotom knížata česká na místě toho zawázána byla pomáhati 300 oděnci, kdykoli wby císař táhl do Italie (1086). Rozepří, které powstaly později mezi knížaty českými a audělnými knížaty morawskými, chtěl císař Lothar II užiti k nowému utužení panství nad Čechy, a wšak poražen jest od knížete Soběslawa I při wpádu swém do Čech u Chlumce (1126). Nástupce Soběslawův, Vladislav II pomáhal císaři Fridrichovi I we wálce jeho s Mediolanskými (1158), a obdržel od něho dědičné důstojenství královské. Nicméně po smrti jeho Fridrich důstojenství toto zrušil, a wkládaje se do nowých rozepří mezi knížaty českými a morawskými, nazval Morawu markrabstvím říše německé, a hleděl tudy obě země od sebe do-konec odtrhnauti i podrobiti sobě jednostejně (1182). Po mnohých domácích wálkách z toho nastaupil panství nad Čechy Přemysl, příjmením Otakar I (1197), jenž w čas rozepří mezi císaři Filippem Hohenstaufským a Ottou Brunšwickým wymohl znowu dědičné důstojenství královské (1198), a potvrzen w též později od císaře Fridricha II (1212), pojistil napotom neodwislost Čech od německé říše, krom pomáhání třemi sty zbrojenci k jízdám císařů do Říma neb zaplacení za to 300 hřiven stříbra. Za to králové čeští počítáni

jsou mezi předními audy čili kurfirssty říše německé, účastníwajíce se s jinými knížaty německými při wolbách císařů.

§ 38. Říše uherská od času krále Štěpána I.

Maďari, po stěsnění hranic svých od Němců a Čechů, přinuceni byli ponenáhlu uwykatи pokojnému spůsobu živobytí. Dlauhý čas nezanášeli se sami orbau, zanechávajíce ji zajatým z cizích národů, co otrokům. Také přebývali větším dílem jen pod stany w širém poli, mezi stády svými. Panowníci jejich z rodu Arpádowa měli podobné sídlo swé na welikém ostrowě Čepeli pod Budínem. Kníže jejich Geysa, který panoval za času Leopolda I z Babenberka (od r. 972), uznávaje konečně potřebu míru s okolními národy, dal se ponejprw i se synem svým Štěpánem (Swatým) pokřestiti od sw. Wojtěcha, biskupa českého (984). Diwoci welmožowé, kterým se nechtělo upustiti od předešlého laupežného spůsobu žiwota, wzbauřili proto lid proti Štěpánovi, když po smrti otce (997) nastoupil w panství; byli wšak krwawě přemoženi (998), křestanství wůbec zawedeno, a Štěpán, přijaw od papeže korunu královskou (1000), zřídil vládu nad zemí nejvíce dle spůsobu sausedních panowniků slowanských a německých. Sídlo královské přeneseno do Bělehradu stoličného čili královského. Země obydlená od Maďarů rozdělena na župy (komitaty), tak jak se rozdělowaly části Uher obydlené od Slowanů.

Za nástupců Štěpánových we království stalo se ještě častěji wzbauření proti zřízením těmto i proti křestanství, až je přemohl konečně král Bela I (1061). Od něho a jeho nástupců byl obecný lid maďarský ponenáhlu přidržován ku provozowání orby; do krajin pak méně obydlených uwodíny osady německé, tak jmenovitě do západních částí někdejší Pannónie, později do Spiše a části Sedmihradska, kteráž odtud nazwána zemí Sasů. Jiná část této země měla za obyvatele zvláštní wětew Maďarů, tak zwané Sékely, kteří majíce powinnost hlídati wýchodní pomezí proti laupežným Plawcům čili Kumanům, požívali za to osvobození od obyčejné berně a jiných některých břemen. Časté rozepře o trůn za-wdávaly okolním panowníkům, zvláště pak císařům německým příležitost k míchání se do záležitostí uherských. Petr, syn ze sestry Štěpánovy, posazen na trůn pomocí císaře

Jindřicha III., slíbil jemu věrnost vasalskou a roční poplatek (1045), od kteréhož wšak oswobodil Uhry nástupce Petrův, Ondřej I (1053).

Za maudrého krále Ladislawa Swatého přiwtěleno jest ku království uherskému Charwátsko. W sausedství této země byla se ještě za posledního času panství franského nadní pobřežní města dalmatská Zader, Split a Trogir odtrhla od panství císařů řeckých (829), nemohouce wšak nadlauho obhájiti své samostatnosti, musila se po některém čase podvoliti k ročnímu poplatku knížatům charwátským (868). O tato města počaly se brzy potom boje mezi Charwáty a zmáhající se republikou Benátskou w Italii. Za času panovníka charwátského Držislawa, který přijal ponejprw titul královský od císaře řeckého Basilia (990), připravil dux čili wévoda Benátsky Petr Urseolus II Zader, Split i Trogir, též největší počet ostrovů dalmatských pod moc Benátčanů (995) zároveň se zemí srbských Nerečanů w jižních končinách Dalmacie, kteří byli předtím smělí plavci a wšak provozowávali často laupeže na moři. Později pak dostali Benátčané také měst pomořských w Istrii, která dotud stála pod panstvím řeckým, totiž Terstu, Poly a Kopara (Capodistria), od císaře řeckého Alexia Komnena (1085) w odměnu za pomoc, které jemu byli poskytnuti proti wýbojným Normanům w dolní Italii. Král charwátský Křesimír II (1050) dobyl wšak měst a pobřeží dalmatských na Benátčanech zase, a nazval se odtud také králem dalmatským. Wnukem jeho Štěpánem II. wymřel wšak starý rod králů charwátských (1090). Tu nastaly w zemi rozepře o trůn, až pak strana nejmocnější powolala Ladislawa uherského za krále (1091). Odtud byli králové uherští zároveň králi charwátskými a dalmatskými, země pak, podrževši své starodávné zřízení, sprawowána bánem, co místodržícím královským. W čas rozepří těchto o trůn charwátský zmocnili se zase Benátčané měst dalmatských, kteráž odtud stala se ustavičným podnětem wálek mezi nimi a králi uherskými.

Za nástupců Ladislawových stávaly se různice o trůn uherský mezi audy domu královského wždy častějšími. Mezi wšemi panovníky okolními wkládal se do nich nejmocnější císař řecký Emmanuel, i obrátil je ku prospěchu svému podmaněním sobě Dalmacie (1164), kterauž teprw po smrti jeho wytrhnul z moci Řeků král Bela III (1181). Nadto wšak

přispěly různice tyto mnoho k novému oslabení moci královské. Šlechta obohacovala se statky korunními, vytrhovala se vždy více z poslušenství, a čím více obmezovala moc králů, tím více uwozowała lid obecný we své poddanství. Wšelikých nadprawí, jichž sobě tímto spůsobem wydobyli, musil král Ondřej II potvrditi šlechticům uherským tak nazwanau zlatau bullau, wynucenau jimi po mnohých baučích domácích r. 1222.

§ 39. Nával Mongolů.

Národům rakauským, tímto spůsobem na rozličná panství rozptýleným, nastalo ještě jednou nebezpečenství, zachwácenu býti od divokých barbarů. Ze škaredých pauští wyrojili se na začátku třináctého století Mongolové čili Tataři, a zmocnili se během krátkého času panství nad nejwětším dílem Asie. Brzy obořili se i na Rusko, rozdělené za potomků Vladimíra Welikého na mnoho audělných knížetství, z nichž nejzápadnější obsahovalo nejwětší část nynější Haliče, nazvané tak od hradu téhož jména, w němž sídlila knížata. W krutých bojích podlehli Rusi surové moci Tatarů, kteříž odtud přes dvě století provozovali nad nimi panství. Příbuzní s Maďary Plawci čili Kumáni, lid kočovný, potlaukající se tehdáž ještě vždy w jižním Rusku, w Moldawě a Walachii, bywše od Tatarů též krvavě potřeni, utekli se před nimi do Uher, a dostali dowolení usaditi se mezi Dunajem a Tisau (1239).

Králem uherským byl tehdáž Bela IV, syn Ondřeje II; w Čechách panoval Wáclaw I, syn Přemysla Otakara I; w Rakausích pak Fridrich Bojowný. Wšichni tři měwali mezi sebou časté spory i války; a w Německu i w Italii zúřil téhož času boj mezi císařem a papežem. Mongolové, zbořivše r. 1240 Kyjew, sídlo předních čili velikých knížat ruských, wtrhli konečně i dále na západ do Haliče (1241). Daniel, kníže Haličské, dal se bez obrany na útěk. Sídlo jeho bylo zbořeno, země zlaupena, a Mongolové jednou stranou dobyli sobě cesty přes Tatry do království uherského, druhou stranou obrátili zbraně své proti Polsku, také již od delšího času rozdělenému na více panství pod potomky Bolesława Chrabrého. Král uherský Bela, postawiw se Mongolům na odpor na řece Slané, byl poražen w bitvě rozhodné, a musil se dát na útěk; Tataři dobyli Peště a jiných větších

měst; na tisíce lidí ukrutně zobili, a drancowali zemi dle své libosti. Zatím druzí, dawše se z Haliče na západ, wypálili Krakow, wtrhli do Slezska a porazili i zabili kníže slezské Jindřicha w bitvě u Lehnice. W horách Krkonošských zabraňil jim král Wáclaw dobrými přípravami wojenskými cestu do Čech; oni wšak obrátili se ze Slezska do Morawy, zabíjeli a laupili napořád; konečně poraženi jsou u Olomouce od udaného pána českého Jaroslawa ze Šternberka. Nyní odebrali se odtud k ostatním svým do Uher, a pokaušeli se nadarmo o wpád do Rakous, kdež hajil hranici wewoda Fridrich Bojowný; Uhry wšak byly více jak rok diwadlem hrozných jejich ukrutnosti. Konečně když pro smrt velikého chána tatarského Ujgetaje nastávaly rozepře o nástupnictví w říši, odtáhl wůdce velikých těchto zástupů, Batu chan, z Uher nazpět (1242), a Mongolové spokojili se s panstvím svým nad východní Europou.

§. 40. Přemysl Otakar II.

Sotva tato wichřice přešla, wypukla nová válka mezi Belau IV a Fridrichem Bojowným. Na hranici mezi oběma zeměmi u řeky Litawy stala se bitva, ve kteréž Uhři byli poraženi, ale Fridrich při prvním útoku přišel o život (1246). Umrtí jeho bezdětné závdalo příčinu k velikým rozbrojům, a wšak ponejprw také ke spojení zemí rakauských s korunou českou w jeden politický celek.

Císař Fridrich II Hohenstaufský postavil nad zeměmi uprzedněnými několik místodržcích, aby je spravovali k ruce jeho, jakožto léna spadlá na říši. Ale při ustavičných hrozných zmatcích w Německu a w Italii pro rozepři mezi císařem a papežem, nepostačovala mu zde, jako i jinde w říši moc, aby byl na dlauho mohl pojistiti platnost právům svým císařským. Jeho smrtí (1250) nastali zmatkové tím wětší až do konečného pádu domu Hohenstaufského, po kterémž říše německá delší čas zůstala bez skutečného císaře. Panstvo čili stavové rakaští, obávajíce se, aby se nestali kořistí okolních sausedů, přistaupili konečně o své ujmě k wolení nowého wewody, i powolali sobě za pána Přemysla Otakara II, syna krále českého Wáclava (1251). K wolbě této nechtělo přistaupiti panstwo štyrské, nýbrž powołalo nejprwé Jindřicha wewodu

baworského, potom pak pomocníka jeho, krále uherského Belu (1252). O to přišlo k válce mezi Čechy a Uhry, kteráž skončila se rozdelením Štýrska, tak totiž že Otakar podřízel Trungau a hrabství Püttenské, kteréž tudy jsou přivítěny onen k horním, toto k dolním Rakausům; pod panstvím uherským pak zůstalo ostatní Štýrsko v nynějších svých hranicích (1254). S vládou uherskou byli wšak Štyřané brzy nespokojeni, a wzbauřili se. Nová válka wypukla zároveň z jiných příčin mezi Otakarem a Belau. Králové setkali se se wší swau mocí w bitvě weliké u Kressenbrunna w poli Morawském. Tu byli Uhři poraženi na hlawu (1260), a w míru hned potom uzavřeném musili Štýrska docela postaupiti Otakarovi. W nemnoha létech potom wymřel také rod wewod korutanských, a dle smlauwy s posledním wewodou Oldřichem připadlo též Korutansko s Krajinau Otakarovi w dědictví (1269).

Tím spůsobem wznikla mocná říše skládající se jednak ze zemí slowanských, jednak z částí říše německé. Pod žezlem Otakara, panovníka jak udatného tak důmyslného, požívaly wšecky části její dostatečné ochrany práva a pokoje. Otakar zveleboval průmysl, obchod a blahobyt w zemích svých wšelikými maudrými ústavy. Ke zwýšení důchodů koruny a moci královské proti šlechtě nadal také w Čechách staw městský welikými swobodami; zavedením wšak zároveň osad německých do měst i táké do některých krajin w zemi s ujmau domácího obyvatelstwa, zawdal podnět k nenávisti mezi Čechy a Němci, která časem svým měla škodlivé následky.

Po dlouholetém bezvládí w říši německé pocitili zatím knížata i jiní stawové říšští z rostaucích nepořádků předce konečně potřebu hlawy a jednoty. Přistaupeno k wolení nowého krále Římského, při kterém wšak zdwihl se spor o právo Otakarovo ke hlasu. Wylaučením jeho od wolby prohlášen za krále Rudolf hrabě Habsburský (1273). Otakar zpěčoval se uznati jej za právně zwoleného, a odepřel mu poslušnost, zwlastě když knížata žádali na nowém králi Římském, aby zbawil Otakara zemí rakauských a korutanských, co neprávě nabytých. Rudolf, panovník opatrny a důmyslný, upewnil se w moci swé showiwawostí k ostatním knížatům, zavedením lepšího řádu w říši a konečným narownáním rozepří s papežem (1274). Takto ohražen, zdwihl s mocí celé říše,

opět sjednocené, válku proti Otakarovi. Wojska Rudolfowa wtrhla zároveň do Korutan, do Štyrska i do Rakaus. Co Otakar spěchal jemu wstříć, wzbauřili se zatím někteří pánowé čeští, jimž zwětšení moci královské od něho bylo protiwné. Zároveň spojili se i Uhři proti němu s císařem. Nemoha odolati tolíkerým nepřátelům najednau, byl Otakar konečně přinucen k zavření míru, jímž Rakauska, Štyrska, Korutan i Krajiny musil postaupiti Rudolfowi a přijmutím od něho tak zwaného léna na swé králowství české a markrabství morawské uznati jej za císaře (1276). O vyplnění rozličných jiných výminek míru tohoto přišlo wšak brzy k nowé válce. Otakár, jehož moc nyní ještě slabší byla než předešle, poražen byl v rozchodné bitvě na poli Morawském, a w zaufalém boji přišel i o život (1278).

Doba III.

*Od krále Rudolfa Habsburského až do smrti Maximiliana I.
(1278—1519).*

§ 41. Zařízení Rudolfa Habsburského w žemích českých a německorakauských.

Wítězství Rudolfa Habsburského nad Otakarem mělo velké a trvalé následky jak pro Čechy, tak pro země někdy Babenberské. Rudolf po bitvě na poli Morawském wtrhnul bez meškání do Moravy i do Čech, a přinutil pány zemské, jichž některá část postavila se mu na odpor, k míru, dle kterého podržel Moráwu na pět let pod spráwou swau w náhradu škod válečných. W Čechách přijat jest na týž čas za vládaře markrabí Otto brandenburgský, co poručník mladého Wáclava II syna Otakarova (1278). Zároveň umluwena dvojí swatba mezi rodinou Otakarowau a Rudolfowau, totiž aby zasnauben byl Wáclaw s dcerau císařowau, a Rudolf syn císařův se sestrau Wáclawowau, čímž připravil Rudolf rodu swému naději k dědictví Čech a Moravy.

Také země německé, dobyté na Otakarovi, podržel Rudolf na některý čas pod spráwou swau; ale nabyw brzy povolení kurfirstů k tomu, dal konečně Rakausy, Štyrsko a Krajinu synům svým, Albrechtowi a Rudolfowi (1282), nedlauho

pak potom Albrechtovi samotnému (1283). Korutanska dostal Menhart hrabě Tyrolský, jeden z předních pomocníků Rudolfowých we válce s Otakarem. Albrechtovi dostaly se po otci také starodávné země domu Habsburského, rozložené we Šweycařích, Elsu a Šwábích, které odtud slaly zeměmi w en k o w s k ý m i (österreichische Vorlande). Menhart pocházel z rodu hrabat Gorických. Otec jeho Menhart I byl se r. 1254 stal dědicem po Albrechtovi hraběti Tyrolském, jehož dceru měl za manželku. Ze dwau jeho synů následoval starší, Menhart II, w Tyrolsku (1258), a mladší, Albrecht, we hrabství Gorickém, rozmnoženém již tehdáž také částmi Istrie.

§ 42. Král Wáclaw II a Albrecht I.

Čas poručnictví Ottý Brandenburškého w Čechách byl jednou z nejstrastnějších dob w dějinách této země. Pro nátlaky od něho činěné netoliko lidu, nýbrž i mladému králi a matce jeho, wzbauřilo se proti němu panstvo, a nepořádky w zemi newzaly konce, až když po pěti létech se swolením Rudolfa odewzdáno panství Wáclawowi II samému (1283) Panowník tento pozdvihl znovu moc swého království. W rozeprávích mezi rozličnými audy starého rodu královského w Polště po smrti welkoknížete Krakowského Leška Černého (1288) powolán byl od šlechty malopolské na knížetství (1290); i wyprawil se wojensky do země, dobyl Krakowa (1291), a uwázal se w panství nad celým Malopolskem. Z protivníků jeho jeden, Wladislaw Lokietek, wypuzen byl ze země; druhý, Přemysl, kníže welkopolské, dal se we Hnězdně korunovati za krále polského (1295); po jeho wšak brzké smrti (1296) a nastalých nowých domácích válkách přijat Wáclaw we všech částech říše polské za krále (1300).

Mezi Wáclawem a tchánem jeho, Rudolfem, zůstávalo po wšechn čas životy Rudolfa důvěrné přátelství, ne wšak také se synem jeho Albrechtem. Přičiněním Wáclava společně s jinými kurfirsty německými byl po smrti Rudolfa (1291) při wolení nowého krále Albrecht pominut, a zwolen za krále hrabě Adolf Nassowský. Albrecht, w nesnáze uveden od mnichů nepřítel svých mezi knížaty, kteří mu nepřáli emí rakauských, i také od vlastního panstva w Rakausích

Štýrsku, kteréž se proti němu bauřilo, musil lahodnými prostředky hledět Wáclawa usmířiti; což když se mu po-

dařilo (1293), přemohl netoliko jiné protivníky své, nýbrž pomocí Wáclava a jiných knížat stal se králem Římským po násilném ssazení a přemožení Adolfa (1298). Na žádost Wáclawowu potvrdil nyní wšeliké smlauwy předešlé mezi císaři a králi českými, wztahující se na neodwislost země české od říše krom pomoci k jízdám do Říma.

Brzy wšak naskytla se příčina k novému nepřátelství. W Uhřích wymřel králem Ondřejem III rod Arpádowců. Již proti Ondřejovi, když nastoupil w panství (1290), byly se wzbauřily protivné strany w zemi, neuznávajíce jeho za pravého potomka králů svých. Mocná strana přidržela se Karla Roberta z rodu Anjou, wnuka krále Neapolského, kterýž byl po matce příbuzný s Arpádowci. Jemu dával králowství uherské papež, přičítaje sobě k tomu právo pod záminkau, že byl swatý Štěpán přijal korunu královska od papeže. Ještě za živobytí Ondřeje byl Karel Robert uveden do Charwátska, a prowlán w Záhřebě za krále (1300). Po smrti Ondřeje (1301) strana Karlowi Robertovi protivná povolala na trůn krále českého, a když osobně přijmauti nechtěl, syna jeho Wáclawa III. Pomoci otce byl Wáclaw III uveden do země, a korunowán we Bělehradě královském. Nyní wšak král Albrecht i papež spolčili se proti Wáclawovi, pomáhajíce Karlowi Robertovi (1303). Wáclaw byl přinucen, syna svého odvésti z Uher nazpět, ač s korunau uherorskau (1304). Albrecht vtrhnul do Čech, žádaje na Wáclawovi věci předtím nikdy neslychaných, jakožto od vasalla říše své (1305). Po marném obléhání Kutné hory musil wšak odtáhnauti s nepožízením ze země, a Wáclaw již strojil se ke wpádu do Rakous. Než w tom zachwátila jej smrt, teprw we 34. roce věku jeho (1305).

§ 43. Wymření Přemysłowiců. Rozepře o trůn český až do nastaupení krále Jana Lucemburského.

Syn jeho Wáclaw III spěchal zawrýt mír s Albrechtem. Postoupil koruny uherské Ottowi, wewodowi baworskému, kterýž skutečně korunowán we Bělehradě, awšak brzy zapuzen od Karla Roberta, kudyž rod Anjou nastoupil w králowství w Uhřích bez další překážky. W Polsku zároveň powstal znowu Wladislaw Lokietek, a zmocnil se paanství. Wáclaw III, táhna proti němu s wojskem, zabit jest od úkladného

wraha při zastavení se na cestě v Olomouci (1306). Jím wymřel i w Čechách starodáwný panující rod Přemyslowiců.

Stawowé čeští, pánowé, rytíři a města, jali se woliti nowého krále. Císař Albrecht wtrhnul hned s wojskiem do Čech, čfmž oni přinuceni, zwolili nejstaršího syna jeho Rudolfa (1306). Ale již po jednom roce umřel Rudolf (1307), a stawowé powolali na trůn Jindřicha, syna Menhartowa, wewodu korutanského a hraběte Tyrolského, který měl Annu, dceru Wáclawa II., za manželku. Opět wtrhnul Albrecht s wojskiem až ke Kutné Hoře, chtěje Čechy přinutiti, aby druhého syna jeho, Fridricha, přijali za krále. To když jemu se hned nepodařilo, chystal se na budaucí rok k mocnějšímu tažení do Čech; než wšak k tomu přišlo, zabit jest úkladným spůsobem we Šweycářích od Jana, synowce swého (1308).

Kurfirstowé němečtí, wolice nowého císaře, pominuli opět dům Habsburský, a zwolili za císaře Jindřicha hraběte Lucemburského. I tento taužil po koruně české. Jindřich korutanský byl se zatím znelsbil Čechům; i žádali císaře, aby jim syna swého Jana dal za krále a jemu za manželku Elišku, nejmladší dceru Wáclawa II. Císař wyprawil Jana s wojskiem do Čech. Jindřich Korutanský byl přemožen, wyhnán ze země, a dům Lucemburský začal panovati nad Čechy (1310).

§ 44. Zápas mezi Fridrichem III a Ludwíkem baworským o císařství.

Jindřich VII. Lucemburský byl první z císařů po zahynutí Hohenstaufských, který předsewzal zase tažení do Italie k obnowení tam práw císařských. Pokus jeho o to nepodařil se wšak dokonce. Po tříletém tam přebývání zemřel, byw, jak se za to mělo, otráwen (1313). V Němcích zdwiha se nyní krutá válka o císařství. Kurfirstowé zwolili jedni Fridricha wewodu rakauského, syna Albrechtova, druzí Ludvíka wewodu baworského (1314). S Ludwíkem držel král Jan český. K wálce weliké, týkající se celé říše německé, přidružila se zároveň i rozepře saukromá, kterau měl dům Habsburský s towarysstwem tří krajin Schwýce, Uri a Unterwalden, sausedů zemí wenkowských we Šweycářích. Bratr Fridrichův Leopold, wytáhnuw proti nim, utrpěl welikau porážku u Morgarten (1315). Po osmiletých bojích následovala mezi Ludwíkem a Fridrichem rozhodná bitwa

u Mühl dorfa w Bawořích (1322), kdež Fridrich byl poražen a zajat. Dalším odporem bratra jeho Leopolda i jiných přátel byl Ludvík po některém čase přinucen, Fridricha propustiti, a uzavřiti s ním umluwu o společné císařování (1325), kteráž wšak po smrti Leopolda (1326) newešla we skutek. Dům Habsburský zůstal na delší čas obmezen na důstojenství wewodské a panství nad svými zeměmi rakauskými, w nichž po smrti Fridricha (1330) nastoupil bratr jeho Albrecht II., řečený Maudrý.

§ 45. Král český Jan.

W Čechách za panování krále Jana vznikly opět různice mezi králem a panstvem, které po více let hubily zemi (1315 až 1319). Veliký podnět k nim dávala těkawost tohoto krále, který málo dbaje o zvelebení dobrého země swé, více se sháněl po dobrodružstvích a válkách w zemích cizích. Wálkami takovými rozšířil wšak znamení moc království českého. Po smrti Waldemara, markrabí Brandenburkského (1319), hlásil se ku právu koruny české na Lužici, náležejší tehdaž k Brandenburku, i zmocnil se části horní Lužice s Budišinem mocí zbraně. Proti Vladislavovi Lokietkovi, králi polskému, twrdil, že království toto náleží jemu, jakožto dědici po králi Wáclawovi. Naléhání jeho na Polsko we spolku s rádem rytířů německých učinil sice Vladislav přítrž, uzavřew branný spolek s Karlem Robertem uherským. Nicméně wšak nabyl Jan největší části Slezska (1327), kdež audělná knížata, jsouce mezi sebou we sporech, jeden po druhém dali se pod vrchní panství české. Jeden z nich, kníže Jindřich Jaworský, musil pak Janovi postupiti také ostatní části hořejší Lužice s městem Zhořelcem, již se byl zmocnil proti právům koruny české. K jinému rozšíření říše swé otěvřel sobě Jan cestu umluwením svatby mezi synem swým Janem a Marketou dcerau Jindřicha korutanského a tyrolského, jejž předtím byl zbawil trůnu českého (1330).

Když Jan za příčinou umluw těchto meškal ještě w Innsbruku, sídle Jindřichově, žádali ho představení města Brescia w Lombardii o pomoc proti Mastinowi della Scala, vládaři Veronskému, kterýž je chtěl sobě podrobiti, i podávali města swého jemu pod panství. Král Jan táhl bez meškání jim na pomoc (1331). Příkladu Brescianských následovala wšak hned

jiná města mnohá, poddávajíce se Janovi, aby ušli mocí jiných nebezpečných sausedů. Hledíce se vyhnauti nebezpečenství z toho nastávajícímu, dali se konečně i mocní Viscontowé s Mediolanem a páni della Scala s Veronau a ostatním svým panstvím pod ochranu krále českého. Tím spůsobem stal se Jan pánum čili signorem nad celou Lombardií a přiležitími krajinami potomních knížetství Parmenského a Modenského. Obmýšleje v zemích těchto zřídit dědičné knížetství pro své potomky, postavil nad nimi nejstaršího syna svého Karla co místopředstavitele.

Zasáhnutí toto do záležitostí vlaských wzbudilo wšak Janovi rozepří s císařem Ludvíkem, jenž shledával w tom překážku při usilování svém, ač marném, o obnovení práv císařských nad Italií. Císař spojil se proti němu s králem uherským i polským, obzvláště pak s wéwodou rakauským Albrechtem, jenž táhl se ku právu na Korutany; nebo při udělení země této Menhartovi Gorickému od císaře Rudolfa wymíněno bylo domu Habsburskému dědictví po wymření rodu jeho. Co se Jan zdržoval w Paříži u spráteleného sobě domu francauzského, utrpěli pánowé čestí od Rakušanů porážku u Mailberka (1332). Nesnází Janových užili ihned mocnářové lombardští k obecnému wzbauření proti synu jeho Karlowi, a brzy podařilo se jim, panství jeho w Italii učiniti konec (1333).

§ 46. Spojení Korutan s Rakausy.

Úmrť Jindřicha korutanského brzy po odpadnutí Lombardie od Jana (1335) spůsobilo nové spory mezi Čechy a císařem i Rakausy. Císař chtěl se zmocniti Tyrolu pro syna svého Ludvíka, kterého byl učinil markrabím Brandenburckým; i aby tím spíš dosáhl cíle svého, přiřkl Korutany Albrechtovi Rakauskému, kterýž hned zemi opanoval wojensky. W Tyrolsko wšak uwázel se mladý Jan, manžel Markety, dědičky Jindřichovy. Král Jan spojil se k válce proti Ludvíkovi s Kazimírem, synem Vladislava Lokietka, jemuž konečně odřekl se titulu krále polského, i s Karlem Robertem uherským. Brzy wšak dal se pohnauti ke smlauře s Albrechtem rakauským, tak že od práva ku Korutanům upustil a podržel toliko Tyrol pro syna svého (1336).

§ 47. Rozepře mezi králem Janem a Ludwíkem baworským.

Po málo létech wšak Marketa Tyrolská sama dala se w pikle s císařem Ludwíkem, zapudila manžela svého Jana ze země (1342), a wstaupila w manželství se synem císařovým Ludwíkem Brandenburským, který se nyní skutečně zmocnil Tyrolu. Tu wypuklo nepřátelství mezi králem českým a císařem auplně. Jan, nedávno předtím oslepý, odebral se se synem swým do Avignona, kdež toho času sídlil papež Klement VI. Ludwík byl na sebe uvalil klatbu papežovu zdvižením starých rozepří o právní poměry mezi císaři a papeži Římskými. Uzavřen spolek mezi papežem a Čechy proti císaři (1344); Ludwík naproti tomu přivedl krále polského i uherského i Rakousy a jiná knížata na swau stranu. Král Jan wyprawił se rychle proti Kazimírowi polskému, přitáhl ku Krakowu, a přinutil Kazimíra ku pokoji (1345). Z přičinění papeže sešlo se pět kurfirstů německých w Rense nad Rýnem, prohlásili Ludvíka za ssazena, a zwolili Karla IV., syna Janova, za císaře (1346). Začala se nowá válka o císařství. Téhož wšak času wypukla též válka mezi Francauzi a Angličany o trůn francauzský. Král Jan, pomáhaje příteli swému, králi francauzskému Filippovi VI., padl w bitvě u Kreščak (1346). Již rok potom zemřel wšak i Ludwík baworský (1347), a Karel, syn Janův a nástupce jeho w království českém, stal se bez mnohých překážek dalších i císařem německým. Mladší bratr jeho Jan dostal markrabství morawského na týž spůsob, jak někdy mladší linie domu Přemyslowského; nejmladší pak, Wáclaw, nastoupil w otcovském hrabství Lucemburském.

§ 48. Císař Karel IV.

Karel byl jeden z nejwýtečnějších panovníků, jak českých, tak mezi mocnáři středního věku wůbec. Čechy nabyla za jeho času mnohem větší slávy a moci láskau jeho k mříru, než za otce jeho Jana předewzetími válečnými. Maudrým pečováním o pořádek w zemi a o jisté konání spravedlivosti zwelebil Karel obchod, průmysl a wšeliké jiné živnosti, a tím samým i důchody zemské. Založením university w Praze (1348), první posud w zemích německých i slowanských, pečoval o zwelebení wěd jak w Čechách tak i w všech zemích okolních. Taktéž nalézala péčí jeho krásná umění wšelikého druhu příležitost i podporu k znamenitému wzdělání. Přitom

nicméně rozmnožil Karel země své koruny. We Slezsku poddala se mu i wšecka ostatní knížata tamější, kteří toho nebyli učinili ještě za času otce jeho. K tomu nabyl Karel později také země Brandenburské smluwau o dědictví zawřenau se syny někdy císaře Ludvíka, Ludvíkem Římanem a Ottou, kteří byli zemi tuto obdrželi od staršího bratra svého Ludvíka prwé zmíněného směnau za své podíly Bawor. Když mladší z nich Otto po smrti Ludvíka Římana smlauwu onu chtěl bezprávně zase zvrátiti, přinutil jej Karel IV válkau, že mu markrabství brandenburského musil postaupiti ještě za svého žiwota (1373). Co příslušenství Brandenburga do-stala se Karlowi také dolní Lužice. On pak přiwtělil obě tyto země ku koruně české stejným spůsobem jak Morawu, Slezsko a hořejší Lužici dle umluwy učiněné se stavy těchto zemí (1355), aby napotom byly částmi neodcizitedlnými jednoho mocnářství. Dle příkladu Otakarova hledě časem svým spů-sobiti spojení zemí českých a rakauských we společné panství, zawřel s wewodau rakauským Rudolfem IV, nástupcem Albrech-towým, tak nazwanau dědičnau umluwu, aby totiž po wymření jednoho z dwau rodů, buď Habsburského, buď Lucemburského, druhý rod nastoupil w zemích jeho (1364).

§ 49. Ludvík I král uherský.

W Uhřich panował za času Karla IV král Ludvík I, syn Karla Roberta, též panownik wýtečných vlastností. Jak otec tak syn zwelebowali stav městský udělowáním swobod dle příkladu jiných zemí okolních, a podporowali též wedy a umění dle možnosti. Ještě za žiobytí otce přijat byl Ludvík od krále polského Kazimíra za syna, a wyjednáno jemu nástupnictví po něm w królowství polském (1338). Mladší bratr jeho Ondřej dostal za manželku sestřenici swau Johannu, wnučku Roberta, krále Neapolského, s níž měl společně na-staupiti panství w Neapolu. Rok po smrti Karla Roberta (1342) umřel i Robert Neapolský (1343). Ondřej wšak ještě přede dnem ustanoveným ku korunování zawražděn byl času nočního od dwořenínů a příbuzných Johanniných, kteří chtěli sami vládnauti we jménu mladé královny (1345). Ludvík, na zprávu o tom, předsewzal tažení do Italie ku pomštění wraždy bratra svého. Johanna utekla před ním ku papeži Klimentovi do Avignona; přední z přátelstwa jejího, Karel Dračský, byl

zajat a sfat z rozkazu Ludvíka, který se chopil panství nad Neapolí, a postavil tam své místodržící (1350). Hned wšak po odjezdu jeho Neapolitáni se wzbauřili; Ludvík předsezwal proti nim tažení druhé (1351); konečně wšak vložil se do rozpěre této papež, který užíval nad Neapolí práv vrchního panství, i rozhodl, že jest Johanna newinna smrtí swého manžela; pročež přiřkl jí panství nad Neapolí, a Ludvík podrobil se jeho rozsudku.

Mezitím wzbauřili se Zaderští w Dalmatii, jak již vícekrát předtím, proti panství Benátčanů (1345), a žádali Ludvíka o pomoc, jemu se poddávajíce. Welké wojsko, s kterým se král sám vypravil na žádost jejich, bylo od Benátčanů poraženo, Ludvík přinucen k zawření příměří, a Zaderští znovu podrobeni Benátčanům (1346). A wšak hned po projití příměří obnowil Ludvík válku (1355), wtrhnul do Italie, kdež oblehl Treviso, ač nazmar (1356); zároveň pak vypravil wojsko do Dalmatie, kteréž dobylo Zadra zradou (1357), potom pak i ostatní města dalmatská wzdala se Uhrům a postaupena jsau jim konečně w míru, zawřeném s Benátky (1358). Později aučastnil se Ludvík války Genuanů s Benátky, kteráž wypukla pro obchodnickou žárlivost obou republik z příčiny kupectví w zemích východních. Po mnohých pohromách na zemi i na moři zmohli se wšak Benátčané proti Uhrům i Genuanům, zwítězili nad Genuany, zařewše je w Chioggii (1380), a přinutili swé protiwníky k míru (1381).

Po smrti krále polského Kazimíra I (1370) korunowán byl Ludvík bez překážky za jeho nástupce w království polském. Ku království tomuto náležela tehdy také již ruská Halič. Byl w zemi této hned po odtažení Tatarů na východ kníže Daniel Romanovič obnowil a rozmnožil moc swau, ano i přijal titul královský. Syn jeho Lew Danielovič (od r. 1264), zakladatel města Lwowa, byl jeho nástupcem až do roku 1301. Když wšak vnukem jeho Jiřím II wymřel knížecí rod (1337), zmocnil se Haliče po některých nepokojích domácích král polský Kazimír, nejprw jen na krátko (1340), potom stále (1348). Ludvík uherský stal se i w této zemi jeho nástupcem, a sprawoval ji nejprw příbuzným swým Vladislavem knížetem Opolským ze Slezska, později místodržícím uherským, přiwtěliw ji ku koruně uherské.

§ 50. Rozšíření a rozdělení panství Habsburského za Albrechta Maudrého a jeho synů.

Nad zeměmi domu Habsburského panoval za Karla IV ještě 12 let Albrecht Maudrý, po něm (1358) pak nejstarší syn jeho Rudolf IV. Rudolf následoval příkladu Karlova w podporowání umění a věd; založil universitu Wídenskau, a začal stavěti slavný chrám sw. Štěpána we Wídni, odkudž nazwán jest Zakladatel. K ostatním zemím svým nabyl také Tyrolu po smrti jediného syna Markety Tyrolské, Menharta, kterýž umřel ještě za žiwobytí matky swé (1363). Po smrti Rudolfowě (1365) dělili se bratři jeho Albrecht III a Leopold III několikkrát o země rakauské, až při posledním dělení (1379) dostal Albrecht dolních i horních Rakaus, Leopold pak všeho ostatního, tedy Štýrska, Korutan, Krajiny, Tyrolu i zemí wenkowských.

Leopold III nabyl ku panství swému důležitého obchodního města Tersta, kteréž nemohauc snéstí twrdého panství Benáčanů, od nich se odtrhlo, a dalo se nejprw pod ochranu patriarchy Aquilejského, potom pak w moc domu rakauského (1382). Čtyry léta potom padl Leopold w bitvě se Šweycary u Sempacha (1386). Čtyry synové jeho rozdělili se o země, z nichž po smrti dvou starších, Wiléma a Leopolda IV, druzí dva, Fridrich IV a Arnošt, uwázali se w panství každý nad polovicí (1411). Fridrich IV obdržel Tyrol a země wenkowské se sídlem w Insbruku, Arnošt pak Štýrsko, Korutany a Krajinu se sídlem we Hradci. — W Rakausch následoval po smrti Albrechta III Albrecht IV (1395), a po něm syn jeho Albrecht V (1404).

§ 51. Wáclaw IV král český a bratr jeho Sigmund král uherský.

Císař Karel IV zemřel po 32letém panování (1378). Nejstarší syn jeho, Wáclaw IV, byl již za žiwobytí otce zwolen na císařství Římské, a nastoupil po něm w panství. Mladší dva synové, Sigmund a Jan, obdrželi za audělná knížetství Brandenburk a část Lužice. Nad Morawau vládli Jošt a Prokop, synové Jana, bratra Karlova.

Sigmundovi slíbena byla za manželku Marie, dcera Ludvíka uherského, s níž měl se dostati k panství nad Uhry a Polskem. Po smrti Ludvíka wšak (1382) páni polští nechtěli

Marie uznati za králownu, nýbrž powolali na trůn mladší sestru její Hedwiku, kteráž prowdána za Wladislawem Jagela, kníže litewské. Wladislaw a Hedwika uwázali se bez překážky netoliko w Polsko, nýbrž přiwtělili k němu zase i Halič, wyhnawše odtud místodržící a posádky uherské násilím (1387).

Zatím w Uhřích, prvé než Marie byla Sigmundowi oddána, strhly se mezi panstwem rozbroje o účastenství při správě zemské, kterau wedla pro nedospělost Marie matka její Alžběta. Strana, která požívala menší přízně u dwora, powolala ze msty krále Karla Neapolského na trůn. Karel přeplawił se s wojskiem do Dalmacie, wtáhl do Záhřeba (1385), a prvé než Sigmund, zatím již oddaný s Marií, mohl přispěti s wojskiem sbíraným w Čechách, wešel vítězně i do Budína, a dal se korunowati w Bělehradě na králowství. Králowna Alžběta a přední w přízni její, palatin říšský Gara, přelstili wšak Karla přetvařowáním, a zbawili se ho konečně úkladnau wraždau (1386). Wojsko wlastké, které Karel přiwedl s sebou, přinuceno bylo k útoku ze země. Panstwo jeho se přidržewší, mezi nímž nejpřednější mocný rod Horwátů, zmocnilo se wšak náhlým přepadnutím osob obau králowen i palatina Gary a jiných milostníků. Gára byl před očima králowen sňat; Alžběta pak i Marie zawřeny na zámku Nowém hradě w Charwátech. Sigmund přitáhl nyní vojensky do země, a dal se w Bělehradě korunowati. Zatím byl Nowýhrad obehnán od Benáťčanů; welitek wšak zámku, Jan Horwát, dal králownu Alžbětu zardaušiti a swrhnauti se zdí (1387). S těží ušla Marie osudu témuž, až pak Sigmund přispíši w jejímu oswobození wymohl propuštění jí na swobodu od Horwátů; později wšak nad nimi wzal pomstu krwawau při jiné příležitosti.

Již za panování krále Ludvíka dostaly zatím Uhry s polední strany nebezpečného sauseda, Turky, nejmocnější národ muhamedanský toho času, kterýž panství swé šířil z Malé Asie do Evropy. Nejwětší část zemí někdejší říše wýchodořímské dostala se w ruce jejich. Král Ludvík, w jehož ochranu dala se sausední knížata, walašský, moldawský i bosenšký, uzavřel proti nim smlauwu (1369) s císařem řeckým. Brzy po nastaupení Sigmunda w panství poraženi jsou Srbowé od Turků w bitvě na poli Kosowém (1389). Nyní strojil se Sigmund k wyzwání od papeže ku křížowému tažení proti

Turkum. Mnoho rytířstva z jiných zemí, zwláště francoauzského, sebral se pod jeho praporci. U Nikopole na Dunaji w Bulharsku strhla se krutá bitva, we které 60000 Turků zahynulo w hrozném krweprolití, konečně však křestané poraženi na hlawu (1396). Král Sigmund s těží zachránil život útěkem na lodi po Dunaji, a nawrátil se teprw po dlouhé jízdě po Černém, Středním a Adriatickém moři přes Dalmatii do svého království.

Nepřítomnosti jeho užilo panstvo jemu protiavné ke wzbuzení nowých bauří, rozšiřujíc zprávu, že w boji zahynul. Sigmund, nawrátiw se (1397), buřiče přísně potrestal. Po málo létech wzbařili se však opět, a powolali na trůn Ladislawa, krále Neapolského, syna Karlowa. Ladislaw připlul do Dalmacie (1403); Sigmund přemohl brzy swé protiavníky a přinutil Ladislawa opustiti zemi; nicméně král Neapolský ještě delší čas zachoval část Dalmacie w moci swé, a prodal konečně Benátčanům Zader, i wypukla z toho nowá mnoholetá válka mezi Uhry a Benátčany. W příměří, zařízeném teprw r. 1413, podrželi Benátčané Zader i jiných více měst zase w rukau swých.

Jako Uhry, tak zmítány byly i Čechy toho času bauřemi domácími. Král Wáclaw IV neměl wysokého ducha otce swého; nedostatečnosti jeho hleděla šlechta užiti k oslabení moci královské, k čemuž nalezla i w bratřích a strýcích Wáclawových ochotné pomocníky. Král, nechtěje se podrobit žádostem wznešeným naň od panstva, byl zajat (1394), a Jošt, markrabí moravský, postaven w čelo vlády. Mladší bratr Wáclawůw, Jan Zhořelecký, wybawil jej z wazby; ale panstwo neupustilo od swých žádostí, nýbrž působilo vždy nowé nepokoje. Různic těchto užili někteří z kurfirstů w Němcích, Wáclawovi nepřejících, prohlásili jej za nehodna císařství, a zwolili Ruprechta falckého za krále (1400), kterýž s nepokojným panstvem českým wstaupil we spojení. Wáclaw, w nesnázích swých, powolal druhého bratra swého, Sigmunda, na pomoc (1402), kterýž spůsobil nějaké narownání, brzy však sám Wáclava zajal podruhé, a ujal se správy zemské (1402).

§ 52. Jan Hus. Koncilium Kostnické.

Sotva že se wyswobodil Wáclaw i z tohoto druhého zatětí, když se správa Sigmundova znelíbila všem stavům pro

MUSEJNÍ SPOLEK V JIČÍNĚ.^{4*}

lakomství a přísnost jeho (1403); připravovaly se zatím větší bauře z podnětu náboženských, kteréž otřásly netoliko Čechy, nýbrž i všemi okolními národy.

Od delšího času, zvláště však od posledních let panování císaře Karla IV., ozývali se v Čechách i v jiných zemích křesťanských mnozí hlasové proti rozličným nepořádkům, ježto se tehdy rozmáhaly v duchovenstvu, a zvláště i při samém dvoře papežském. Reptání proti nepořádkům takovým bylo tím větší, když právě v poslední rok živobytí Karlova stalo se rozdvojení při volení papeže, tak že dva papežové, zvolení od rozdílných stran mezi kardinály, začali se s velikým pohoršením křesťanstva spolu potýkat o nejvyšší správu církvení. W Čechách horlili pobožní kazatelové veřejně pro potřebnou opravu církve, a snažili se připravit ji napomínáním rozličných stavů světských i duchovních ku polepšení mrawů. Jiní působili v též směru spisy ku poučení lidu; obojí s nemalým účinkem. W Angličanech však téhož času powstal Wiklef, též co hlasatel opravy církvení, ale zároveň co rozšiřovatel kacířského učení, předstíraje, by učení církve bylo porušeno nálezky lidskými. Knihy Wikleffovy, nalezené cítitele své i v Čechách, daly chwalitebnému horlení pro opravu církve směr nebezpečný. W čelo zastavatelů jejich postavil se Jan Hus, mistr učení Pražského, jeden z předních kazatelů, zasazujících se proti nepořádkům církvením. Rozepře mezi ním a arcibiskupem Pražským, jenž rozšiřování kacířských artikulů Wikleffových zapověděl, dala příčinu k rozhořčení lidu proti duchovenstvu. Hus protiwowáním se zápowědem arcibiskupa uvalil na sebe klatbu nejprvě od něho (1410), potom od papeže samého (1411); nedbaje však na to, a požívá ochrany od samého dvoru krále Wáclava, rozšiřoval jak v Praze, tak jinde po zemi některé zásady protiobecnému řádu křesťanskému.

Snažením rozličných mocnářů světských bylo ke zrušení dvojice papežské a k nařízení potřebných oprav církveních držáno obecné koncilium w Pise (1409), kteréž předešlé dva papeže ssadilo a zwolilo nowého. Papežové ssazení nechtěli se rozsudku koncilia podrobiti, i stalo se tudy roztržení na tré. Papeži od koncilia Pisanského zwolenému protiwowlal se i wzdorocísař Ruprecht falcký, a mařil tím jednotu. Po jeho smrti kurfirstové, kteříž jej byli zwolili, rozdělili se

při nowé wolbě císaře na dvě strany; jedni zwolili Jošta, bratrance Wáclawowa, druzí Sigmunda bratra jeho (1410). Po brzké smrti Jošta (1411) smířili se Sigmund a Wáclaw, a shodli se o nejvyšší důstojenství w říši tak, aby Wáclaw byl císařem, Sigmund pak králem Římským. Poněvadž ostatní audowé domu Lucemburského byli mezitím též sešli, spojil Wáclaw zase celau říši otcowskau we swé ruce, krom jediného markrabství Brandenburgského, kteréž náleželo Sigmundovi. Proti ustanovení otce swého Karla zastavil Sigmund zemi tuto (1411), a později docela jí postaupil Fridrichowi purkrabí Normberskému, čímž koruně české byla odcizena a stala se w pozdějších časích základní zemí říše pruské.

Jakožto král Římský pečoval Sigmund o swolání nowého koncilia církewního, kteréž po rozličných překážkách sešlo se w Kostnici (1414). Ku koncilii tomuto powolán byl Hus k ospravedlnění učení swého. Koncilium mělo, jako předtím Pisanské, porownati roztržení we hlawě, a prowésti oprawy we wšech audech církwe. Proti úmyslům témto stavěl se wšak sám papež, který byl sbor církewní swolal, jménem Jan XXIII. Znamenaje, že koncilium mímí jej, jakož i druhé dva papeže, ssaditi, utekl tajně z Kostnice pomocí wewody Fridricha IV Tyrolského. Koncilium wyřklo wšak nad oběma klatbu; papež byl stíhán a zajat; proti Fridrichovi pak obrátil Sigmund celau moc swau císařskau; prohlásil jej za zbawena wšech zemí a důstojenství, a wyzwal wšecky okolní údy říše, aby proti němu pozdwihli zbraně swě. Wyzwání toho chopili se nad jiné hbitě Šweycaři; jali se w sau-sedství swém dobývati a bořiti hrady Fridrichovy, mezi nimiž zbořen i Habsburk, rodinné sídlo domu rakauského. Skoro wšechny země Habsburské we Šweycařích dostaly se tudy w moc spříseženstwa, a Fridrich přinucen byl pokročiti se Sigmundovi, aby zachránil Tyrol a ostatní země wenkowské. Mezitím Hus, postawiw se na wyzwání od krále Sigmunda w Kostnici, byl z nařízení koncilia uwřzen do žaláře; učení jeho i Wiklefowo odsauzeno co neprawé, a když odwolati ho nechtěl, byl dle surových zákonů toho wěku jakožto kacíř za žiwa upálen (1415).

§ 53. Wálka Husitská.

Zpráwa o skutku tomto spůsobila w Čechách wšeobecné pobauření; lid obecný dopustil se násilí proti kněžím sobě

Již před začátkem války husitské byli Turci za sultána Amurata II začali provozovat laupežné vpády do Sedmihradsku a do Banátu, jimž Sigmund s těží odpíral. R. 1421 zawřel s Amuratem příměří pětileté. Turci usilovali odtud o úplné podmanění sobě Walacie, Srbska a Bosny. Knížata těch zemí, aby ušli poslední záhubě, dali se pod ochranu Sigmunda (1426). Bělehrad a jiné pevnější hradby v Srbsku i Bosně dostaly k budoucí ochraně uherské posádky (1427), staly se však odtud tím více předmětem ustavičných útoků tureckých. Kníže walašský Wlad musil se již r. 1432 podrobit Amuratovi, a konal odtud společně s Turky vpády do Sedmihradská. Nesnází těchto, v nichž byly Uhry, užívali Benátkané zároveň k šíření panství svého v Dalmatii; vojsko uherské, které vypravil proti nim Sigmund r. 1432 do Furianska, bylo poraženo. Po smrti Sigmunda vtrhnul Amurat mocněji, než kdy předtím do Sedmihradská (1438); odvedl na 70.000 lidí do otroctví, dobyl Smederewa v Srbsku (1439), a strojil se k dobývání hradů bosenských týmž spůsobem. Albrecht spěchal proti němu s panstvem uherským, které však v malém počtu sešedší se, nechtělo dále táhnouti, než na hranice zemské, i musil se král wrátit bez pořízení. Na cestě z Budína do Wídně umřel téhož roku na nákažlivou nemoc, která se byla zmohla ve wojště jeho (1439).

§ 55. Bauře a nepokoje w Uhřích, w Čechách a w Rakausích po smrti Albrechta II.

Po králi Albrechtovi zůstal jen jediný syn Ladislav, narozený teprw několik měsíců po smrti otce. Z ostatních dvou linií domu rakauského vládli we Štyrsku, Korutanech a Krajině synové Arnošta, Fridrich V a Albrecht VI (od r. 1424); v Tyrolu pak a nad zeměmi wenkowskými od smrti Fridricha IV (1439) syn jeho Sigmund pod poručnictvím Fridricha Štyrského. Fridrich Štyrský zvolen jest po smrti Albrechta od kurfirstů německých také za císaře (jakožto císař Fridrich III.).

W Čechách i Uhřích začalo si panstvo při častých těchto i potomních proměnách na trůně vždy více přisobovati právo, woliti krále i bez ohledu na pozůstávající audy rodu královského. Stawowé čeští přistaupili hned po smrti Albrechta k volení, a podávali koruny Albrechtovi, wewodowi ba-

worském u (1440); teprw pak když Albrecht přijmauti ji se zpěčoval, zwolili k uznání Ladislawa za krále, žádajíce wšak matky jeho Alžběty, aby se s ním odebrala do Čech. W Uhřích rozdělila se šlechta na dwě strany; jedni zwolili mladého Ladislawa, druzí wšak Wladislawa, krále polského (1440). Wladislaw přitáhl bez meškání do Budína, a korunowán na králowství; Alžběta byla tím přinucena opustiti Uhry, a dátí syna svého pod poručenství Fridricha III, kterýž se ujal i vlády nad Rakausy we jménu Ladislawa. Peněžitau pomocí od Fridricha postaveno brzy silné wojsko z uwylých válkám Čechů, wedením rytíře Jana Jiskry z Brandýsa, kteréž wytáhši straně Ladislawovi přízniwé na pomoc, opanovalo brzy celé Slowensko a ostatní Uhry hořejší (1441). Zároveň zdwiha se w Charvátsku mocná strana pro práwo Ladislawovo.

Zmatků těchto w králowství uherském použili Turci k nowému wpádu do Sedmihradska (1442). Tentokrát porazil je wšak na hlawu hrdinský wůdce Jan Huňád, šlechtic rodu bulharského. Nebezpečenství, od nepřítele tohoto celému křestanstwu hrozící, pohnulo téhož času i papeže ke wzbuzování jiných národů, zvláště Francauzů a Němců ku křížovému tažení proti Turkům. K cíli tomu legat od papeže wyslaný, Julian Cesarini, zjednal příměří mezi Jiskrau a stranou Wladislawowau (1443), aby mohl Wladislaw tím snáze w čele křížáků wytáhnouti do pole. Po několika šťastných bojích Huňáda s Turky protáhl Wladislaw celau Walachí a Bulharskem až k Warně blíž břehu Černého moře. Zde wšak udeřil nař Amurat celau swau silau wojenskau, a stala se bitwa strašlivá, we které padl Wladislaw a zahynulo wojsko křestanské krom malých zbytků. I udatný Huňád zachoval sotva život swůj útěkem (1444).

Porážka tato udělala konec strannickým rozepřem o trůn uherský. Stavové obau stran, sšedše se na sněm, zwolili nyní jednohlasně mladého Ladislawa za krále. I oni i stavové čeští usilovali wšak odtud wždy snažněji o to, aby Ladislaw zbaven byl poručenství císaře Fridricha, k němuž neměli důvěry. Když se Fridrich tomu protiwil, zwolili Uhři zatím Jana Huňáda za plnomocného spráwce zemského až do dospělých let Ladislawových (1446).

Wětší bauře wšak spůsobilo nebytí krále we králowství českém. Strana pod obojí, ku které náležel wětší díl národu,

dělila se od uzavření kompaktat na dvě strany. Jedni po-wažovali kompaktata za smlauwu toliko prozatímní, a jednali s konciliem Basilejským, ač nadarmo, o rozšíření swobod nábo-ženských, jimi udělených; druzí spokojowali se s kompaktaty w jich spůsobě. Různice o to mezi stranami náboženskými i rozepře mezi stavy překážely usnešení se o jakýkoli spůsob společné správy zemské na čas nedospělosti Ladislawa. Mezitím jednalo se po rozpuštění sněmu Basilejského o potvrzení kompaktat od papeže Mikuláše V, který wšak potvrzení dokonce odopřel (1447). Tím rozhorlena, udeřila strana stojících o rozšíření kompaktat wedením pana Jiřího Poděbradského na protivníky své mocí zbraně. Jiří Poděbradský dobyl Prahy (1448), přemohl katolíky a vlažnější pod obojí, jichž počet pořád více se ztencoval, w několikaleté válce domácí, a spůsobil tím konečně, že zwolen jest za správce zemského (1452).

Nedlouho potom wzbauřili se proti císaři Fridrichovi stavové rakauští, žádajíce, aby se wzdal poručenství nad Ladislawem a odewzdal jemu samému správu zemskou s jich účastenstvím. Fridrich, obležen od nich samých w Nowém městě za Wídní (1452), musil konečně swoliti k jich žádosti. We jménu mladého krále wládl odtud nad Rakausy Oldřich, hrabě Celský, jehož sestra Barbora byla druhou manželkou císaře Sigmunda. Ladislaw odebral se nyní do Uher (1453) i do Čech (1454), a byl w obou zemích slavně přijat na králowství.

§ 56. Panování krále Ladislawa.

W prvním roce panování Ladislawova (1453) dobyli Turci za sultána svého Muhameda II Constantinopole, a učinili tím zúplna konec říši wýchodořímské. Strach z toho pohnul znowu národy křesťanské, i hlásána válka křižová proti Turkům w rozličných zemích, nejhoričvěji od nadšeného mnicha Jana Kapistrána. Co se šlechta uherská ode-wzdávala wždy více nekázni, a nedbala mnoho na rozkazy krále k hotovosti vojenské, stavěly se zatím zástupy křižácké z Němců, Čech a odjinad pod praporce statečného Huňáda k obraně hranic tureckých. Roku 1456 udeřil Muhamed II na Bělehrad, aby sobě zjednal otěvřenou bránu do Uher. Tu

odrážel Huňád všeliké, nejdiwější útoky; 24,000 Turků zahynulo před hradbami Bělehradskými; konečně musil sultán upustiti od dobývání. I Huňád i Kapistrán zemřeli však málo dní po odtažení Turků na mor, jenž wypukl we vojsku.

Huňád měl dva syny, Ladislawa a Matiáše. Jim, jak předtím otci, byl jízliwým nepřítelem Oldřich Celský, přední rádce mladého krále. Při prvním setkání mezi Ladislawem Huňádem a hrabětem Oldřichem po wybawení Bělehradu přišlo k swádě mezi nimi, ve kteréž Oldřich od lidí Huňádových jest zawražděn. Král Ladislaw, tajiw nejprwé svůj hněv nad tím činem, dal po některém čase Ladislawa stíti (1457), a bratra jeho Matiáše zajaw, odwezl s sebau co wězně, když se z Uher wyprawil zase do králowství českého. Ihned po odjetí jeho ze země wzbaufilo se welké přátelstwo Huňádovců po celých Uhřích. Zatím Ladislav měl rozepři se strýcem svým, císařem Fridrichem, o hrabství Celské, kteréž po smrti Oldřicha připadlo domu rakauskému. Jedné ani druhé rozepře nedočkal se konce, umřew brzy po příjezdu svém do Prahy, teprw w 17. roce wěku swého (1457).

§ 57. Král Jiří Poděbradský.

Na zprávu o smrti Ladislava přistaupili Uhři ihned k wolení nowého krále, a usnesli se s malým odporem o Matiáše mladšího syna Huňádova, příjmením Corvina. Matiáš byl od Jiřího Poděbradského bez překážky propuštěn ze zajetí a korunowán (1458). Taktéž i Čechowé s welkau jednosworností zwolili předešlého spráwce zemského, Jiřího z Poděbrad, za krále. Oba byli mužowé wýtečných vlastností; pečovali snažně o uwedenf zemí sobě swěřených w pořádek, a zvláště o zvelebení moci královské, kteráž hrubě byla poklesla w Čechách bauřemi Husitskými, w Uhřích dáwnými odboji šlechty Matiáš hájil šfastně hranice králowství swého proti útokům Turků, a dobyl i Jajec a jiných pěvných míst w Bosně, kteréž se byly dostaly w moc jejich (1463). Pro nedbalost šlechty uberské držel sobě k tomu wojsko placené, zálezející nejwice z Čechů, wycvičených we wojenském umění Žižkowě.

W Rakausích nastala po smrti Ladislava rozepře o nastaupení po něm w panství mezi císařem Fridrichem a bratrem jeho Albrechtem, i také strýcem jich, Sigmunudem

tyrolským. Přiležitosti té chopilo se i panstwo rakauské dle příkladu českého a uherského k oslabení moci panownické. Zřídilof samo z prostředka swého ředitele země až do wyrownání rozepře, kteréž se konečně stalo tak, že Fridrich dostal Dolních, a Albrecht Horních Rakaus, Sigmund pak náhrady peněžité (1458). Již r. 1462 wzbauřili se wšak stawowé rakauští znowu proti Fridrichovi, a oblehli jej we hradě Widen-ském, sám pak bratr jeho Albrecht pomáhal jim, až přitáhl Fridrichovi na pomoc Jiří Poděbradský a spůsobil narownání. W roce potom zemřel wšak Albrecht (1463), a Fridrich spojil zase celé Rakausy i se Štyrskem, Korutany a Krajinau w rukau swých.

Nowé bauře nastaly w Čechách pro posawadní nespořádanost záležitostí církewních. Král Jiří snažil se darmo nakloniti papeže ku potvrzení kompaktat a k ustanowenf arcibiskupa w Čechách z kněžstwa strany pod obojí (Jana Rokycany). Papež Pius II kompaktata prohlásil dokonce za neplatná (1463), a když Jiří nechtěl uposlechnauti rozkazu, aby přijímání pod obojí spůsobau zastavil, vyhlášena naň klatba. Některá města katolická w Slezsku na Morawě wzbauřila se z příčiny té proti králi, a příkladu toho následovalo wětším dílem i panstwo katolické w Čechách, zřidiwi mezi sebau brannau jednotu (1465). Odbojným těmto stavům na pomoc kázal nástupce Piúw, Paweł II, hlásati w okolních zemích nowau křížowau válku k vykořenění kacírstwa w Čechách; když pak král wítězně počal dobývati hradů a twrzí swých protiwníků (1467), prohlásil jej papež za nehodna králowství, a podával Matiášovi Corvinowi koruny české za odměnu pomoci proti Jiřímu.

Již prwé byl pomáhal císař Fridrich pánum katolickým proti králi; syn Jiřího, Victorin, wtrhnul proto do Rakaus. Nyní přitáhl Matiáš Fridrichovi na pomoc; wtrhnul odtud do Morawy (1468), zmocnil se Brna i Olomouce, a wpadl do Čech (1469); sklíčen od Jiřího u Wilémowa, zawrel příměří; nikterak ho wšak nedržel, nýbrž dal se w Olomauci korunowati za krále českého, a wtáhl wítězně i do Wratislawě we Slezsku. Brzy musil cauwati ze Slezska i z Morawy před wětší mocí wojenskau, wyprawenau proti sobě od Jiřího; nicméně wětší počet pevných měst w obou těchto zemích zůstal od něho osazen (1470).

§ 58. Matiáš Corvinus.

Mezi prodlaužilým hlukem válečným zemřel král Jiří (1471). Na radu jeho, ačkoli zanechal tří synů vlastních, zwolili stawové pod obojí Wladislawa, syna krále polského Kazimíra, za jeho nástupce. I proti němu setrval Matiáš w úsilí svém o nabytí trůnu českého. Po dwojím zůřivém wpádu jeho do Čech (1471, 1472) uzavřeno r. 1473 příměří z příčiny nowých nájezdů tureckých přes hranice Uher. Jakž ale nebezpečenství s této strany ukázalo se býti menší, zrušil Matiáš opět příměří a obnovil válku (1474). Kazimír přitáhl synu swému na pomoc se 60,000 muži, s nimiž oblehl Matiáše w ohraženém ležení jeho u Wratislawě. Když strana straně zůstávala rovna we ztrátě, uzavřeno opět příměří (1475). Matiáš užil ho k obrácení zbraní svých proti Turkům, dobyl hradu Šabce (1475), nowě od nich wystaveného proti hranicům uherským; když pak předsewzali nowý wpád do Sedmihradska, poraženi jsou od Štěpána Bátorá, wojwody čili místodržícího nad Sedmihrady, w bitvě u Kenírmezze (1477). Králi českému Wladislawovi powedlo se mezitím nakloniti k straně swé císaře Fridricha, tak že uznán jest od něho za krále (1477). Matiáš wpadl ihned do Rakaus, a oblehl Wídeň, ač padarmo; Fridrich utekl se před ním do Lince (1477). Konečně musil se Matiáš nicméně nakloniti k míru s Čechy i s císařem, kterýž zawřen w Olomouci (1478). Mírem tímto upustil sice od Čech, ale podržel Morawu, Slezsko a Lužici na čas swého žiwota, tak aby tyto země teprw po jeho smrti připadly zase ku koruně české.

Záští nastalé mezi Matiášem a Fridrichem wypuklo brzy w nowau válku. Matiáš, wtrhnuw do Rakaus, dobyl Wídně (1485) i pěvnějšího Nowého města (1487), obyčejného sídla Fridrichowa, a podržel odtud skoro celé dolní Rakausy w rukau swých. We Wídni umřel roku 1490.

§ 59. Maximilian I.

Fridrich III., we wysokém stáří swém, byl zatím synu swému Maximilianowi wymohl při kurfirstech zwolení za krále Římského (1486). Maximilian přitáhl hned po smrti Matiáše Corvina s wojskiem do Rakaus, dobyl netoliko celé země na-

zpět (1490), nýbrž vtrhnul i do Uher, dobyl Bělehradu královského a hlásil se s dědičným právem po Albrechtovi a Ladislawovi ku koruně uherské. Stavové wšak uherští povolali na trůn Vladislava, krále českého, kterýž se ihned odebral do Uher a uwázal se v království. Maximiliana zdržela v dalším tažení proti Budínu wzpaura we wojsku jeho, i přinucen byl, zawřiti mír s Vladislavem, we kterém zaručeno domu rakauskému právo k nastaupení trůnu v Uhřích po wymření rodu Vladislawova (1491). Dwě léta potom zemřel císař Fridrich III., a Maximilian nastoupil vládu v zemích rakauských.

Již za živobytí otce byl se Maximilian ujal správy Tyrolu, kdež se stavové zemští byli bauřili proti wewodovi Sigmundovi, podobně jako rakaští proti Fridrichovi. Sigmund v nesnázích svých swolil konečně ku přenešení vlády na strýce svého Maximiliana (1489), jemuž po bezdětné smrti Sigmunda náleželo dědictví. Tak byly wšecky země domu rakauského zase spojeny v rukau jednoho panowníka. Dle ustanovení císaře Fridricha III. užívali audowé domu panownického od r. 1453 ku přednosti před jinými wewodami říše titulu arcíwewod čili arciknížat. Císaři Maximilianovi připadlo dědictvím také hrabství Gorické po bezdětné smrti posledního hraběte Gorického Linharta (1500).

K wětšímu zvelebení moci domu Habsburského připravil zatím Maximilian základ smluwami a přátelskými swazky s jinými mocnostmi. Již za živobytí otce dostal byl za manželku Marii, jedinou dceru Karla Smělého, wewody burgundského (1477), kteráž dědila po otci svém celé Nizozemsko, bohaté kwetaucím průmyslem a obchodem. Filipp, jediný syn Maximiliana a Marie, nastoupil po smrti matčiné (1482) panství nad tauto zemí pod poručenstvím Maximiliánovým.

Druhá manželka Maximiliana byla Blanca Maria (1494), synovkyně wewody Mediolanského Ludvíka Moro z rodu Sforza. Druhau tauto swatbau, wedlé jiných přičin mnohých, potažen byl Maximilian do rozmanitých sporů, které wedly mezi sebau rozličné mocnosti vlaské, hledíc jedna na ujmu druhé rozšířiti panství swé. Právě tehdáž wmlíchali se do sporů těchto Francauzi za krále swého Karla VIII., jenž směřoval k opanování Mediolana a Neapole. Aby mu to

překazili, uzavřeli spolek mezi sebou Ludvík Moro, papež Alexander VI, Benáťcané, král Ferdinand arragonský a císař Maximilian (1495). K většemu utvrzení přátelství mezi Ferdinandem a Maximilianem uzavřena od nich dvojí svatební smlauwa, tak totiž, že Filipp, syn Maximilianův, dobyl za manželku dceru Ferdinandovu Johannu, a syn Ferdinandův Jan Marketu, dceru Maximilianovu.

Wálka, do které brzy potom zapleten byl Maximilian se Šweycary dílem pro pohraničné rozepře s Tyrolem, dílem že se Šweycari nechtěli podrobiti některým nowotám we zřízení říše německé (1498), odvrátila Maximiliana jen na čas od záležitostí vlaských. Král francoauzský, Ludvík XII, nástupce Karla VIII chopil se příležitosti, wtrhnul do Italie, a dobyl Mediolana (1499). Ludvíkovi Morovi nezbývalo nic, než utéci k Maximilianovi do Insbruka, kdež přiměl jej k zavření míru se Šweycary po válce císaři neprospěšné. Pomoci Maximiliana i Šweycarů dobyl Ludvík Mediolana na Francoauzích zpátky (1500), wšak brzy od Šweycarů opuštěn, poražen jest w bitvě u Novary, a upadl w zajetí Francoauzů. Mezi králem francoauzským a Maximilianem uzavřen po některém čase mír (1504), w němž císař wévodství Mediolanského musil Francoauzům zanechati.

Maximilian hleděl w těžkých těchto okolnostech obnoviti zase práva císaře Římského nad Italií, i strojil se za účelem tím k cestě do Říma, aby přijal korunu císařskou od papeže. Z toho stala se wálka s Benáťcany, kteříž zbraňovali mu průchod zemí swau. Knížata německá, slíbiwše Maximilianovi pomoc k tažení tomu, nezdrželi slibu swého; vojsko, od Maximiliana wyprawené do Furlanska, bylo od Benáťcanů přemoženo, kteříž zmocnili se i části hrabství Gorického, a s mořské strany dobyli i Terstu w Istrii (1508). Pýcha wšak a násilné chowání republiky Benátské proti všem svým sousedům zavdalo ještě téhož roku příčinu ke spolku, jejž zavřeli s Maximilianem král francoauzský, papež Julius II a Ferdinand arragonský w Cambrai, aby společnau zbraní udeřili na Benáťcany a rozdělili se w země jejich. Maximilian a Francoauzi porazili Benáťcany w bitvě u Agnadeila (1509), a sewřeli je tak, že se skoro jediné we městě swém mohli hájiti proti tolikerým nepřátelům. Maximilian netoliko nabyl měst a zemí swých nazpět, kterých byli Benáťcané dobyli

we válce předešlé, nýbrž obsadil celé Furlansko, Veronu, Vicenzii a jiných měst více.

Mocnosti spolčené záviděly wšak jedna druhé. Brzy smířil se papež s Benátčany za postaupení sobě některých měst, přiwtělených odtud k zemi papežské (1509). S papežem, když proti němu Maximilian i Francauzi obrátili zbraň swau, spojil se Ferdinand arragonský (1511). Brzy spatřil Maximilian sám nebezpečnost zmáhání se mocí Francauzů v Italii, i zawřel s papežem mír (1512), a spolčil se se Šweycary, kteří mocně vtrhše do Lombardie, dobyli Mediolana, a pozdwihi Maxmiliana Sforzu, syna Ludvíka Moro, za wewodu Mediolanského pod swau ochranau. Nyní spolčili se Francauzi i Benátčané proti císaři (1513). Po několikaletých proměnách štěstí válečného dobyl František I., nástupce Ludvíka XII., Mediolana zase (1515), a přinutil Maximiliana k míru (1516), w němž Mediolan obdrželi Francauzi, Benátčanům nawráceny všechny předešlé jejich země, a císař spokojil se s nawrácením toho, čeho na něm Benátčané byli dobyli.

Dwojswatba uzavřená mezi domem rakauským a španělským byla zatím z přistaupení nenadálých jiných okolností přičinou spojení welikých zemí pod panstvím potomků císaře Maximiliana. Filipp, syn jeho, s manželkou swau Johannou, měli dva syny, Karla a Ferdinanda. Ale syn Ferdinanda arragonského, oddaný s Marketou dcerau Maximiliana, umřel bez potomstva ještě za života obou svých rodičů. Tím se stal Filipp we jménu manželky swé Johanny dědicem nejprw království kastilského po smrti matky její Isabelli, jakožto královnou kastilské (1504), potom pak po smrti Filippa samého (1506) nastoupil starší syn jeho Karel jak w Castili tak i w Nízozemsku, a po smrti děda swého Ferdinanda také w Arragonii (1516), tudyž w celých Španělích, a krom toho w království Neapolském, jehož byl Ferdinand dobyl, a w nowě odkrytých tehdaž zemích amerických, kdež rozšiřovali Španělowé panství swé.

§ 60. Wladislav II., král český a uherský.

Co takto nastávala domu Habsburskému nowá, nesrownale skvělejší doba moci a slávy w Europě, zatím kralowání Wladislawa II. w Čechách i w Uhřích nepodobalo se zdaleka moci a slávě předešlých rodů panownických w těchto zemích.

W Čechách uložily se sice poněkud různice náboženské tím **spůsobem**, že sobě strany přijímajících pod jednau a pod obojí **slibily** jedna druhé nepřekážeti (1485), ačkoli se nestalo posud **žádné** narownání s papežem a církví obecnau. Naproti tomu **wypukly** za Wladislawa rozepře mezi stavy wyššími a **stavem městským** o práva a přednosti obapolné (1500), aniž **postačovala** moc královská ku právnímu rozhodnutí; pročež **jeden** stav proti druhému provozoval domnělé právo swé **násilím**. Jak panstwo tak města hleděla přitom wšelikým spůsobem k rozmnovení práv swých také na ujmu práv koruny i vlády zemské wubec, tak že starodávní řádové státní wždy **wice** rozpadávali se, a hrozila nastaupiti newázaná swé wole **mocných** proti slabým. Nedostatek silné wýkonné moci w státu, kterážby bděla nad zákony, jewil se zwláště **uwalowaním** wždy wětších břemen na lid sedlský od panstwa.

Ještě wětší byla newázanost šlechty w Uhřích. Slabý Wladislaw kolísal se ustavičně mezi stranami w panstwu, které spolu zápasily o wplyw při dwoře, a nejvíce o příležitost k **obohacování** se na útraty koruny a země. Utiskování poddaného lidu wzbudilo roku 1514 diwé wzbauření sedlské s **hroznými** ukrutnostmi, páchanými proti šlechticům, kteříž když se konečně zmohli ku přemožení bauče, wykonali ještě ukrutnější pomstu nad sedláky. Jiří Doša, přední wůdce buřičů, byl z rozkazu Jana Zápolanského za žiwa pečen na rozežleném trůně železném, a sedláci we wazbě hladem zmoření přinuceni, jísti maso s něho. Jan Zápolanský byl odtud miláčkem **šlechty** uherské a přitom auhlawním protivníkem krále. Dychtění jeho obráceno bylo k dosažení koruny samé. Proto **popuzoval** šlechu k bauření se proti článku **smlauwy**, zawřené mezi Wladislavem a Maximilianem, jímž bylo domu rakauskému pojištěno právo dědičné k trůnu po **wymření** rodu Wladislawowa. Přes odpor strany této zawřeli Wladislaw a Maximilian k wětšímu stvrzení smlauwy oné dwojsvatbu mezi rodinami swými. Ferdinandowi, wnuku Maximilianowu, zaslíbena Anna, dcera Wladislawowa, Ludvíkovi pak, synu Wladislawowu, sestra Ferdinandowa Marie (1515).

Rok po umluvení těchto svatob zemřel Wladislav (1516). Desítiletý **Ludvík**, syn jeho, nastoupil na trůn český i uherský
Tomek, děje, 2. vyd.

pod poručnictvím císaře Maximiliana a strýce svého, Sigmunda, krále polského; vlastní však správu zemskou wedli nejvyšší úředníci zemství v obou královstvích, splnomocnění k tomu od stawů. Na začátku roku 1519 zemřel též císař Maximilian.

Část II.

Dějiny nowější od Ferdinanda I až do Wídenského sjezdu.

Doba IV.

*Od nastarupení Ferdinanda I až do bitvy Bělohorské.
(1519—1620.)*

§ 61. Stav zemí rakauských při smrti Maximiliana I.

W čas úmrtí císaře Maximiliana zdržoval se starší ze wnuků jeho Karel, jakožto král španělský, w Barceloně, mladší pak Ferdinand, tehdyž 16letý, w Brüsselu při dvoře tety swé Markety, kteráž řídila správu Nízozemska. Oba byli společnými dědici zemí rakauských; Karla V zwolili krom toho kurfirstowé we Frankfurte w pátém měsíci po smrti Maximiliana za císaře Římského. Překážky činěné Karlowi od stavů španělských we provozování práv panownických, zdržely jej wšak déle, než se nadál, w oné zemi, tak že w nové dědictví swé nemohl se hned uwázati.

Příležitosti té chopili se někteří ze stavů w zemích rakauských ke wzbuzení nowých bauří, w jakýchž si byli obvykli za slabé vlády Fridricha III. We Wídni nejwyšší úředníci, jimž byl Maximilian posledně swěřil správu na čas nepřítomnosti swé, byli ssazeni a wypuzeni. Wýbor z prostředka stavů samých zwolený uwázel se we správu, a zmocnil se k tomu wšech důchodů a zbrojnic knížecích.

W Němcích wzniklo již za posledních dní Maximiliana weliké hnutí následkem učení Martina Luthera, kterýž podobně jako někdy Hus w Čechách, jal se kázati proti nepořádkům we správě církewní, a brzy rouněž přewrhnul se w jednostranné wykládání písma swatého, a tudy w podobné učení církwi protiwné, jaké w Čechách byli před sto léty

wynalezli kněží Táborští. Učení jím rozšívané našlo hned téměř v čas wystaupení Luthera mnohé ctitele a rozšiřovatele jak w zemích rakauských, tak zwláště w Čechách, kdež hned veliká část strany pod obojí w něm sobě oblíbila a jala se měnit dle něho posawadní církewní řády swé.

Wedlé různic nowých, které spůsobily náboženské tyto přewraty, nebyly i starší různice mezi stawy, jak českými tak uherskými, posud uloženy. W Čechách zavřena sice brzy po smrti krále Wladislawa tak nazwaná smlauwa Swatowáclawská (na sněmu o sw. Wáclawu r. 1517) o hlavní předměty posawadních rozepří mezi stavem městským a panským i rytířským; ale brzy pro nahodilé přičiny jiné dostávalo záští mezi stawy wždy nowých podnětů. Nejwyšší úředníci zemští nenalézali ani od jedné, ani od druhé strany poslušenství, aniž požívali jaké důwery, poněvadž sprawowali ztenčené důchody a statky korunní více ke swému nežli královu užitku. Práwa a sprawedlnosti nebylo lze dosíti řádem saudním, než jediné swémoci a násilím. W Uhřích působil Jan Zápolský wždy wětší zmatky, když po smrti palatina říšského Emericha Peréně (1519) nepowedlo se mu obdržeti místo jeho, nýbrž stal se palatinem protiwný jemu Štěpán Bátorý.

§ 62. Počátky panování Ferdinanda I w zemích německo-rakauských.

Teprw druhého roku po smrti Maximiliana přijel Karel V ponejprw do Němec, a uwázal se skutečně w císařství (1520). Wlädna sám nad tolikými bohatými zeměmi w západní Europě, postaupil Ferdinandovi při bratrském dělení, předse-wzatém we Wormsu (1521), všech zemí rakauských krom Tyrolu. Ferdinand odebral se nyní bez meškání do swého panství. W Linci dle umluwy císaře Maximiliana s Wladislavem vykonána swatba jeho s Annou, sestrou krále Ludvíka, i zároveň sestra Ferdinandova Marie wezena do Uher za manželku Ludvíkowi. Nyní teprw složili stawové dolnorakaští přísahu Ferdinandovi, když přijel do Wídne. Dříve wšak nežli mohl odbojnau stranu mezi nimi zúplna přiwésti k pořádku, dožádán byl od bratra swého, wrátit se do Němec, aby zastal místo jeho w říši, když Karel měl co činiti jednak s pokročením veliké bauře, která po odjezdu jeho wypukla

we Španělích, jednak s nowau wálkau w Italii, která mu nastala s králem francoauzským Františkem.

Zrowna tehdáž udeřil nowý sultán turecký Soliman na pevná místa w Bosně a Srbsku, osazená od Uhrů. Darmo nařízował král Ludvík weřejnau hotowost w celém království uherském. Prwé než se panstwo sešlo w dostatečném počtu, dobyl Soliman Šabce i Bělehradu (1521), posádky we městech těch se hájící posekal, a měl již napotom wolnau cestu do země uherské. W druhém roce potom wpadli zástupowé Turků na laupež s jedné strany do Uher, s druhé až do Krajiny a Korutan (1522).

Arcikníže Ferdinand byl wždy ještě wzdálen z zemí swých z příčiny záležitosti bratra swého, kterýž postaupil mu na začátku roku 1522 také Tyrolu a zemí wenkowských. Co se zbraním Karlowým powedlo přemoci wzpauru španělskau a na Francoauzích dobyti Mediolana, kdež Františka, bratra Maximiliana Sforzy, usadil u wewodství (1522), držel Ferdinand sněm s knížaty německými w Normberce. Zde narownány jsau na čas rozepře wzniklé o učení Lutherowo, a zároveň jednáno o pomoc, aby se stala Uhrům proti nepříteli křesťanstwa. Knížata wyprawili o to poselství do Wídne k jednání se stawy dolnorakauskými i posly krále Ludvíka z Uher; a wšak strana odbojná mezi stawy protiwowała se wšeliké pomoci k obraně proti Turkům, pokud by od Ferdinanda nebylo zadost učiněno wšelijakým žádostem jejím. Tu přijel Ferdinand rychle z Normberka do Nowého města za Wídni, obeslal půwody předešlého zapuzení nejwyšších úředníků zemských před saud swůj, osm z nich dal odprawiti mečem, jiné pokáral jinými pokutami, a uwedl sobě ostatní strachem w poslušnost.

§ 63. Panowání Ludvíka II w Čechách a w Uhřích. Bitwa u Muháče.

Méně šfastně wedlo se zatím swatu jeho, králi Ludvíkowi w pořádání spráwy zemské jak w Čechách, tak Uhřích. Chopiw se sám vlády w 17. roce swém po wykonání swatby swé s Marií, sestrou Ferdinanda, odebral se nejprwé do Čech (1522), přiměl stawy zemské k powolení peněžité pomoci na zaplacení dluhů korunních i také wojenské pomoci proti Turkům, a usadil jiné auředníky zemské na místě předešlých (1523); ti wšak po nawrácenf krále do Uher potkávali se

we wšem s odporém strany sobě protiwné, i brzy byl král přinucen okolnostmi, nawrátiti předešlým jich úřady. Tito pod zámkau náboženství jali se nyní pronásledovati stranu králi oddanau, z níž mnozí nakloňowali se k nowotám Lutherowým. W Praze, kdež se po odjezdu krále stal primasem čili předním konšelem Jan Pašek z Wratu, od Ludvíka zároveň s úředníky zemskými ssazený, byli náwodem jeho wšichni konšelé i přední z měšťanstwa jemu protiwní, jakožto wyznawači učení Lutherowa, zjímáni (1524) a wypowěděni z města, aniž co platny byly rozkazy krále, aby jim překáženo nebylo, nawrátiti se k statkům swým.

W Uhřích wzdorowala Ludvíkovi strana Zápolského na bauřliwých sněmích, ku kterým se náwodem wůdce svého nalézti dávala ozbrojena, až přinutila krále, že Bátor a i jiné přední úředníky říšské propustil, a svěřil úřady jejich svým úhlawním protiwníkům (1525). Z toho nastaly tím wětší nepořádky w zemi. Strana Bátorowa postavila se nyní též ozbrojena a w počtu mnoha tisíců na sněm, i wymohla zase nawrácení swé k úřadům (1526). K obětem pro vlast, kterých potřeba bylo zwláště pro stálé nebezpečenství od Turka, byla wšak jedna i druhá strana stejně neochotna.

Takovéhoto stavu wěcí užil Soliman, byw mezitím zaneprázdněn na jiných stranách říše swé, k nowému mocnějšímu tažení proti Uhrům. Když se wojsko turecké sbíralo již ke hranicům království, rozkázal Ludvík opět weřejnau hotovost po wši zemi, a wyzýval zároveň stavy české k poskytnutí slíbené pomoci. Šlechta uherská dala se wšak nalézti tak opozdile a w tak malém počtu, jako předešle; a z Čech dostawily se jen některé zástupy dost časně, že mohly wedeny býti proti nepříteli. S 25,000 muži postavil se král Ludvík wstříč Solimanovi, jehož wojsko počítalo se na 200,000. U Muháče, blíž Dunaje w dolejších Uhřích, přišlo k rozhodné bitvě (1526, 29 Srp.). Wojsko křesťanské, od weliké modi Turků zachwáčeno, utrpělo úplnou porážku; král Ludvík zahynul na útěku, zabřednuw s koněm swým do hlubokého bahna, w němž utonul; sultán pak bez překážky přitáhl až k Budínu, zdrancoval hrozně wšecky krajiny až k městu Rábu, a nawrátil se týmž spůsobem zpátky po lewém břehu Dunaje přes Segedín. Přes 200.000 lidí zahynulo prý mečem tureckým, a množství obyvatelů odvedeno do otroctví.

§ 64. Nastaupení Ferdinanda I w panství české a uherské.

Arcikněže Ferdinand zdržoval se w čas nešťastné této bitwy w Insbruku, zaneprázdněn jsa wždy záležitostmi bratra swého císaře Karla z příčiny války jeho w Italii s Francauzi, později pak i s papežem a Benátčany, kteříž se proti němu spojili. Smrti Ludvíka připadlo Ferdinandovi práwo ku koruně uherské, a jakožto manžel jediné dcery předešlého krále Wladislawa ucházel se také o trůn český. Stawowé čeští přistaupili k volení nowého krále, a zwolili Ferdinanda a jednohlasně (1526, 24. Října), s wyžádáním toliko reversu od něho, že jim náleží práwo, krále sobě woliti. W Uhřích wšak toliko strana Bátorowa uznala práwo Ferdinandovo ku koruně. Wětší část šlechty sešla se hned po odtažení Solimana z Uher na sném w Tokaji, položila druhý sném do Bělehradu stoličného k volení krále, a sešedší se hlučně, zwolila posawadního náčelníka swého Jana Zápolského (1526, 2. Listop.), jenž hned mocí wálečnau uwedl nejwětší část země sobě w poslušnost.

Král Ferdinand, muž wýtečných vlastností ducha a myсли neohrožené, nemínil dbati na tyto překážky, předvídaje welké nebezpečenství zemím swým vlastním, kdyby králowství uherského zanechal w rukau zhýralé šlechty, které nebylo s to, aby na dlauho zachowala zemi před podmaněním od Turků. Přijaw nejprwé korunu českou pod wýminkami sobč podanými, a korunowán byw slawně w Praze (1527, 24. Un.), kdež wzal sídlo swé, strojil se bez meškání k tažení do Uher, aby se zmocnil koruny rukau brannau. S wojskem, najatým dílem w Čechách, dílem w zemích německých, wedením Kazimíra markrabí Brandenburského a udatného Krajince Kociána wtrhnul do země; dobyl spěšným krokem Rábu, Komárna, Taty, Ostřihomu, Wyšehradu, i zároveň na Slowensku Trnawy, Nitry a bánských měst, wypudil Zápolského z Budína, swolal sném, a dal se korunowati w Bělehradě na králowství. Charvátsko, Sasowé a Sékelowé w Sedmihradsku i wětší část celého králowství uznala jej nyní za krále. Wýtečný wojewůdce Mikuláš Salm stíhal Zápolského do krajin za Tisau, porazil jej u Rogajitu za Tokajem, a po dalším odporu spojen s Kociánem, přinutil jej konečně k útěku do Polska (1528 Břez.).

Wítězstvími těmito byly na ten čas wšecky země koruny české, uherské i domu rakouského spojeny pod jed-

ním panowníkem. Každá země podržela jinak své posavadní zřízení, své sněmy i nejvyšší úřady zemské pro sebe; jednota však panownického domu spojovala všecky v mocnější celek w poměru k žiwlům wýtržným, které již byly brozily za hubiti všechn obecný pořádek. Ferdinand užil příznivé této okolnosti we všech zemích ke zvelebení pokleslé moci královské. W zemích rakauských stawowé přísným saudem Nowoměstským zastrašeni, prokazovali mu pilnější poslušnost než dlauho předtím kterémukoli jeho předchůdci. W Čechách posavadní strany mezi stavy propustily se na doléhání jeho ze spolků, které byli učinili jedni proti druhým, a uznali krále za řádného nejvyššího saudce we svých rozepřích. Král zjednal nowau vážnost saudu zemskému, bděje nad přísným vykonáváním spravedlnosti nízkým jak wysokým. Jsa horlivý milouník náboženství katolického, nedal se nicméně másti krutým pronásledováním Lutheranů, které provozoval Pašek we městech Pražských, nýbrž znamenaje nebezpečnost muže toho, ssadil jej po několikaletém jak opatrném, tak důrazném nastupování proti němu, s auřadu, wymohl nawrácení osob wypowěděných od něho do Prahy (1529), a zrušil bauřliwá shromáždění obcí městských, we kterých hbití řečníci podněcowáním obecného lidu prowodívali wůli swau.

§ 65. Jan Zápolský we spolku s Turky. Obležení Vídň Solimanem.

Wětší překážky stavěly se Ferdinandovi w cestu w Uhlích, kdež strana nenávidící pokoj a pořádek nehrizila se i zjewné záhuby vlasti swé, aby se zbawila panství jeho. Velká část šlechty, zwláště we wzdáleném Zátiší, přídržela se Jana Zápolského i w jeho wyhnanství. Z Polska jednal Zápolský skrze posla swého Jeronyma Laského jak w Constantinopoli o pomoc od úhlawního nepřítele křesťanstwa, sultána tureckého, tak zároveň i s dworem francouzským, jakožto nepřítelem domu Habsburského. Opatřen penězi od krále Františka, vypravil Zápolský brzy nowé wojsko najaté w Polsku do hořejších Uher, co zatím panstwo Ferdinandovi wěrné oddalo se obvyklé nedbalosti. Wojsko Kociánowo, jsaue špatně placeno pro nepořádky w odwádění swolených berní, odepřelo w rozhodném okamžení služby swé proti nepříteli. Zápolský, wtrhnuw osobně do Uher přes Košice, porazil slabé

vojsko wedené proti němu od Štěpána Réwaje (1528); tu pak hned celé Zátisi povstalo a přidalo se k němu, jakožto králi uherskému. Zástupy Turků, wyprawené k jeho pomoci, laupily zároveň polední krajiny země.

W letě roku 1529 přitáhl konečně sultán Soliman osobně w čele 250.000 bojowniků. Zápolský připojil se k němu se zástupy svými na nešťastném bojišti Muháčském, táhl s ním společně k Budínu, a přijal na zámku, dobytém přes udatný odpor Tomáše Nádaždě¹, důstojenství královské z rukou Solimanových, jemuž zavázal sebe a potomky své k ročnímu poplatku. Soliman táhl odtud dále bez překážky s welkau záhubau krajin Ferdinandovi věrných až do Rakaus, a oblehl Wídeň. Ferdinand sbíral proti hroznému tomuto nepříteli vojsko jak z rakauských zemí svých, tak z pomocí wymožených od knížat německých, u Lince. Čechowé a Morawiané položili se k obraně svých hranič u Znojma a w Budějowicku. Na snažnau žádost Ferdinandowu zavřel císař Karel mír s papežem i Benátkany, a strojil se jemu na pomoc s vojskem 20.000 mužů sebraným w ležení svém u Mantue. Zatím wšak posádka Wídenská, záležející wětším dílem z najatých žoldnéřů německých, českých i také něco Španělů, hájila se hrdinsky proti wšelikým diwým útokům Turků. Po třech nedělích, wida marnost svého namáhání, odtrhnul Soliman s ležením swým od Wídně, a dal se na zpátečnau cestu do říše swé. Dolní Rakausy, Štýrsko, Slowensko w Uhřích i jiné okolní krajiny byly wšak zatím hrozně pohubeny od zástupů tureckých, na wsechny strany se vyřítiwších; a na 80.000 lidí obojího pohlawní i wšelikého stáří odvedeno z zemí těchto do otroctví.

§ 66. Rozdělení Uher mezi Ferdinandem I a Janem Zápolským.

Po odtažení Turků wešla vojska krále Ferdinanda znovu do Uher, a obnovila panství jeho we všech krajinách obydlených od Slováků a Rusínů w hořejších Uhřích i také části země na prawém břehu Dunaje od hranic rakauských a štýrských až asi k Bákoňskému lesu, Blatenskému jezeru i dílem na polední straně odtud až ke Drávě. Také Charwátsko, a w Sedmihradsku Sasowé i některá část šlechty přidržela se krále Ferdinanda. W ostatku wšak Uher i wětší části Sedmi-

hradska zůstal Jan Zápolský králem. Hlavní sídla starých králů uheršských, Budín i Bělehrad, byly v držení jeho. Sídlem vlády v částech Ferdinandovi poddaných stal se zatím Prešpurk. Sem obyčejně swoláni bývali sněmovné zemští. Pro ustavičnau pak potřebu obrany země proti Turkům i Zápolskému chowáno bylo odtud v Uhřích stálé wojsko, sebrané dílem z domácích, dílem z Čechů a Němců, pod nejvyššími veliteli, jejichž sídlem bývaly obyčejně Košice.

Král Ferdinand hleděl nadarmo pohnauti Zápolského ke složení koruny uheršké nejprv mírným wyjednáváním, prostředkem krále polského Sigmunda I., potom znovu zdvižením wálky. Wojsko královovo wedením Wiléma z Roggendorfa oblehlo r. 1530 Budín, zapuzeno wšak bylo se ztrátou velikau od Turků, wyslaných Zápolskému na pomoc. Opět přitáhl dvě léta potom Soliman sám s vojskem velikým do Uher, vtrhnul do země Ferdinandovy, a zaměřil znovu proti Rakouskům (1532). Malé wšak městečko a hrad Kysek, kteréž se jal obléhati na cestě, zdrželo jej celý měsíc hrdinským hájením se posádky asi 700 mužů, jimž welel charwá茨ký pán Mikuláš Jurišić. Král Ferdinand i bratr jeho císař Karel sebrali veliké wojsko jak ze zemí svých, tak také z říše německé, s nímž čekali Solimana u Wídně. Sultán wšak, unaven marným dobýváním Kyseka, dal se odtud proti nadání jejich na cestu do Štyrska, a popleniw zemi, a zjímaw 30.000 křesťanů do otroctví, wrátil se zase přes Charwáty do říše swé.

Císař Karel, zaneprázdněn wždy válkami zdvihanými proti němu od Františka, krále francauzského, nestíhal ani sultána, ani neobrátil zbraně swé dále proti Zápolskému, uýbrž odebral se znovu do Italie, kdež některý čas potom po smrti Františka Sforzy (1535) připojil Mediolansko k říši swé španělské. Král Ferdinand, nemaje sám dostatečné moci k podstaupení delší wálky, wyjednal sobě zatím poselstvím vypraveným do Constantinopole příměří s e sultánem, za kterýmž jak Ferdinand tak Zápolský zůstawi jsau každý při swé posavadní časti králowství (1533).

§ 67. Založení panství tureckého v Uhřích a knížetství sedmihradského pod ochranou tureckou.

Příměří toto nezůstalo bez častých šarwátek mezi Turky a wůdcí wojenskými postavenými ke hlídání hranic w Char-

wátech, kamž pohraniční welitelé turečtí o swé ujmě činíwali laupežné nájezdy; také pak brzy nowé spletení wěcí spůsobilo wětší bauře a pohromy než posawad.

Jan Zápolský, nemaje potomstwa, a okaušeje brzy obtíž jarma tureckého, kteréž na sebe sám byl uwalił, i zkaženost šlechty, kteráž proti němu dělała podobně bauře, jako on proti předešlým králům, zawřel konečně tajnau smlauwu s králem Ferdinandem we Waradíně, kteraužto slibil jemu nástupnictví w panství po smrti swé, sobě pak wymínil poskytnutí slušné náhrady, kdyby jakýmkoli spůsobem snad od Turka zbawen byl země swé (1538). Brzy wšak po zawření této smlauwy, tajené před Turky, pojal Zápolský za manželku Isabellu, dceru krále Sigmunda polského (1539), kteráž jemu porodila syna, jménem Jana Sigmunda. Málo dní po porodu tomto zemřel Jan Zápolský, raněn mrtwicí (1540 20. Čwce). Poručníci od něho ustanovení nad dítětem, z nichž přední byl Jiří Utěšinowic (Martinuzzi), biskup Waradinský, rodem Charwát, zpěčovali se nyní učiniti smlauwě zadost a postaupiti panství králi Ferdinandovi; kterýž hned wyprawil wojsko do Uher pod Linhartem Felsem, aby práwo swé wymohl mocí. Fels dobyl Wyšehradu, Wácowa, ano i Peště a Bělehradu, i obléhal Budín, wšak nadarmo. Druhého roku wyprawil Ferdinand wětší wojsko pod Wilémem z Roggendorfa (1541). I od něho byl Budín obležen, a wšak hájen od Utěšinowicē i druhých poručníků welmi statečně. W tom přitáhlo welké wojsko turecké, od kterého Roggendorf sklíčen a poražen, zemřel na útěku. Tu přitáhl i Soliman sám osobně k Budínu, a opatřiw hrad i město posádkau tureckau, prowedl konečně nowým spůsobem wěli swau nad kralowstvím uherským. Wšecku zemi mezi Dunajem a Tisau, jako klín zaražený od poledních hranic až do prostředka země, tak též i co na prawém břehu Dunaje posud nebylo w rukau Ferdinanda, podržel pod vlastní spráwau swau; usadil w zemi vojenské kolonie dle spůsobu tureckého pod zwláštním bašetem seděním w Budíně, a učinil tak z krajin těchto dokonalau část říše swé. Země na wýchod od Tisy se Sedmihradske m zanechal mladému Janu Sigmundowi, jakožto wojwodowi a poplatnému vasallu swému, pod spráwau Isabellu a ustano-wených poručníků.

Ferdinand neupustil i napotom od branných pokusů, aby králowství uherské od Turků osvobodil a uwedl pod panství

swé. Štěstí wálečné nepřálo wšak zbraním jeho. Soliman po dwau létech přitáhl opět osobně do Uher, a rozšířil panství swé jak nad welkau částí Slawonie, tak w jižních Uhřích dobytím twrze Šikloše s okolím, w hořejších pak stranách dobytím Ostřihoma a Bělehradu královského (1543). Po několikaletých bojích přinucen byl král Ferdinand k zawření míru, jehož Soliman powolil jemu na 5 let, wšak pod záwazkem k ročnímu poplatku 30.000 dukátů (1546).

§ 68. Šíření protestantství.

Welikau překážkau w důrazném wedení války turecké byly králi Ferdinandovi různice wždy více se zmáhající o učení Luthera a jiných rozšiřovatelů nowot we wíře křesťanské, jak w říši německé, tak i w zemích jeho vlastnich. Mnozí knížata německí přiznali se ku protestantským učením netoliko sami, nýbrž nutili i poddané swé násilím k odpadnutí od wíry katolické, a pod záminkau opravy čili reformy církve rozmnožovali moc swau zabawowáním statků církveních. Císař Karel i král Ferdinand, zwolený mezitím za krále německého (1531), odpírali jim w počínání tomto dle swé možnosti; knížata wšak nutili je k powolnosti užíváním rozličných nesnází jejich ke swému prospěchu, jmenovitě když zpěčovali se pomáhati proti společnému nepříteli Turku, kdykoli císař důrazněji proti nim wystupoval. Příkladu toho následovali i stawowe protestantští jak we starých zemích rakauských, tak také w Čechách a Uhřích. W Rakausích, Štýrsku a Korutanech brzy wětší část šlechty přiznávala se k nowým učením, a wedla k nim přese wšecky zákazy králowy jak kněžstvo, tak poddané swé. Toliko we městech bránil Ferdinand rozšiřování se protestantství s wětším účinkem, nedopouštěje weřejného provozování služeb božích spůsobem jiným, nežli katolickým. W Čechách hájil obě strany, přijímajících pod jednau i pod obojí, při rownosti práv dle starodávních smluw a kompaktat, protiwil se wšak, pokud možná, šíření towaryšstwa bratrí českých, we které se během 15. století byli obrátili zbytkové Táborů; když pak wětší díl strany pod obojí obrátil se na wíru Lutherovu, nedopustil jim opanování církvení spráwy w straně pod obojí, kterýmž chtěli i ostatní, starého řádu se přidržející, od něho odwésti.

§ 69. Wálka Schmalkaldská. Pozdvižení w Čechách.

Spory, z wěcí těchto wzešlé, wedly časem svým k bauřem welikým. Knížata protestantští v Němcích sestaupili se w branný spolek, řečený Š m a l k a l d s k ý, kterýž se protiwil rozkazům císařovým, a proti katolickým stavům říše jal se násilím provozowati wúli swau. Karel V, zaneprázdněn wždy wálkami s Francauzi, nabyl teprw mírem zawřeným s nimi roku 1545 žádajíc příležitosti, aby proti spolku onomu wystaupil mocí brannau. Roku 1546, když konečně i Ferdinand dosáhl míru s Turky, předsewzal Karel wálečné tažení proti knížatům. Ferdinand pomáhal jemu společně s Mauriciem, mladším wéwodou saským, wtrhnuw mocně do země staršího wéwody saského Jana Fridricha, co zatím Karel V stál w Bawořích w poli proti welikému wojsku knížat spolčených. Jan Fridrich byl wpádem tímto přinucen, wojsko spojenců svých opustiti a spěchati k obraně země swé. Wětší díl stavů protestantských w jižním Německu musil se nyní wzdáti císaři. Přední wšak náčelníci spolku, Jan Fridrich saský a Filipp landhrabí hesský, sesiliwše se penězitau pomocí obdrženau od Františka, krále francauzského, a spolkem s Angličany, Šwédy i Benátčany, postavili se k dalšímu odporu w Němcích půlnočních.

Sotva se byl král Ferdinand nawrátil ze swého tažení, zmocnil se Jan Fridrich netoliko celé země swé zase, nýbrž i Mauricia ze země jeho wytiskl krom několika míst pevnějších. Král Ferdinand w potřebě té, obávaje se wpádu Jana Fridricha do Čech, wydal na rychlo mandat stavům království českého, aby jeden každý s lidem svým branným položili se u Litoměřic k tažení proti nepříteli (1547). Stawowé protestantští wšak odepřeli poslušnost tomuto rozkazu, žádajíce, aby prvé sněm swolán byl, kterýž by tažení takové nařídil. Když pak král, nemoha pro spěch wěci toho učiniti, wytáhl sám do pole s lidem na vlastní peníz sebraným, jak z Čechů, tak Uhrů, i s těmi, kteří se dobrowolně w ležení jeho dali wynajíti; stawowé myslíce, že nyní jest čas, aby na králi wnutili naplnění wšelikých žádostí svých, jak w ohledu náboženství, tak w jiných wěcech, we kterých přísnější pořádek od něho zavedený byl mnohým proti mysli, položili sobě o swé ujmě schůzku w Praze; a nejprw města královská, potom i weliký počet panstwa a rytířstwa zapsali se we spolek proti

králi, sebrali wojsko a položili se blíž hranic saských a baworských, kdež překáželi přívozu potraw k wojsku císaře Karla, táhnaucího přes Cheb do Sas, nebránili wpádu, jež wojsko Jana Fridricha učinilo přes hranice české, stíhajíc Mauricia a Ferdinanda po vítězství wewody v bitvě u Rochlic, a pozorowali běh války, aby se v příhodný čas dali na stranu protestantských knížat německých.

Štěstí wálečné se wšak brzy obrátilo na stranu císařovu. Knížata utrpěli úplnou porážku v bitvě u Mühlberka (1547, 24. Dubna), kdež Jan Fridrich upadl v zajetí císaře. Král Ferdinand obrátil se nyní s welkau mocí wojenskau, od císaře sobě přidanau, do Cech, aby wykonal pokutu nad stawy odbojnými. Tito, na zpráwu o vítězství císaře, pozbyli srdce, rozpustili wojsko swé, a jeden přes druhého spěchali hledat milost u krále. Tedy přitáhl Ferdinand bez překážky až k Praze, osadil hrad a Malau stranu, a přinutil měšťany Staroměstské i Nowoměstské, a příkladem jich wšecka města královská ke wzdání se na milost i nemilost. Z původů spiknutí byly dwě osoby trestány na hrdle, jiní jiným spůsobem. K rozmnovení wšak moci královské na budaucí časy užil Ferdinand vítězství tohoto zabavením wětšího dílu statků a důchodů měst českých, zawázáním jich ke stálé dani z nápojů, a usazením královských dozorců nad raddami a obcemi městskými, tak nazvaných královských (čili později císařských) rychtářů a heitmanů. I z panstva a z rytířstva byli někteří přední původové wzpaury zbaweni buď zcela buđto části statků swých, kterýmiž rozmnožili se statkové koruny. Již předtím (1545) bylo se králi Ferdinandovi powedlo, stawy české na sněmu shromážděné pohnauti ke změnění reversu na práwo wolení králů a uznání tím dědičného práwa rodu jeho ke trůnu českému.

§ 70. Jiří Utěšinovič. Jan Sigmund Zápolkský.

Sotwa byl Ferdinand tímto spůsobem zwýšil moc panovnickau v Čechách, otewřela se mu brzy nowá vyhlídka k nabytí panství nad ztracenými částmi království uherského. We jménu mladého Jana Sigmunda Zápolského řídil správu Sedmihradska a přináležejících dílů Uher hlavně biskup Jiří Utěšinovič rukau mocnau a opatrna. Jakožto milounský pořádku a práwa, spůsobil si nepřízeň šlechty maďarské, a

podnětem jejím i žárlivost královny Isabelli, kteráž se cítila jím obmezenu we wykonáwání panství. Isabella wedla stížnost proti němu u sultána Solimana. Nad tím rozmrzef se Utěšinovič, jenž zkušeností poučen spatřoval we wmichání se Turků jistau konečnau záhubu vlasti swé, umínil si raději odewzdati zemi králi Ferdinandovi, i učinil nejprvě bez wědomí Isabelli smlauwu s ním skrze welitele wojenského w Uhřích, Mikuláše Salma, tak aby mladý Zápolští dostał jednu z dcer krále Ferdinanda za manželku a knfžetství Opolské a Ratibořské we Slezsku ke swé wýžiwě, Sedmihradsko pak aby postaupeno bylo králi Ferdinandovi. Král wyprawil k vykonání této smlauwy wlaského wůdce Jana Castalda s wojskem do Sedmihradská (1551), kdež zatím přišlo ke zjewné wálce mezi Utěšinovičem a Isabellou. Isabella přemožena poddala se smlauwě s králem, odewzdala korunu uherskau Castaldowi, a odebrala se se synem svým do wykázaných sobě knížetství we Slezsku.

Utěšinovič přejał nyní správu Sedmihradská co wojwoda čili místodržící usazený od Ferdinanda, jenž w odměnu zásluh jeho wymohl jemu od papeže také důstojenství kardinalske. Následek wšak postaupení Sedmihradská králi Ferdinandovi byla hned wálka s Turkey. Wojsko wyprawené od Solimana pod beglerbegem romanským wtrhlo do srbského Banátu, dobylo Lipy, a oblehlo Temešvár. Utěšinovič swolal proti Turkům hotowost celé země, a wytáhl s Castalem osobně do pole. Beglerbeg odtáhl před wětší jich mocí za Tisu k Segedínu; Temešvár byl oswobozen, Lipa město dobyto útokem. Na hradě wšak Lipském bránila se posádka turecká tak dlauho, až se hotowost sedmihradská pro zlé počasí a nedostatek potraw wětším dílem rozešla domů, co zatím beglerbeg spojil moc swau s wojskem bašete Budinského, jenž přitáhl jemu na pomoc. Hrad Lipský wzdal se konečně, a wšak za pozdního podzimního počasí odtáhly obě strany do zimních příbytků. Utěšinovič wyjednával zatím s dworem tureckým o příměří, užívaje přitom rozličných lstí, jimiž ménil oklamati Turkey. Počínání toto doneslo se králi Ferdinandovi takowým spůsobem, jakoby Utěšinovič obmyšlel Sedmihradsko Turkům zraditi, pročež nařídil Castaldowi, aby byl bedliv naň, a kdyby hrozilo nebezpečenství, které by se jiným spůsobem odstraniti nedalo, aby se zmocnil Utěšinoviče buď živého, buď

mrtwého. Castaldo, jak se zdá, žárliv na welkau moc kardinala, wykonal rozkaz tento kwapně úkladným zawražděním Utěšinoviče na zámku jeho Alvinci (1551, 17. Pros.).

Skutek tento měl zlé následky. Castaldo neuměl ani statečně odpřati Turkům, ani držeti wojsko swé w kázni, kteréž jemu se protiwovalo a dopauštělo se wšelikých prostopášností proti obyvatelům země; tito pak, a zwláště šlechta madarská, wždy nowot chtiwá, činili Castaldowi různicemi mezi sebou a wzdorowáním rozkazům jeho wšemožné překážky. W tom stavu wěcí dobyli Turci znowu Lipy a Temesháru, a tudy celého Banátu, i připojili jej k říši swé. Tak též šířili panství swé w jiných stranách Uher, kdež wojska králowa proti nim postáwená nešťastně odpírala. Štěstí zbraní tureckých a nejwyššího nepořádku w Sedmihradsku užila konečně Isabella k nawrácení se do země. Pomoci tureckau spůsobila wšeobecné wzbauření; wojsko císařské musilo opustiti zemi, a syn Isabelli, Jan Sigmund Zápolanský, pozdvižen za wojwodu pod ochranou a poplatnosti tureckau (1556). Po několikaletém dalším trwání wálky zawřel Ferdinand mír s Turky r. 1562 na osm let, jímž znowu zavázel se k ročnímu poplatku 30.000 dukátů, a zanechatí musil Zápolanskému Sedmihradska s některou částí uherského Zátiší, Turkům pak všech krajin, jichž we wálce této dobyli.

§ 71. Náboženský mír Augšpuršký a následky jeho.

Opět byly náboženské rozepře w Němcích hlawní příčinou, pro niž nebylo králi Ferdinandovi lze wéstí wálku s Turky s wětším důrazem. Právě w roce po smrti Utěšinoviče wypuklo nowé wzbauření knížat, jemuž se sám Mauricius saský postavil w čelo. Císař Karel V byl nenadále přepaden od Mauricia w Tyrolu, kdež se právě zdržoval (1552), a přinucen k útěku z Innsbruka do Korutan. Albrecht, markrabí Brandenburgský, dobyl Chebu, a hrozil wpádem do Čech. Zároveň Francauzi, tajně s knížaty se spolčiwsze, zdwihi nowau wálku s císařem. W nesnázích těch postavil se král Ferdinand za prostředníka míru, a spůsobil smlauwu w Passowě (1552), kteráž později stvrzena mírem Augšpurškým (1556). Císař swolil mírem tímto k tak nazwanému práwu reformaci, to jest, aby každý kníže mohl poddané swé wéstí k náboženství, ku kterému by sám se přiznával, bud

ku katolickému, buď k lutheranskému čili éwangelickému dle tak nazvané konfessí Augsburgské.

Císař Karel V, upadnuv w těžkomyslnost nad nehodami, s kterými se potkával we všech svých předsewzetích, složil ještě téhož roku (1556) vládu we všech zemích svých, a bratr jeho Ferdinand nastoupil císařství w Němcích (1558), syn pak Karlůw Philipp II panství we Španělích a všech jiných zemích ku králowství tomu přiwtělených. Spůsobením Karla V náleželo k zemím těmto také wewodství Mediolan-ské po bezdětné smrti Ferdinanda Sforzy, posledního wewody (1535).

Císař Ferdinand, ačkoliw i jemu mírem Augsburským náleželo práwo reformací w zemích jeho německo-rakauských, neužíval jeho dle příkladu jiných knížat, jak protestantských tak katolických, ku pronásledování svých poddaných pro víru, a wšak také zpěčoval se i napotom powoliti stawům w těch zemích zřejměho přídržení se víry ewangelické, ačkoli jim toho zabrániti nemohl. — W Čechách, když stavové ewangeličtí, wždy více se rozmáhajíce, usilovali osazením konsistoře čili nejwyššího úřadu církveního nad stranou pod obojí kněžími ewangelickými celau stranu přijímajících pod obojí konečně opanowati, odňal Ferdinand stavům práwo osazování konsistoře (1562), a osazoval ji odtud sám kněžími staré víry pod obojí. Naproti tomu obnowil arcibiskupství Pražské, od husitských wálek neobsazené, s nařzením, aby arcibiskup swětil kněze jak strany pod jednau, tak pod obojí (1561), ano wyjednal i od papeže Pia IV a koncilia Tridentského konečně powolení kalicha we smyslu kompaktat Basilejských (1564), netoliko pro Čechy, nýbrž i pro země swé rakauské. Powolení toto nebylo wšak přijato wděčně, poněvadž wětší díl obyvatelstwa těchto zemí wytrhnul se byl již ze všech řádů katolických.

§ 72. Císař Maximilian II. Poslední tažení Solimanovo do Uher.

Císař Ferdinand zemřel dne 25. Čerwence 1564. Dle poslední wule jeho rozdělili se tři jeho synové o země rakauské tak, že nejstarší Maximilian II obdržel arciknížetství rakauské, Ferdinand hrabství Tyrolské se zeměmi wenkowskými, Karel Štyrsko, Korutany, Krajinu,

Gorici a Terst. Maximilian nastoupil zároveň w Čechách a Uhřích i w císařství německém.

Císař Maximilian II byl panovník neméně oswícený a rázný, jak otec jeho Ferdinand. W ohledu náboženství, wida, že praud nowot nad míru se zmohší wice zastawiti se nedá leč násilnými prostředky, kterýchž nenáviděl, prokázel se powolnějším než Ferdinand. Swolił w Rakausích stavu panskému a rytířskému i poddaným jich ke swobodnému provozowání náboženství ewangelického na jich statcích (1568), s wyhrażením toliko, aby poddaných nenutili k wifě swé, čehož oni wšak tak málo zachowali, jako předtím. W Čechách dowolil stavům ewangelickým taktéž prowozowati náboženství swé dle předložené jemu tak nazwané konfessí české, podobné wyznání Augsburgskému, o kterauž i bratří čeští s druhými se w jisté míře sjednotili (1575). Dle příkladu Maximiliana daného w Rakausích učinil stejné powolení stavům protestantským také Karel štyrský. Toliko arciknže Ferdinand tyrolský jal se protestantství w zemích svých zapuzowati prostředky násilnými.

Hned na začátku panování Maximilianowa wzbudil w Uhřích nowau válku Jan Sigmund Zápolanský, chtěw se zmocnit celé části Uher, která předtím náležela k Sedmihradsku (1565). Císař přemohl jej skrze výtečného wojewůdce swého Lazara Šwendu, jenž dobyw Tokaje, Sátmára a jiných pevných míst, podmanil téměř celé Zátiší císaři. Toho sněsti nechtěl sultán Soliman, i wyprawil se již w šedém stáří swém po šesté sám osobně s mocným wojskiem do Uher (1566). Některý oddíl wojska jeho jal se dobývati krajin w Zátiší, sausedcích s Banátem, již ne pro Zápolanského, nýbrž pro samého císaře tureckého. S jiné strany přitáhlo zjednáním Solimanowým 80000 Tatařů krimských Zápolanskému na pomoc přes Moldawu a stolici Marmarošskau, kteří s takowau diwokostí hubily krajiny za Tisau, že konečně Zápolanský sám musil proti nim obrátiti zbraně swé. S hlavním wšak wojskiem zaměřil Soliman do západních Uher k městu a hradu Sigetu, tehdáž pohraničnému. Hrdinský welitel Sigetu, Mikuláš Subić hrabě Zrinský, Charwát, podstaupil zde s malým počtem vybraných mužů národu swého obranu, jakéž málo příkladů zaznamenáno w dějinách všech wěků a národů. Po dobytí města i hradu padl Zrinský s celým zástupem swým w zůřivém

posledním boji s nepřítelem křesťanstva; ale 20000 Turků zaplatilo pozdní toto vítězství smrtí swau. Před konečným dobytím hradu zemřel sultán Soliman w ležení swém; syn jeho Selim nawrátíl se brzy s vojskem nazpět, spokojiw se dobytím některé části západních Uher, kteráž se Sigetem upadla w poddanství Turků. Naproti tomu bojował Lazar Šwend i štastně se Zápolanským, a dobył opět Sátmára i Mukačowa a wsi země w hořejších Uhřích až k Tise (1567). Roku 1568 uzavřel císař nowý mír s Turky na 8 let, jímž zawázel se ku předešlému poplatku, a každá strana podržela části země, kterých we wálce dobyla. Císař tím více nabyl než pozbyl, poněvadž rozšířil panství swé na ujmu Zápolanského. Nehodami swými obměkčen, zawřel konečně Zápolanský přátelskau umluwu s císařem Maximilianem (1570), brzy wšak potom zemřel (1571), a stawowé sedmihradští zwolili sobě jednoho z přední šlechty maďarské, Štěpána Bátoru, za kníže čili wojwodu.

§ 73. Proměny na trůně polském za času Maximiliana II.

Nedlauhu po nawrácení míru w Uhřích zemřel poslední král polský z rodu Jagelowa, Sigmund II August (1572). Šlechta polská rozstaupila se z příčiny wolení nowého krále na rozličné strany, a spůsobila zmatky, kterých sultán turecký hleděl užiti podobným spůsobem jako předtím rozbrojů šlechty uherské k rozmnožení wplywu swého na sausední říše křesťanské. Císař Maximilian nawrhnuł Polákům druhého syna swého Arnošta za krále; proti tomu byla wšak zwláště šlechta nižší, obávajíc se, žeby panowník z domu rakauského hleděl uwésti zemi w lepší řád, než se srownávalo s jejími náklonnostmi. Z náwodu sultána zwolen Jindřich, bratr krále francauzského, jakožto starodávného přítele porty turecké (1573). Jindřich wšak, po krátkém čase stav se dědicem koruny francauzské, odjel z Polska, kdež se mu brzy znelisbilo (1574), i nastalo nowé wolení krále. Po mnohých bauřích w zemi zwolila nejwětší část vyšší šlechty císaře Maximiliana samého za krále (1575); nižší šlechta, wedena jsauc některými předními velmoži, domu rakauskému nepříznivými, nechtěla wšak wolení tohoto uznati, a zwolila o swé ujmě Štěpána Bátoru, wojwodu sedmihradského, ponawrženého od porty turecké. Císař Maximilian, pokusiw se darmo, aby Bátoru pohnul k dobrowolnému upu-

štění od koruny polské, wáhal se dlaaho, důstojenství sobě podávané přijmauti, poněwadž se sic obávati musil obnovení války s Turkem. Štěpán Bátorý předešel jej, a zanechaw wojvodství sedmihradského bratru swému Krištofowi, přijel do Polska, a korunowán w Krakowě na králowství (1576). Prwé než rozeprě o to wzešlá byla dokonale wyrownána, zmírel i císař Maximilian po krátkém panování w 50. roce věku swého (1576 12. Říj.).

§ 74. Císař Rudolf II. Ucházení se arcikněžat Maximiliana i Arnošta o trůn polský.

Maximilian II zanechal 6 synů, z nichž nejstarší Rudolf II byl nástupcem jeho w Čechách, Uhřích a arcikněžetství rakauském, jakož i w císařství německém. Ostatní bratří byli Arnošt, Matiáš, Maximilian, Albrecht a Wáclaw, kterýžto poslední zemřel brzy (1578). Rozličné různice mezi bratřími byly hned na počátku panování Rudolfa poněkud na ujmu posavadní swornosti w domě rakauském. Matiáš, přílišnau dychtiostí po panství zaweden, přijal od wzbauřených stavů nízozemských podávané sobě důstojenství místodržícího (1577), čímž s welkau nelibostí císaře Rudolfa postavil se w čelo wzpaury proti starší linii domu Habsburského, panující we Španělích. Brzy wšak od Nízozemců samých odstrčen (1580), musil se nawrátit k domovu.

Z ostatních bratří znepřátelili se spolu Arnošt a Maximilian z příčiny nowé wolby krále w Polsku. Po smrti Štěpána Bátorá (1586) ucházeli se obadwa o korunu polskou. Wětšina stavů, domu rakauskému nepřejíc, powolala tentokrát na králowství Sigmunda, kralewice šwédského; jiná strana, wolení toto neuznáwajíc za platné, zwolila arcikněže Maximiliana (1587). Obě strany jaly se wálčiti mezi sebau. Maximilian, wytáhnuw swým do Polska na pomoc, byl od kancléře Jana Zamojského, hlawy protiwníků, poražen u Krakowa (1587), zapuzen ze země, a stíhán přes hranici až do Slezska, kdež utrpěl druhau porážku pod Byčinou (1588), a upadl w zajetí, z něhož nepropuštěn leč po půldruhém roce (1589), když slíbil odříci se koruny. Nowý král polský Sigmund III zhrozil se wšak brzy z nesnází, které jemu spůsobovala zhýralá šlechta, usilujíc ustavičně jen o snížení důstojenství královského. Obmyšlelf koruny se odříci, a stranu sobě přízniwau nakloniti,

aby Arnošta přijala za jeho nástupce (1590). Maximilian wšak dělaje sobě marné naděje, žeby sám mohl ještě dosáhnout koruny, zmařil týmksly bratra svého, projewiw je panstwu polskému, kteréž se tomu postavilo zůřiwě na odpor. Král Sigmund musil od úmyslu svého upustiti. Nicméně zachowával odtud vždy přátelské swazky s domem rakauským, pro jejichž utužení pojal i arcikněžnu rakauskau Annu, dceru Karla štyrského, za manželku (1592).

§ 75. Wypuknutí 15leté wálky turecké za císaře Rudolfa II.

Sotwa skončily se takto nebezpečné třenice s Polskem, wypukla znovu wálka s Turkey. Osmileťý mír zawřený za císaře Maximiliana byl od té doby dwakrát prodlaužen, pokaždě na nowých osm let. Nicméně na hranicích mezi krajinami císařskými w Uhřich i Charwátsku, kdež proti stálým wojenským osadám tureckým musily ustawičně chowány býti četné posádky w hradech, twrzích i hlídkách čili tak nazvaných čardacích, bylo i w čas míru mnoho různic a šarwátek. Z laupeží provozovaných od jedné neb druhé strany na žních neb stádech w zemi protiwné přišlo často i k dobývání hradů a k půtkám w kolika tisících. Na straně císařské wyznamenáwali se w půtkách toho druhu tak nazvání Uskokowé, přeběhlíci nejvíce původu srbského, kteří nemohouce snéstí jarma poddanství tureckého, nacházeli ochranu na půdě císařské. Již za císaře Ferdinanda I bylo jim wykázáno za hlavní útočiště město Seň w Charwátsku i s okolím, začež zawázali se k službě wojenské.

Od roku 1591, když Turci zawřeli příměří s Peršany, od nichž baweni byli wálkami w Asii, nabýwaly šarwátky po hraniční vždy strašlivější powahy. Sám baše bosenský Hasan wytáhl do pole, dobyl Biháče (1592), a poplenil Charwátsko až ke Záhřebu. Císařství wúdcowé, wyprawení s větší silou wojenskau k hájení hranic, porazili jej při dobývání Siska na řece Kupě, swedše bitwu, w níž 18000 Turků přišlo o život a padl i Hasan baše (1593). Porta turecká wyhlásila nyní wálku. Weliký wezir Sinaan baše otewřel ji tažením do Uher, kdež dobyl Wesprym a Paloty; a zároveň beglerbeg řecký poslán na místo Hasana bašete do Bosny, dobyl Siska (1593).

Druhého roku (1594) wytáhl w čele wojsk císařských do Uher arcikněze Matiáš, a oblehl Ostřihom, co zatím velitel hořejších Uher Krištof Teuffenbach statečně dobýval pohraničních hradů a twrzí tureckých, opanoval skoro celau stolici Nowohradskau a Hontskau, porazil bašata Budinského i Temešwárského, a oblehl Hátwánu. Brzy wšak přitáhl veliký wezir Sinaan s mocnějším wojskem od Bělehradu srbského, w počtu 100,000 mužů, a zároveň wtrhlo 70000 Tatarů Krimských skrže Marmaroš do hořejších Uher. Císařští musili upustiti od obléhání Ostřihoma i Hátwána, a položili se u Rábu. Turci i Tataři spojili se zde k útoku na město i na ležení křesťanské. Po šestitýdenních půtkách utrpěli císařští v noční bitvě porážku a ztrátu náramnou. Ráb upadl w ruce Turků, dřív než nowá dostatečná moc sebrána byla k wybawení.

§ 76. Sigmund Bátorý kníže sedmihradské. Bitva u Keresteše.

Proměna, která se mezi tímto tažením stala w Sedmihradsku, spůsobila přízniwjší vyhlídku zbraním císařským. Po smrti Krištofa Bátoria (1581) nastoupil tam wojvodství syn jeho Sigmund, mladík skvělých schopností ducha, kterému se protiwolo nízké postavení dosavadních knížat sedmihradských, jakožto područenců porty turecké. Když mu Sinaan baše k tažení swému do Uher r. 1594 nařizoval postaviti 60000 mužů ku pomoci, umínil si Sigmund swrhnauti ohawné toto jho se sebe, wešel w přátelské jednání s dworem císaře Rudolfa, a strojil se k boji proti společnému nepříteli křesťanstwa. Již byli od něho i Srbové, obývající w Banátu, ozbrojeni, aby se wybawili z panství tureckého. W tom wzbauřila se šlechta maďarská w Sedmihradsku proti Sigmundovi, nechtě ho podporowati w předsewzetí jeho. I strýcové jeho vlastní, biskup a kardinal Ondřej, Štěpán a Baltazar Bátorowé přidali se na stranu šlechty. Sigmund, prohlášen za zbawena knížetství, přelstil protivníky swé přetvářeným útěkem ze země, z něhož se brzy nawrátil, ubezpečiw se zatím wěrnosti Sékelů a Sasů, kteříž se postavili počinání šlechty na odpór. Sigmund byw na sněmu w Tordě znowu uznán za kníže, pomstil se nad šlechtau poprawením 11 předních náčelníků wzpaury, mezi nimiž i strýce swého Baltazara, a zabawením statků

jejich, i zavřel nyní se swolením všech tří národů sedmihradských smlauwu s císařem Rudolfem proti Turkům (1595), k níž spůsobením jeho přistaupili též Aaron wojwoda moldawský a Michal wojwoda walašský. Smluwa tau wyjednáno mezi jiným, aby Sedmihradsko po wymření rodu Bátorského připadlo ku koruně uherské; a Sigmundowi k utvrzení přátelství dána Marie Kristina, dcera Karla štýrského, za manželku.

Spolkem tímto byli Turci r. 1595 přinuceni obrátiti hlavní silu svou proti Walachii, Moldawě a Sedmihradsku. Nový sultán Muhammed III, jenž toho roku nastoupil, wysłal nowě ustanoveného wezira Ferhada do Walachie. Ferhad utrpěl od spojených vojsk Sigmunda a wojwody Michala dvě velké porážky, v nichž prý 90000 Turků přišlo o život. Sultán we hněvu nad tím dal Ferhada stíti, a ustanowil zase Sinaan za velkého wezira. A wšak i Sinaan, wtrhnuw znowu do Walachie až k Tergowišti, byl od Sigmunda přinucen k zpátečnímu tažení až k Dunaji u Ďurděwa, kdež utrpěl opětnau porážku.

Pikle kancléře polského Zamojského, jenž odwrátil wojwodu moldawského Aarona od spolku se Sigmundem a strojil se společně s tímto k uwedení Ondřeje a Štěpána Bátorů do Sedmihradská, zdržely Sigmunda poněkud ve vítězném tomto běhu. Přišed piklům oněm na stopu, zajal Aarona, a usadil na místo jeho Ryswana za wojwodu. Zamojski wtrhnul wšak hned s vojskem do Moldawy, Ryswana zapudil, a usadil Jeremiáše Mohylu, jemuž zjednal i stvrzení od Turků, ve wojvodství moldawském (1595).

Wítězství Sigmundových we Walachii užili zatím wůdcové císařství ke štastným pokrokům we válce v Uhřích. Hrabě Karel z Mansfelda dobyl r. 1595 Ostřihomu, a porazil Turky před samými branami Budína. R. 1596 arcikníže Maximiliana, postaven nad vojsky v Uhřích, dobyl Hátwána. Tu wytáhl sám sultán Muhammed do pole s vojskem 200,000 mužů. Před velikau tauto mocí musil cauwati Sigmund Bátoru od Temešvára, jejž obléhal, i císařství musili zanechati Hátwána, jehož hradby byly nedávným obléháním porauchány. Sultan oblehl nejprwě Jager, a dobyl města i hradu po delším odporu posádky. Arcikníže Maximilian, Krištof Teuffenbach i Sigmund Bátor postavili se mu se

spojenau silau swau naproti u Keresteše. Zde swedena krwawá bitwa, w níž poraženi jsau křesfané se ztrátou 12,000 mužů, Turci pak stali se vítězi se ztrátou 20,000. Obě strany, welmi umdleny jsouce, wedly válku celým rokem 1597 jen se slabými silami. Z jara r. 1598 podařilo se wšak weliteli císařskému Adolfowi ze Šwarzenberka smělým skutkem a užitím válečné lsti dobyti Rábu, prvé po tak krwavých bojích ztraceného.

§ 77. Přewraty w Sedmihradsku a další běh války turecké.

Kněžete Sigmunda Bátoru, který měl w předse-wzetích svých ustavičně oč zápasiti se šlechtou sedmihradskou, chopila se mezitím podiwná rozmrzelost mysli, we kteréž r. 1598 postaupil Sedmihradská císaři Rudolfowi, a přijal za to knížetství Opolské a Ratibořské we Slezsku; ale již w málo nedělích potom nawrátil se zase do Sedmihradská, a ujal se vlády znova. Arcikněže Maximilian, kterýž byl na cestě do Sedmihradská, jsa ustanoven za vládaře w té zemi, zmocnil se na zprávu o návratu Sigmunda Velkého Wáradu; jehož mu wšak Sigmund zanechal, a oba společně postavili se na odpor Turkům, kteríž toho roku obrátili zbraně swé do Zátisi. Sotva wšak byl útok Turků w těch stranách odražen, postaupil Sigmund Sedmihradská strýci swému, Ondřejovi Bátorovi, s nímž se smířil, a wymřniw sobě toliko wýžiwu, odstěhowal se do Polska (1599).

Sedmihradsko stalo se nyní reydištěm bauří, kteréž rychle následovaly jedna po druhé, podnětem wrtkawosti šlechty maďarské. Kardinal Ondřej Bátor byl již po několika měsících zbawen panství i žiwota od Michala wojwody walašského (1599), kterýž i Jeremiáše Mohylu wyhnal z Moldawy (1600) a osadil i tuto zemi wojskem swým. Šlechta sedmihradská, nemohauc snéstí vlády Michala, kterýž ji přísně káral a pozdwihl proti ní i poddané Walachy i Sékely, jež ona usilowala uwésti w poddanství, žádala pomoci proti němu od welitele císařského w hořejších Uhřích Jiřího Basty, podáwajíc se císaři. Basta wtrhnul do země, a porazil Michala, kteréhož zároveň Poláci zbawili Moldawy i Walachie, a usadili zase Jeremiáše Mohylu nad Moldawou a bratrance jeho Siméona nad Walachií. Sotva wšak od Michala oswobozeno, wzbauřilo se panstwo maďarské proti Bastovi (1601). Sig-

mund Bátor, powolán proti němu do země, uwázel se potřetí w správu Sedmihradská. Basta, měw z počátku wojsko příliš slabé, ustaupil před ním zpátky do Uher, zachoval wšak aspoň části Uher, předtím k Sedmihradsku náležewší, w poslušenství císaře, a brzy zdwihiuw válku mocněji, přiwedl Sigmunda k nowé smlauwě, tak že opět postaupil Sedmihradská císaři (1602), a odebral se do Čech, kdež mu za náhradu wykázáno panství Raudnické a Libochowické. Nowé wzbauření panstwa wedením Mojžíše Sékela (1603), jemuž nápomocen byl baše turecký w Temešváru, přemohl Basta opět, a dobyl na bašti Temešwárském i Lipy a Lugoše.

Co bauče tyto zůřily w Sedmihradsku, nemohli Turci w Uhřích wywinauti tak welikých sil jako předtím, pro obnovenau válku Peršanů, s nimiž císař wešel týmž časem w dorozumění prostřednictvím spřáteleného s nimi císaře ruského. Arcikněze Matiáš dobyl r. 1599 Wesprýma i Bělehradu, a oblehl, ač nazmar, i Budín. Roku 1600 dobyli Turci Kaniže, důležitého místa blíž hranic štyrských, a dwě léta potom (1602) i zase Bělehradu nazpět. Brzy wšak potom wůdce císařský Russworm udeřil znowu na Budín, dobyl Peště, a zawřew se we městě tom, odrazil wšeliké útoky welikého wezira Hasana, po odtažení pak jeho zmocnil se i Hátwána (1603).

§ 78. Proměny we wězech náboženství za císaře Rudolfa II.

Šťastným těmto pokrokům zbraní císařských w Uhřích i Sedmihradsku spůsobily wšak brzy přítrž domácí bauče nebezpečnější než wšecky posawadní.

Císař Rudolf nerownal se we vlastnostech panovníkovi potřebných slavným předchůdcům svým Maximilianovi ani Ferdinandovi. Měl sice lásku k wědám a umění, kteréž podporoval chowáním mužů w nich proslulých při dvoře swém w Praze; ale i zábawy wědecké i rozličné náklonnosti méně chwalitebné odvracely pozornost jeho až nad míru ode wšech důležitějších péčí panovnických. Za pozdějších let upadl w takowau těžkomyslnost, že se wyhýbal wšemu zacházení s lidmi wůbec, kromě několika milostníků, kteří docela uměli opanowati mysl jeho a sprawowali nejwětší wěci dle zištné libosti swé. We správě státní rozmáhaly se wždy více wšeli-jaké nepořádky; dály se nespravedlnosti we jménu císaře;

a zanedbávaly neb odkládaly se často nejdůležitější věci, tak že i wojska w Uhřích a Sedmihradsku, postavená proti Turkům a domácím buřičům, zůstávala často bez peněz a potřeb válečných.

We všezech náboženstvích nastupoval císař Rudolf w Rakousích na přísnější výklad povolení učiněných stavům od otce jeho Maximiliana. Netoliko že bránil pánům protestantským nutiti poddané swé k jich náboženství, nýbrž jal se i obywatele měst a poddané na panstvích císařských, kteří se byli přidrželi nových učení, ostrými prostředky nutiti k nawrácení se k církvi katolické. W Čechách wydal r. 1602 zákon čelící netoliko proti bratřím českým, nýbrž i proti swobodám, kterých byl Maximilian II powolil wůbec wyznawačům konfessí české. Dle příkladu císaře začal i Karel štýrský přísněji než předtím brániť rozšiřování náboženství ewangelického w zemích svých; po jeho pak smrti (1590) syn a nástupce jeho Ferdinand užil dokonce práva reformací ustanoveného mírem Augsburgským; obmezil swobodu od otce swého udělenou nejprw na pauhé osoby stavu panského, poddané pak jejich, jako i swé, přinutil prostředky násilnými k nawrácení se k víře katolické. Právo reformací w tomto smyslu začaly si brzy osobovati i mnohé vrchnosti katolické w Čechách, Moravě a Slezsku, nutíce poddané swé mocí ke swému náboženství; což ačkoli dílem čelilo proti řádu a zřízení zemskému, wšak od dwora císařského jim přehlíželo se. Protestantství bylo se wšak záhy rozšířilo také w Uhřích, a zvláště w Sedmihradsku, kdež nejpodivnější sekty, jinde od protestantů samých stíhané, našly průchod, aniž zákony jaké byly dost mocny, činiti tomu přítrž. Teprw po dobytí Sedmihradská od Basty a šťastnějším obratu války turecké jal se dwůr císařský i w těchto zemích klásti meze nowým těmto náboženstvím. Když se proti tomu wedly stížnosti na sněmu Prešpur ském r. 1604, wyšel we jménu císaře rozkaz, přidaný k nálezům sněmowním, jímž se obnowily zákony hned za krále Ludvíka při prvních začátcích protestantství proti wšem nowotám vydané.

§ 79. Powstání Štěpána Bočkaje. Mír Žitwa-Dorožský.

Rozkaz tento dal šlechtě uherské i sedmihradské, mimo zastaralou náklonnost její k bauřem, nowý podnět nespokojenosti,

Obrat štěstí válečného na stranu Turků dodal jí srdce ke zjewnému wzbauření. Právě toho roku přitáhl totiž weliký wezir Hasan s wětším wojskem než předešle do Uher, udeřil na Pešť a Hátwáň, dobyl oba města, a táhl k obležení Ostřihomu. W nebezpečenství tom powolán byl statečný Basta ze Sedmihradska ku přijmutí welitelství w Uhřích. Hasan po krwawých půtkách musil před ním cauwati k Budínu. Sotva wšak byl Basta odejel ze Sedmihradska, wypuklo wzbauření w uherském Zátisí, jemuž se postavil w čelo Štěpán Bočkaj. Příkladu jeho následovala hned opět šlechta sedmihradská, a přinutila slabé posádky císařské spolu s místodržícími císařskými opustiti tuto zemi. Bočkaj, zwítěziw nad Janem Belgiojosem velitelem vojenským w hořejších Uhřích, vyžádal sobě udělení Sedmihradska od porty turecké, a zmocnil se Košic. Basta, jakž odtáhli Turci k Budínu, táhl spěšně Belgiojosovi na pomoc, a porazil Bočkaje u Edelen (1604); ale již powstala šlechta i w hořejších Uhřích, které od počátku panování Ferdinanda I wždy udržowány byly w poslušenství. Zráda tenčila i wojsko Bastovo, špatně placené, pročež neochotné k službě. Brzy musil cauwati ke hranicům rakauským, kdež zaujal pěvné postavení a Prešpurka (1605). Celé Slovensko upadlo nyní w ruce Bočkaje, zástupy Hajduků jeho zajízdely na lup až do Morawy; konečně wzbauřila se šlechta i w krajinách na prawém břehu Dunaje, a jala se pomocí sausedních Turků dobývati hradů a twrzí, osazených od pohraničných posádek císařských. Nowé wojsko, wyprawene od Turků do Uher pod welikým wezirem Mehmetem udeřilo na Ostřihom, a dobylo města po tuhém odporu velitele císařského Jindřicha Dampierre.

We hrozném tom zmatku wěcí dal císař Rudolf bratrui swému, arciknížeti Matiášowi, teház místodržícímu w Rakausích, plnomocenství k jednání o mír s Bočkajem i s Turky. Matiáš spůsobil příměří s obojími. Po dlauhém a těžkém wyjednávání uzavřen mír s Bočkajem we Wídni (1606), jímž postaupeno mu knížetství w Sedmihradsku na čas života s celým Zátisím i se stolicemi Marmoroškau, Ugočkau a Berežskau. Ostatní Uhry nawrátily se pod panství císaře, wšak pod takovými wýminkami, jimiž moc panownická byla zcela dle žádosti šlechty oslabena a snížena. Stawům přičeno právo, woliti palatina ze tří osob nawržených od krále; w zemi nemělo

odtud držáno býti žádné wojsko než uherské, krom hradů Komárenskeho a Rábského; konečně powolena auplná rowno-právnost náboženství ewangelického a helwetského s katolickým.

Umluwa tato s Uhry neměla míti platnosti bez uzavření míru s Turky, i uzavřen tedy konečně mír s nimi v ležení na řece Žitvě, proti městečku Dorogu blíz Ostřihoma (1608), kterýmž minul sice předešle wzdávaný poplatek, ale celá weliká část Uher, kterau již měli, zanechána v rukau jejich. Turkům zůstala tedy krom celé Slawonie rozsáhlá prostřední rowinatá část Uher, tak že hranice mezi nimi a císařskými zeměmi šly od Slawonie mezi Charwáty a Uhry po Drávě a Muře až k Legradu (císařskému), odtud rownau čarau okolo Kaniže (turecké) až k jezeru Blatenskému, a prostředkem přes celau délku tohoto jezera; dále okolo Wespryma (cís.) přes Bákoňský les až k Dunaji, po Dunaji až k Wácovu (cís.), odtud přes hory Matry a Jager (turecký) až k Tise. Dále byla Tisa až ke wtoku Köröše, potom bílý Körös až k Ďule a Wilágoši (obojí turecké) hranicí mezi Turky a Sedmihradskem.

§ 80. Rozepře mezi Rudolfem a Matiášem. Wzdorné chowání stawů uherských, rakauských a českých, proti nim oběma.

Mírem tímto Žitwa - Dorožským nebyly wšak bauře v mocnářství rakauském ukončeny. Podařené wzbauření Uhrů wzbudilo i we šlechtě jiných zemí chuť ku pokusům o snížení moci panownické; zároveň pak strhly se různice v samé rodině císařské. Arcikněze Matiáš, pobádán jsa od ctižádostivých důwěrníků, byl již některý čas předtím žádal na bratra svém Rudolfowi, který neměl vlastních potomků oprávněných k nástupnictví, aby jej ještě za živobytí swého dal korunovati na králowství české a uherské; což když císař wáhal se učiniti, počal jej vyhlašovati za neschopného k panství, vyhledávaje toho rozličnými spůsoby, jak by se mohl i proti jeho vůli zmocnití vlády. Maje proto nedůvěru k němu, zpěčoval se císař Rudolf delší čas, stvrđiti mír Žitwa-Dorožský Matiášem wyjednaný. To sobě wzal Matiáš konečně za zámínu ke wzbauření proti němu, i spůsobil spolek čili konfederací mezi stawy rakauskými a uherskými; již zawázali se při zachowání wýminek míru onoho se hájiti (1608).

Když císař spolek tento zakazoval co protizákonné, přišlo k válce mezi bratry. Matiáš prohlásil Rudolfa za neschopného k vládě, žádal od něho, aby mu postaupil panství, a vtrhnul s vojskem do Moravy, kdež se stawové přidali k němu, potom do Čech. Císař Rudolf swolal stavy české na sném do Prahy, a žádal jich o pomoc. Stawové ewangeličtí užili té příležitosti k vymožení slibu od císaře, že jim propustí dokonala swobodu náboženství. Prostřednictvím stawů zavřen mír w Libni u Prahy, kterým Rudolf postaupil Matiášovi Uher, Rakaus a Morawy a podržel pod panstvím svým toliko Čechy se Slezskem a Lužicí (1608).

Panstwo w zemích obau bratří nabyla událostmi těmito weliké moci, a užívalo jí k působení welikých nesnází oběma. Sném uherský, swolaný ku korunowání Matiáše, twrdil, že jemu přísluší krále woliti, a Matiáš musil dříve podepsati kapitulací sobě předloženou, než byl korunowán (1608). W Rakausích, kdež Matiáš hned w čas bauče Bočkajowy zastavil na čas vykonávání rozkazů proti protestantům, nechtěli stawové ewangeličtí prvé přísahati jemu, pokudby rozkazů těchto dokonce nezrušil, a nepowolil swobodného vykonávání náboženství jejich také we městech. Hornorakauští osadili hrad císařský w Linci, ssadili zemského heitmana, a zbrojili se. Po delším odporu musil Matiáš swoliti k jich žádostem udělením tak nazvané resoluci, čili jak stawové ji nazwali, kapitulací (1609). W Čechách, když se císař zdráhal slib svůj s strany swobod náboženských splnit, učinili stawové zápis mezi sebou a konfoederaci se stavy slezskými, sebrali wojsko, zwolili wýbor 75 mužů, nazvaných direktorů, k řízení svých věcí, a wynutili tím konečně od císaře tak nazvaný majestát na swobodu náboženství (1609), jímž odevzdal stawům pod obojí zase osazování konsistoře a správu nad universitou Pražskou a dowolil k hájení swého náboženství wywoliti ze sebe wýbor tak nazvaných defensorů.

Aby se pomstil nad bratrem svým, kterýž jemu spůsobil tyto nesnáze, wešel císař Rudolf brzy potom w tajné srozmění s arciknížetem Leopoldem, bratrem Ferdinanda štýrského, tehdáž biskupem Passowským. Leopold sebral pod jinou zámkou wojsko w biskupství svém Passowském, kteréž ku konci r. 1610 vtrhlo nenadále do Horních Rakaus, odtud pak do Čech, kdež měli prostředkem jeho stawové přinuceni býti,

aby upustili od uděleného majestátu a přijali Leopolda za krále českého. Wojsko Passowské dobylo mocným a ne-nadálým útokem samé Malé strany Pražské. W Starém a Nowém městě postavili se wšak stavové na odpor, sebrali rychle wojsko ku Praze, obdrželi pomoc od Matiáše, jenž by byl dle přání Leopoldowa měl zbaven býti nastaupení w Čechách po smrti Rudolfa, a zapudili Passowské s welkau záhubou jich ze země. Nyní byl císař Rudolf střežen na hradě Pražském tak dlouho, až Matiáš osobně přitáhl do Čech. Rudolf musil mu postaupiti i Čech a ostatních zemí svých (1611), a podržel toliko titul císaře Římského. Brzká smrt udělala konec ponížení jeho (1612; 20. Ledna), a Matiáš nastoupil také w císařství.

§ 81. Panowání císaře Matiáše.

Od spojení koruny české a uherské se zeměmi domu rakouského nebyla moc společné vlády nikdy tak snížena, jako nyní za panování Matiáše. Málomocnost w poměru ke všem sausedům byla přirozený následek toho. Přes ustanovení míru, zawřeného r. 1606, dle něhož po úmrtí Bočkaje mělo Sedmihradsko zase připadnouti ku koruně uherské, zwolilo panstwo tamější ihned po smrti jeho (1606) nové kníže z prostředka swého, šedého starce Sigmunda Rákóce, po jeho pak nedobrowolném odstaupení (1608) Gabriele Bátoru. Tento, maje jako všichni předchůdcové jeho ustanovené nesnáze s odbojnou šlechtou, zawřel s císařem Matiášem r. 1612 smlauwu w Tokaji, kterauž znowu nástupnictví po smrti swé slíbil jemu pod podobnými wýminkami, jako někdy Sigmund Bátoru. Ale pro smlauwu tuto hrozili Turci obnowením války s císařem, a pomocí jejich zdwiha se proti knížeti část šlechty wedením Gabriele (Gábora) Betlena (1613). Gabriel Bátor byl wypuzen ze Sedmihradska, brzy potom aukladně zavražděn we Wáradě, a Betlen pozdvižen na knížetství. K radě předního milostníka swého, kardinála a biskupa Wídenského Khlesla, swoval Matiáš wšeobecný sném stavu ze zemí svých českých, uherských a rakouských w Linci (1614), od něhož se nadál swolení pomoci proti Turkům k nabytí práva swého w Sedmihradsku. Stavové wšak, nedávajíce sobě nic záležeti na společných záležitostech říše, odepřeli wšeliké pomoci, i musil císař vykaupiti stvrzení míru s Turky zanecháním Sedmihradska Betlenovi (1615).

Tím méně bylo se nadítí pomoci od stavů k válce, kterauž zdwihli téhož času (1616) Benáťané proti arciknížeti Ferdinandovi štyrskému z příčiny Uskoků Seňských, kteří se na moři dopouštěli rozličného násilí netolik proti loděm tureckým, nýbrž někdy i Benátským. Po dvouletých bojích, wedených na hranicích obou států, zwláště v hrabství Gorickém a Friaulu, uzavřen mír prostřednictvím krále španělského v Madridě (1617), jímž arcikníže Ferdinand zavázati se musil, odstěhowati Uskoky ze Seně a pobřeží mořského hlaub do země.

Čím slabší byla moc císaře v zemích jeho vlastních, tím méně mohl co pořídit v tehdejších záležitostech říše německé, kdež pro rozličná přerušení míru Augsburgského s jedně i s druhé strany přišlo již za císaře Rudolfa k novým rozepřem mezi knížaty protestantskými a katolickými. Jedni proti druhým zřídili branné spolky, a hledali proti sobě pomoci u cizích mocností, jimž podávala se vítaná příležitostku podvrácení moci domu Habsburského. I mezi stavy v zemích císařských nacházeli se brzy lidé, kteří we srozumění s cizími dwory hleděli domu panownickému spůsobiti větší nesnáze, než byly předešlé.

Z bratří císaře Matiáše žili při začátku panování jeho již jen Maximilian a Albrecht. Též strýc jejich, arcikníže Ferdinand tyrolský, byl již zemřel (1595); jehožto země připadly společně císaři Rudolfowi a linii štyrské, a spravoval je dle umluvy mezi nimi arcikníže Maximilian, jakožto plnomocník obou. Ani Matiáš, ani bratří jeho neměli potomstva; pročež pečoval císař brzy o to, aby ještě za živobytí jeho korunován byl v Čechách a Uhřích arcikníže Ferdinand štyrský jakožto budaucí jeho nástupce. Přes nelibost některé části panstwa byl Ferdinand nejprwé v Čechách přijat od stavů za krále a korunován (1617), načež odebral se i s císařem Matiášem do Wídně, odtud pak na sněm Prešpurksý k dosažení téhož od stavů uherských (1618).

§ 82. Powstání české. Bitwa na Bílé hoře.

Sotva odjel císař z Prahy, jali se náčelníci strany proti té v Čechách připravovati nowau bauři, wzawše sobě především za příčinu náboženství. Pro rozepře, které byly

od několika let mezi opatem a měšťany Braumowskými, také mezi arcibiskupem Pražským a protestantskými obyvateli městečka Hrobu z příčiny wystavení nových protestantských kostelů w týchž dwau místech, swolali defensorové strany pod obojí hlučný sjezd panstva a rytířstva do Prahy ; když pak sjezd ten, jakožto zakázaný zřízením zemským, byl od císaře a místodržících jeho w Praze zapověděn, obořili se stavové shromáždění se zástupem branného lidu na hrad Pražský, a po mnohých důtkách činěných místodržícím shodili dva z nich, Jaroslava z Martinic a Wiléma Slawatů, i se sekretářem jich Filippem Fabriciem, s oken do hlubokého příkopa hradského. Hned zwoleno 30 direktorů k wedení správy zemské, sbíráno wojsko wedením Jindřicha Matiáše hraběte z Thurna, a žádáno na císaři, aby rozkazy o kostelích Braumowském a Hrobském i zápowěď sjezdu Pražského odvolal. Arcibiskup a opat Braumowský i také Jesuité jsou wypowěděni ze země. Proti stavům katolickým, jmenovitě proti městům Plzni a Budějovicům, kteří se ke wzpauře této nechtěli přidati, wytáhl Thurn do pole.

Arcikněz Ferdinand byl teprw po wypuknutí této nowé bauče korunowán od stavů uherských w Prešpurce, musí w podepsati obtížnější kapitulací, než předtím Matiáš. Na jeho radu wyprawil císař něco wojska do Čech wedením Dampierre, kterého wšak Thurn porazil. Stavové wešli w jednání o pomoc se všemi protiňíky domu rakouského, jmenovitě s Victorem Emmanuelem, wewodau savojským, s kurfirstem falckým a jinými knížaty protestantskými w Němcích, s Benátčany i s Hollandem. Victor Emmanuel wyprawil jim na pomoc wojsko, předtím k jinému účelu sebrané, pod Arnoštěm z Mansfelda, jenž přitáhl do Čech a dobyl Plzně. Nowý wůdce císařský, Karel Bouquoi, wyprawený proti odbojným stavům, byl opět poražen od Thurna.

Mezi některým jednáním o mír, které potom nastalo, zemřel císař Matiáš (1619). Stavové odepřeli nástupci jeho, Ferdinandovi II., přijmauti jej za krále. Thurn wytáhl do Moravy, a spůsobil přes odpor stavů katolických přistoupení Moravanů ke spolků s Čechy ; potom vtrhnul do Rakous, a jal se obléhati Wídeň. I stavové rakauští odepřeli Ferdinandovi složení přísahy, pod záminkou, že panství nad Rakousy nenáleží jemu, nýbrž strýci jeho Albrechtovi, tehdaž

místodržícímu krále španělského v Nízozemsku, ačkoli tento dal Ferdinandovi plnomocenství přijmauti příslahu na jeho místě a potom postaupil jemu i práva svého. Rychlá pomoc, poslaná Ferdinandovi od Dampierra, wyswobodila jej z nesnází, které měl s odporným panstvem a měšťanstvem we Wídni, co zatím Thurn musil odtahnouti s nepořízenau, když Mansfeld utrpěl porážku od Bouquoje.

Ferdinand spěchal z Wídni do Frankfurta, kdež horlivým přičiněním knížat katolických, zwláště Maximiliana wéwody baworského, zwolen jest za císaře. Mezitím stawové čestí, spojení již za jedno s morawskými, slezskými a lužickými, prohlásili jej za zbawena králowství, a powolali na trůn Fridricha kurfırsta falckého, přednostu spolku knížat protestantských w Němeich. We srozumění s nimi wtrhnul Gabriel Betlen, kníže sedmihradské, do hořejších Uher, a pobauřil i tamější stavy proti Ferdinandovi. Thurn wytáhl podruhé do Rakaus. Betlen spojil se s ním u Wídni, i jali se společně obléhati město. Bouquoi bránil jim zde přechod přes Dunaj; i císař Ferdinand wrátil se ještě w čas k řízení příprav obranných, až pak zima, deštivé počasí a nedostatek peněz přinutily je ke zpátečnému tažení.

Fridrich falcký byl se mezitím odebral do Čech, a korunowán byl na králowství (1619). Panování jeho netrvalo však dlauho. Předešlí spojenci jeho mezi knížaty německými i Victor Emmanuel savojský dílem záviděli mu kluzké cti, které byl dosáhl, dílem neokázali mnoho ochotnosti, aby jej při ní hájili. Naproti tomu při nebezpečenství, w němž se nalézal dům Habsburský, aby nebyl zbaven vší pracně nabyté moci a slávy swé w Europě, nalezl Ferdinand tak výdatných pomocí, předně od španělské linie domu Habsburského a od papeže, od Sigmunda III polského i jiných panovníků katolických, že brzy mohl začítí válku s wojenskou mocí, jíž protiňenci jeho nepostačili. Maximilian baworský přijal velitelství we wojně. Jan Jiří, kurfirst saský, ačkoli sám protestant, dal se pohnouti ke spolku s Ferdinandem zapsáním sobě Lužice. W neduwěře k vlastním silám a wytrwalosti swé, wyprawil Fridrich společně s Betlenem wyslance do Konstantinopole, wyzýwaje portu k obnowení války s císařem. Poslowé nawrátili se se slibem, že příštěho roku wytáhne wojsko turecké přes Kaniži do zemí císařových.

Prvé než k tomu přišlo, byl panství Fridricha nad Čechy udělán konec. Z jara roku 1620 wytáhl Maximilian baworský se spořádaným wojskem svým do pole, a wtrhnul do horních Rakaus, kdež přinutil stavy ke složení přísahy Ferdinandovi; odtud obrátil se do Čech. Kurfiršt saský wpadl zaroveň do Lužice a do Slezska. Wojsko české, na počet slabší a špatně zřízené, cawalo před Maximilianem od místa k místu, i až ku Praze. Zde swedena bitwa rozhodná na Bílé hoře (1620. 8. Listop.), we které Maximilian zwítězil. Praha se wzdala; a Fridrich, pozbyw naskrze smělosti, dal se spěšně na útek ze země.

Doba V.

*Od bitwy na Bílé hoře až do smrti císaře Karla VI.
(1620—1740).*

§ 83. Utíšení w Čechách, w Uhřích a w Rakausích po bitvě Bělohorské.

Bitwau na Bílé hoře bylo vítězství moci panovnické nad odboji stavovskými rozhodnuto navždy netoliko w Čechách, nýbrž i w nejvíce jiných částech mocnářství rakauského. Po osazení Prahy od Maximiliana baworského wzdaly se jemu skoro celé Čechy bez dalšího odporu. Bouquoí od něho wyprawen do Morawy, nenalezl žádného protivníka; stavové morawští již poselstwím wypraweným do Wídně wzdali se císaři; slezští za nedlauho kurfirstowi saskému. Toliko Mansfeld držel ještě některý Čas Plzeň a několik jiných měst w Čechách w moci swé. Maximilian zanechal proti němu w zemi polního wůdce swého Tilly, kterýž přiwedl Plzeň ke wzdání (1621) a stíhal odtud Mansfelda do Falce. Bouquoí táhl zatím z Morawy do Uher proti Betlenovi. Zde padl byl wůdce císařský Dampierre při dobývání Prešpurka. Bouquoí dobyl města tohoto útokem (1620), a zahnal Betlena až ku Košicům; brzy wšak padl při obléhání Nowých zámků (1621), a tudy Betlen znova se zmohl, zahnal wojsko císařské až ku Komárnu, oblehl Prešpurk, a laupil lehkými zástupy jezdci swých i Rakausy a Morawu. Císař Ferdinand zawřel s ním nyní mír w Mikulowě (1622). Betlen odřekl se titulu

krále uherského, jejž sobě byl osobil, a podržel knížetství sedmihradské se Zátisím a větší částí hořejších Uher než předchůdcové jeho, až ku Košicům i s městem tímto. Ferdinand držel potom sněm v Prešpurce, na kterémž potvrdil stavům uherským všecky předešle nabité svobody jak ve věcech náboženství tak i zřízení zemského.

Mezitím v ostatních zemích přemožených dal Ferdinand vykonati těžké pokuty nad původy i účastníky bauří; nejprísněji v Čechách, kdež 27 osob stazu panského, rytířského a městského jedním dnem odpraveno na Staroměstském náměstí (1621); jiní trestání vězením, wypověděním ze země i jinými spůsoby. Všichni, kdož jakýmkoli spůsobem stali se účastními povstání proti císaři, což byl větší díl šlechty české, musili dobrovolně wyznati winu swau, a císař ohlásil jim odpuštění wšak se ztrátou větší nebo menší části jmění dle stupně prowinění jednoho každého (1622). Hned po obdrženém vítězství wypověděl císař všecky kazatele kalvínské, (1620), později wšak také ewangelické (1624), jak z Čech a z Moravy, tak také z Rakous, a ustanowil kommissi, kteréž ve všech městech královských prowedy nucené obrácení obyvatelstva na víru katolickou; to samé učinili všechny vrchnosti katolické s poddanými na panstvích svých. Na mnohých městech strhly se z toho bauře obecného lidu, kteréž byly krvavě potlačeny, nejhrozněji v Horních Rakausích, kdež zdwihl se sedlský lid wedením obezřetného wůdce z prostředka swého, Štěpána Fadingera (1626). České oddíly wojska císařského i baworského, wyslané proti wzbouřeným, byly od nich poraženy, až přemohl je wůdce císařský Pappenheim a ztrestal původy na hrdlech i na statcích.

§ 84. Potrestání Fridricha falckého.

Kurfirſt falcký Fridrich, jehož panství nad Čechy wzalo tak rychlý konec, utekl se po bitvě Bělohorské přes Slezsko a Brandenburk až do Hollandu. Císař Ferdinand wydal naň acht, jakožto na zpronewěřilého vasalla (1621), a prohlásil jej za zbaběla všech jeho panství a důstojenství. Země Fridrichovy jal se hájiti Mansfeld, k němuž přidal se i několik knížat protestantských, málo zásobených, wšak zmatků a wálek dychtiwých. Brzy byli wšak přemoženi od wůdce baworského Tilly (1622), wypuzeni z hořejšího a dolejšího

Falce, a stíhání až do Dolních Sas čili západní části severního Německa (1623), kdež konečně rozpustili vojska svá. Císař držel nyní sněm říšský v Řezně, na kterémž Falc s důstojenstvím kurfirstským odewzdal Maximilianovi baworskému (1624). Maximilian nawrátil za to císaři Horní Rakausy, kteréž jemu byly zastaweny za náklady wynaložené we válce pro císaře. Naproti tomu kurfirstovi saskému, jemuž byla rovněž zastawena Lužice, postoupil císař země této dokonce co léna od koruny české.

§ 85. Wálka s Kristianem danským.

Odejmutí Fridrichovi falckému země jeho wzbudilo wšak proti císaři nenávist netoliko protestantských knížat německých, nýbrž i jiných mocností, kteréž se strachovaly welikého, nenadálého zmožení se Rakauska. Předním nepřítelem domu Habsburského od více než sta let bylo Francauzsko. Podnětem mocného ministra francauzského, kardinala Richelieu, strojily se Angličany, Holland, Dansko a Švedsko k spůsobení větších bauří v Německu. Náwodem jejich spojili se stavové protestantští v Dolních Sasích we branný spolek, od něhož Kristian, král danský, zwolen za náčelníka, zdwihl válku proti císaři. Jemu ku pomoci opatřili král anglický Karel I., swat Fridricha falckého, a Hollandané Mansfelda penězi k sebrání nového vojska, a pohnuli zároveň také Gabriele Betlena k obnovení války v Uhřích.

Po přípravách těch wytáhl Kristian danský do Dolních Sas, a jal se podmaňovati tamější stavy katolické pomocí protestantských (1626). Jemu wstříc postavil se baworský wůdce Tilli; Mansfeld zatím s laupeživým vojskem svým wytáhl proti kurfirstovi saskému, a strojil se skrz země jeho ke wpádu do zemí císařských. Tu zřídil ke službě císařově nad posavadní obyčej četné vojsko pán český, Albrecht z Waldšteina, kterýž brzy proslul co jeden z nejwýtečnějších wojewůdců věku svého. U Dessawy w Sasích poražen od něho Mansfeld na hlawu; nicméně spůsobil sobě cestu skrze Brandenburg do Slezska, wzbauřil tamější stavy znowu proti císaři, porazil oddíl vojska císařského u Opole a wtrhnul do Uher. Zde spojil se s ním Betlen, a pohnul i bašete Budinského, ač bez wědomí póry turecké, ke wpádu do císařské části země. A wšak Waldstein přitáhl za Mans-

feldem brzy s celau mocí swau do Uher. Betlen, nemoha mu odolati, když baše z rozkazu porty musil se dáti na pokoj, spěchal obnowit mír s císařem na předešlém základě. Mansfeld byl tím přinucen wojsko swé rozpustiti; prodal děla a jiné swé potřeby válečné Turkům, a odebral se zemí jejich na cestu do Benátek, odkudž ménil nawrátit se znovu na dějiště wálky do Němec. Na cestě wšak zemřel v Benátské části Dalmacie blíž Splitu. Nedlauho po něm zemřel i Gabriel Betlen (1628); po něm stal se knížetem sedmihradským Jiří Rákócy, zvolením od panstva a stvrzením od porty turecké.

Co byl Waldstein zaneprázdněn v Uhřích, zatím swidl Tilly s Kristianem danským hlavní bitvu u Luttera (v Brunswicku). Kristian utrpěl auplnau porážku (1627). Tilly stíhal jej do Holšteinska; Waldstein pak, wrátiw se z Uher, wložil posádky do pevnosti kurfırsta brandenburského a některých jiných knížat protestantských, jichž wěrnost byla císaři podezřelá; vyhnal wewody Meklenburské, s Kristianem spojené, ze země jejich; zmocnil se všech důležitějších míst na moři Baltickém, krom Stralsunda, kterýž oblehl (1628), a strojil se odtud po moři přenést wálku do zemí krále danského i šwedského.

§ 86. Změny ve zřízení zemí českých. Wypowědění protestantů.

W čas vítězného tohoto postupování vojsk císařských za hranicemi mocnářství provedl císař Ferdinand pronikavé změny v řádech a zřízeních zemí svých k odstranění rozličných posawadních mezi mocí panownické. Na místo předešlého spůsobu správy zemské wstaupili po bitvě Bělohorské w Čechách a na Moravě na některý čas zvláštní plnomocní komissaři císařství Karel Lichtenšteinský a kardinal František z Dittrichsteina, postavení nade všemi úřady zemskými, a vládnoucí bez swolávání sněmů zemských. Nyní wydal císař Ferdinand obnovená zřízení zemská pro Čechy (1627) a pro Morawu, kterými obmezil napotom stavům zemským účasteuství w zákonodárství a zanechal jim hlavně toliko powolování a wybíráni berní. Ku předešlým třem stavům, panskému, rytířskému a městskému, přidán dle příkladu zemí starorakauských stav duchovní s předním místem před ostatními. Dědičnost trůnu w domě Habsbur-

kém, posledními událostmi nowě uwozowanau w pochybnost, položil císař za základní zákon království českého. Zároveň wyšla jak w Čechách, na Morawě a we Slezsku, tak také w Dolních i Horních Rakausích (1627) nařízení císařská, mající za účel auplné wymýtění protestantství. Jako prvé obywatelům měst, tak nařízeno nyní také osobám stavu panského a rytířského, buď obrátiti se na víru katolickou, buď wystěhowati se ze země. Weliký počet rodin šlechtických, zwláště w Čechách a na Morawě, zwolil prodání statků svých w ustanovené k tomu lhůtě a wystěhowání se do ciziny.

§ 87. Edikt restituční. Albrecht z Waldšteina.

Podobným spůsobem mínil císař obnoviti moc církve katolické také w Němcích. Uzavřew mír s králem danským w Lübecku (1629), wydal tak nazvaný restituční edikt, jímž nařídil, aby wšeliká arcibiskupství, biskupství, kláštery a jiná duchovní beneficia, kteráž od času míru Augsburškého bezprávně wešla w držení knížat protestantských, byla církvi katolické zase nawrácena; taktéž aby Calvinisté byli wylaučeni ze swobod mírem oním udělených, poněvadž tyto dle wýslovného ustanovení wztahowaly se toliko na náboženství ewangelické.

Wyplnění ediku tohoto potkalo se wšak s překážkami welikými a nenadálými. Moc císaře, wítězstvími jeho tak weleice wzrostší, wzbudila w Němcích nelibost netoliko knížat protestantských, nýbrž i katolických. Nad jiné wšecko bylo jim nesnesitelné chowání wůdce císařského Albrechta z Waldšteina. Císař udělil mu w odměnu za zásluhy jeho krom jiných milostí také wévodství Meklenburské, od něho dobyté. Nyní projewoval Waldstein úmysl, uwésti knížata německá w přísnější poslušnost k císaři, než byla kdy předtím, a utahoval protestanty jak katolíky bez rozdílu wkládáním wojsk swých do jejich zemí a wybíráním welikých kontribucí vojenských. Původem samého Maximiliana baworského drželi knížata katoličtí sjezd w Heidelbergu (1629), na kterémž uzavřeli žádati císaře o ssazení Waldsteina: i aby se k tomu cíli tím více ubezpečili podporou od knížat protestantských, slíbili jim přičiniti se o zrušení ediku restitučního.

Císaři působila mezikámen nowě nesnáze válka we Wlaších, wzniklá o wévodství Mantuanské a Montferratské. Po

smrti wéwody tamějšího Vincentia (1627) byla rozepře o nástupnictví po něm mezi Karlem Neverským a Ferdinandem Guastallským. Onoho podporovali Francauzi, tohoto Španělowé, k nimž přidal se v té wěci také wéwoda Savojský. Císař přiřkl Mantui i Montferrat jakožto léno říšské Ferdinandovi Guastallskému. Král francauzský Ludvík XIII wtrhnul wšak osobně s vojskem do Italie (1629), a osadil země we spolku s Benátčany pro Karla Neverského. Nyní wypravil císař hned po zavření míru s králem danským wojsko 30.000 mužů, wzaté z wycvičených wojínů Tillyho a Waldšteina, do Italie, kteréž dobylo Mantue (1630) a šťastně pokračovalo we wálce s Francauzi i jich spojenci.

Brojení wšak knížat německých spůsobilo císaři nepříznivý obrat we všech záležitostech. Císař swolal roku 1630 sném říšský w Řezně, na kterém chtěl knížatům předložiti žádost, aby syna jeho Ferdinanda III zwolili za budaucího císaře. Knížata wšak katolická i protestantská stáli napřed o naplnění svých žádostí, jsouce w tom potvrzeni od posla francauzského, Josefa kapucina, jejž wypravil Richelieu ke sněmu, aby sliboval ochotnau pomoc Francauzů proti císaři. Neustupnosti knížat dal se císař pohnauti k propuštění nejwětší části vojska swého, propustil Waldšteina z welitelství, a zastavil vykonání restitučního ediktu až do budaucího o to usnešení. I w Mantui a Montferratu stal se mír s Francauzi, tak že Karel Nevers obdržel wévodství, a Ferdinand Guastallský pauhau náhradu. Nicméně wšak byla žádost císaře o zwolení syna jeho za krále německého odložena.

Aby se císař po okamžitém tomto přetržení úmyslu svých nemohl tak snadno zmoci k uchopení mocnějších prostředků, spůsobil mu Richelieu hned nowau wálku, umluwiw s Gustavem Adolphem, králem šwedským, aby se postavil jako prwé Kristian danský za obránce protestantů w Německu. Gustav Adolf nemohl se posud ujmauti této wěci, poněvadž zaneprázdněn byl wálkou se Sigmundem III králem polským, jemuž i císař poskytovat některé pomoci vojenské pro starodávní přátelství jeho s domem rakauským. Po těžkých pohromách, které spůsobil Gustav Adolf království polskému, zjednal nyní Richelieu příměří mezi ním a Sigmundem, a slíbil mu penězitau pomoc jak od Francauzů tak i od Anglicka a Hollandu, aby zdwihi wálku proti císaři.

§ 88. Wálka s Gustavem Adolfem šwédským.

Sotwa byl Ferdinand dle žádosti sněmu Řezenského rozpustil nejwětší část vojska Waldsteinova, přeplavil se Gustav Adolf s vojskem přes Baltické moře (1630), přistával na ostrově Rujaně, dobyl Štětína v Pomoří, a přinutil wewodu Pomořského, Bohuslawa XIV., posledního z rodu knížat slowanských v této zemi, ke smlauvě, jíž slíbil jemu nástupnictví po smrti své. Slabé posádky císařské, zůstávající ještě v některých městech Pomořských, byly zapuzeny. Gustav dobyl Frankfurta nad Odrou, a zahnal císařské vojsko odtud do Slezska.

Wystaupení tohoto nového nepřítele v Německu spřátelilo knížata katolická zase s císařem. Postavili společně s ním nové vojsko do pole, nad nímž za velitele ustanoven Tilly. Knížata protestantští někteří, v jichžto čele Jan Jiří saský, zavřeli mezi sebou spolek v Lipsku (1631), jímž zavázali se nepomáhati ve válce této ani císaři ani Gustavovi; jiní, z nichž přední landhrabě hesský, přidali se k straně krále šwédského. Nejbližší, jenž byl Gustavovi v cestě, Jiří Wilém, kurfirst Brandenburský, kterému naležela starší práva k dědictví Pomořskému po Bohuslawovi, wáhal se, na kterou stranu by se měl wrci. Tu přitáhl Gustav k sídelnímu městu jeho Berlínu, a přinutil jej ke spolku a k přijmutí šwedských posádek do pevných měst svých. Gustav Adolf obrátil se nyní do Meklenburka, dobyl země slabě hájené, a navrátil ji předešlým wewodám, zapuzeným od Waldsteina.

Tilly zdržel se v tažení svém proti králi šwédskému nejdéle obléháním města říšského Magdeburka. Po tuhé obraně měšťanstwa protestantského bylo město konečně dobyto útokem; vojsko rozvzteklené odporem v ulicích a domech dalo se do drancování a wraždění obyvatelstwa napořád, a odewzdalo konečně celé město plamenům. Nechtěje míti obojetného protivníka za zády, obrátil se Tilly odtud proti kurfirstovi saskému, žádaje, aby spolek Lipský rozpustil a přidal vojsko své k císařskému. Ale kurfirst, zatrvidiv se v odporu proti císaři, dal se nyní zrowna na stranu Gustava Adolfa, a žádal jej o pomoc. Tedy wtrhnul Gustav Adolf do Sas, a swedl bitvu s wůdcem císařským blíž Lipska u Breitenfelda. Tilly utrpěl zde úplnou porážku (1631, 17. Září), a bez zastavení dal se Gustav Adolf nyní na další tažení do zemí knížat

katolických w jižním a západním Německu. Dobyl zemí biskupů Würburškého, Bamberského, arcibiskupů a kurfirstů Mohučského a Trieského, porazil za Rýnem wojska katolického wéwody lotrinského i španělská, vyprawená císařské straně na pomoc z Nízozemska, a wzal na zimu sídlo swé w Mohuči. Zatím kurfi r st saský dle umluvy s ním wtrhnul po bitvě Breitenfeldské do Čech, chtěje wystěhované stavy protestantské nawrátit zase do země; wešel bez odporu do Prahy, a zmocnil se celé země, od wojska téměř docela opuštěné, až ke hranicám Rakous a Morawy.

Úmysl, s kterým se nyní zanášel Gustav Adolf, byl zmocnit se na ujmu knížat katolických bezpostředního panství nad welkau částí Němec, dát se zwoliti od protestantů za císaře a zawésti nowé spořádání říše německé pokročením moci a wpływu Rakaus. We wětší části Německa počinal si již nyní co pán, a dal sobě skládati přísahy věrnosti od stavů přemožených – neb s ním spolčených. Z jara r. 1632 wytáhl do pole proti Maximilianovi baworskému. Tilly, dobyw Bamberka, byl brzy zase odtud zapuzen, ustaupil až za Dunaj, a utrpěl druhau blawní porážku na řece Lechu, kdež sám přišel o žiwot. Gustav Adolf dobyl Augsburka a Mnichowa, oblehl Ingolstadt a Řezno, a strojil se již pak společně se Sasy k dalšímu wpádu do vlastních zemí císařských.

V nejwětším tomto nebezpečenství powołał císař Ferdinand Albrechta z Waldsteina opět k velitelství. Na slowo oblíbeného tohoto wůdce sebrali se zástupové dobrowolníků s ne slýchanau dychtiostí w ležení jeho u Znojma na Morawě. W málo nedělích bylo četné a dobře zřízené wojsko na nohau. Waldstein wtrhnul do Čech, a wypudil Sasy s wětší rychlostí ze země, než jí byli dobyli. Odtud wytáhl do hořejšího Falce, kdež se připojil k němu Maximilian baworský. Gustav Adolf byl nenadálým tímto obratem přinucen, zanechati dalšího dobývání w Bawořích, i wytáhl proti Waldsteinovi k Nemberku, kdež položil se do města a pevného ležení wůkol. Waldstein položil se se svými na blízkých vrších. Jeden čekal na útok od druhého. Teprw po dewíti nedělích odhodlal se Gustav k útoku na hradby Waldsteinovy, byl wšak krwawě odražen, i zanechaw posádky we městě, obrátil se znovu do Bavor, míneč potáhnauti tam wůdce císařského za sebau. Waldstein wšak, nedbaje toho, obrátil se do Sas, dobyl Lipska,

Merseburka a jiných městwice, a hleděl tím kurfirsta saského přinutiti k opuštění spolku se Švédem. Aby to předešel, táhl Gustav již pozdě na podzim za ním, i přišlo k bitvě u města Lützen (16. Listop. 1632). Tu po krwawém boji a hrozné porážce na obou stranách musil Waldstein ustaupiti před nepřitelem z bojiště; Gustav Adolf wšak padl v boji.

§ 89. Další válka se Švédy od smrti Gustava Adolfa do smrti Waldsteina.

Smrtí jeho proměnili se věci welice. Ve jménu šestileté jediné dcery jeho, králowny Kristiny, sprawoval říši švédskou kancléř Axel Oxenstjerna. Zámysly o zřízení protestantského císařství v Němcích minuly; Oxenstjerna musil uskrounit dychtění po velkém rozmnožení moci švédské, která se i knížatům německým i ministru francoauzskému stala již předmětem obávání. Předním mezi wůdcí we wojstě švédském stal se Bernard, kníže Weimarské, jenž z jara r. 1633 jal se pokračovati we válce podmaněním stavů katolických we Westfalích, potom w Elsasu. Jiná část vojska švédského pod někdejším saským wůdcem Thurnem, společně s Arnimem, wůdcem saským, wpadla do Slezska. Waldstein, přezimowaw w Čechách, wytáhl wojskům těmto naproti; umluweno wšak brzy příměří, a nastalo vyjednávání o mír mezi Waldsteinem, Arninem a posly Oxenstjerny i Richelieu. Zchytralý ministr francoauzský bleděl samého wůdce císařského odtrhnouti od císaře, čině jemu návrhy, aby se pomocí Francoauzů a Švédů zmocnil království českého. Waldstein, jak se zdá, ukazoval se jen na oko k tomu nakloněna; tajná wšak tato jednání, když se pronesla císařskému dworu, wzbudila nicméně podezření proti němu. Jednání o mír rozešlo se [zatím bez účinku, a Waldstein, rozděliw wojsko saské a švédské walečnou lstí, udeřil z nenadání na Thurna, sklíčil jej u Steinawy na Odře, a dostal celé wojsko jeho 10,000 mužů do zajetí.

Po vítězství tomto táhl Waldstein po Odře dolů do Brandenburka, dobyl Frankfurta a Berlína, a strojil se zase do Meklenburka a Pomoří, aby válku zawedl hlaub do zemí knížat protestantských. Ale mezitím Bernard Weimarský vtrhnul do Bavor, dobyl Ingolstatu, a oblehl Řezno. Na žádost Maximiliana wewody powołal císař Waldsteina jemu na pomoc, kterýž zastawen tím we vítězném běhu svém, wrátil se mrzutě

do Čech, pochodem tak zdlauhawým, že zatím Řezno bylo od Bernarda dobyto. Nyní zůstal Waldstein w Čechách přes zimu w Plzni. Císař, potvrzen tím více w podezření proti němu, chtěl jej podruhé zbawiti velitelství. Waldstein dok se zatím znovu w jednání se Šwédy, neznámo w jakém úmyslu. Tu ohlášeno jest odejmutí jemu velitelství od císaře a přetřeny tím wšeliké jeho záměry. Opuštěn od většího dílu vojska a důstojníků, kteří jej následkem toho drželi za zrádce, obrátil se pro osobní bezpečnost swau s dvěma pluky, ježto právě při něm byli, do Chebu. W tomto městě jest wšak od několika důstojníků císaři wěrných aukladně zabít i s předními svými pomocníky (1634).

§ 90. Bitwa u Nördlingen. Mír Pražský.

W čelo vojska císařského postavil se arcikníže Ferdinand, nejstarší syn císařůw, wedlé něho přední wůdcové polní Gallas a Piccolomini. Bez meškání předsewzato nyní tažení do Bavor. Řezno bylo dobyto zpět, Šwédové zahnáni do Šwáb; četné vojsko španělské, wyslané z Lombardie přes Tyrol, spojilo se s císařským, i přišlo k bitvě u Nördlingen (1634, 7 Září), kdež Šwédové poraženi jsou na hlawu. Celé jižní Německo, bylo od nich vyklizeno, knížata protestantští uwedeni we strach. Přední z nich, kurfirst saský, spěchal nyní zawrít mír s císařem, kterýž stal se skutečně w Praze (1635). Císař upustil mírem tímto od restitučního ediktu i ode všech jiných předmětů stížnosti knížat, kteříž proto tím ochotněji jeden po druhém odřekli se spolku se Šwédy, přede všemi jinými kurfirst Brandenburský.

§ 91. Zhaubná válka se Šwédy a s Francauzi až do míru westfalského.

Mírem tímto zdály se wšecky zámysly Francauzů a Šwédů o rozmnožení moci jich na ujmu císaře a říše německé býti zmařeny. Tím úsilněji sebrali znovu wšeliké sily k novému útoku. Mezi Richelieu a Oxenstjernau stala se nová umluva, kterouž zaručily si obě mocnosti wzájemnau pomocí zmocnění se některých částí německé říše. Francauzi postavili k tomu cíli nyní sami také vojsko do pole. Hollandští slíbili zároveň wtrhnouti do Belgie, a wewodowé Savojský i Parmenský do wewodství Mediolanského, aby

se pomocná vojska španělská odvrátila z Němc k hájení vlastních zemí. Císařstí, aby úmysly tyto předešli, wtrhli bez meškání do Francauz, a wšak odraženi jsou od vojska, s kterým král Ludvík XIII osobně wytáhl do pole (1636). Zároveň wůdce švédský Banner, sebrav vojsko své znovu w pořádek w severních Němcích, opanoval Brandenburk, porazil Sasy w bitvě u Witstoka, a oblehl Lipsko.

Při tom stavu věci zemřel císař Ferdinand II (1637). Syn jeho Ferdinand III nastoupil jak w císařství německém, tak w panování nad dědičnými zeměmi všemi, krom Tyrolu, jejž byl Ferdinand II r. 1623 postoupil bratru swému Leopoldovi; po smrti Leopolda (1632) nastoupil w něm syn jeho nejstarší Ferdinand Karel.

Wálka trvala s měniwým štěstím a vždy s většími záhubami ještě 12 let. Roku 1637 byl Banner od Gallasa zahnán a stíhán až do Pomoří. Roku 1638 zmohl se znovu, wtrhnul do Brandenburka a do Sas, a zahnal Gallasa až do Čech. Zatím Bernard Weimarský wstoupil do služby francauzské, dobyl celého Elsasu, přešel přes Rýn, a zaměřil do Bavor. Smrt přetrhla jeho úmysl (1639). Banner naproti tomu stíhal Gallasa r. 1639 až přes hranice české, kdež jej porazil na hlawu, a po celý rok plenil a hubil Čechy ukrutným spůsobem. Jediné Prahy obhájil Gallas, zavřew se we městě. Teprw roku 1640 wypudil jej odtud arcikněze Leopold, bratr císaře Ferdinanda III, představený vojsku. Banner, cawuje přes Sasy do Durynska, spojil se zde s Francauzi, kteří zatím byli vítězně pokračovali w severním Německu a více knížat protestantských slibováním zemí a práv na ujmu katolíků i říše wůbec naklonili k spolčení se s nimi. Císař Ferdinand III držel toho roku sněm říšský w Řezně, na kterém uzavřeno jednati s Francauzi a Švédy o mír, i stalo se usnešení, aby se plnomocnici všech knížat a cizích mocností, jichž se dotýkalo, sjeli rozdílně do Münstera a Osnabrücka we Westfálich. Ještě byl sněm pohromadě, w tom Banner a francauzský wůdce Guébriant přitrhlí nenadále z Durynk až k Řeznu, a oblehli císaře i s knížaty we městě. Piccolomini přitáhl wšak na pomoc (1641), i musil Banner znovu odtáhnouti do Sas, kdež brzy potom zemřel w Halberstatu (1641).

Nástupce jeho we velitelství, Torstenson, počínal si wšak směleji než všichni posavadní wůdcové švédští od smrti

Gustava Adolfa. Wtrhnul roku 1642 Brandenburkem a Slezskem až do Morawy, a dobyl Olomouce. Arcikněže Leopold a Piccolomini přinutili jej ke zpátečnému tažení až do Sas; zde wšak poraženi jsou v druhé již bitvě u Breitenfelda (1643). Torstenson stíhal je opět skrze Čechy a Morawu až do Rakous. Wálka, která téhož času hrozila wypuknouti Šwédům s Dany, přinutila jej ke zpátečnému tažení. Gallas táhl za ním až do Holšteina (1644). Torstenson wšak s neslychanou rychlostí skončil wálku s Dany velikými jich porážkami, přinutil je k míru, a obrátil se proti Gallasovi, připravil jej ke zpátečnému tažení až do Čech. Jiné wojsko císařské, které se mu postavilo zde naproti pod wůdcem Hatzfeldem, porazil v bitvě u Jankowa (1645), a přitáhl až k Wídni. Zde měl přiraziti k němu také Jiří Rákócy, kníže sedmihradské; jemuž wšak zabránili Turci, poněvadž jim tu chwili záleželo právě na zachowání míru s císařem.

Mezi těmito bauřemi válečnými v samých zemích císařských zůřila wálka s Francauzi, nejvíce wojsky baworskými wedená, na Rýnu a we Šwábích se štěstím proměnlivým. Co se namáhal Torstenson dobyti Wídně, podařilo se konečně arcikněžeti Leopoldovi, Gallasovi a Bavorům, zahnati Francauze za Rýn. Leopold přitáhl odtud k vybawení Wídně, a přinutil konečně wůdce šwédského k opuštění Rakous i Morawy (1645).

Pro churawost složil Torstenson brzy potom velitelství a nástupcem jeho byl Gustav Wrangel (1646). I on zaměřoval wálkou hlavně do zemí císařských. Roku 1647 postavil se mu sám císař Ferdinand vstříc u Chebu, a zabránil mu cestu do Čech; Wrangel potom společně se slavným wůdcem francauzským Tureninem wtrhnul do Bavor, a strojil se odtud ke wpádu do Rakous. Piccolomini wytáhl zde proti oběma wůdcům nepřátelským, a přiwedl je k zpátečnému tažení až k Mohanu. Ale roku 1648 podařilo se druhému wůdci šwédskému Königsmarkowi wtrhnouti přes Cheb až do prostředka země české. Náhlým přepadnutím dobyl Malé strany, a jal se obléhati Staré i Nowé město Pražské. Měšťanstwo odpíralo mu wedlé malého počtu zřízeného wojska tak statečně, že wšeliké útoky odrazilo ode zdí městských, až konečně přišla zpráva o zavření míru v Münsteru a Osna-bruku, kterýmž wálkám na třicátý rok trvajícím uložen konec (1648).

Mírem tímto, řečeným w estfalským, dostaly se i Francauzům i Šwédům jisté části říše německé, po kterých taužili; oném jmenovitě Elsas, jehož některé krajiny náležely dotud k wenkowským zemím rakauským; knížata protestantští i katoličtí w Němcích prohlášeni jsou za swrchanowé a nezávislé pány svých zemí; moc císařská obmezena tím na řízení všeobecných záležitostí říše společně s kurfirsty a jinými předními knížaty, kteří k tomu cíli drželi stálé plnomocníky swé při sněmu říšském w Řezně. Zřízení toto dopauštělo Francauzům a Šwédům i jiným sausedním mocnostem napotom ještě více příležitosti než předtím k míchání se do záležitostí německých, poněvadž wždy některá strana mezi knížaty přidala se k nim a pomáhala jich zámyslům. Mocnosti tyto užívaly jmenovitě také wpływu swého při knížatech německých k tomu, aby dům Habsburský zbawili důstojenství císařského. Nicméně dosáhl Ferdinand III ještě za žiwobytí swého, že byl nejstarší syn jeho Ferdinand IV zwolen za nástupce w císařství (1653). Když tento ještě před otcem zemřel (1654), překazili Francauzi a Šwédi sice zwolení druhého syna Leopolda za žiwobytí otcova; po smrti wšak Ferdinanda III (1657) byl Leopold I přes jich odpor zwolen za císaře, poněvadž žádný z knížat německých necítil se dost mocným, aby se w důstojenství císařské mohl uwázati.

§ 92. Císař Leopold I. Wálka s Turky. Bitva u sw. Gottharda.

Leopold I byl již předtím korunován na království w Čechách a Uhřích (1655). Málo let po nastaupení jeho w panství zemřel bratranc Ferdinand III, Ferdinand Karel tyrolský (1662), po němž nastoupil w Tyrolu bratr jeho Sigmund František, biskup Augsburský. Po smrti Sigmunda Františka (1665) připadlo wšak Tyrolsko, již tři léta potom císaři Leopoldovi, a zůstalo odtud spojeno s ostatními částmi mocnářství pod jedním panovníkem.

Mocnářství rakauské ještě se nebylo zotavilo od hrozných záhub třicetileté války, a již obnovily se zase přístrachy walek tureckých. Příčinu k tomu zawdal nespořádaný stav Sedmihradska, jehož knížata, zápasíce wždy s odboji a nedbalostí šlechty o obecné dobré, upadali wždy we wětší

odwíslost od Turků, jimž po wšechn čas byli zavázáni k poplatku.

Kníže Jiří Rákócy, pomáhaw králi švédskému Gustavovi X we wálce jeho s Janem Kazimírem, králem polským, což bylo Turkům proti myсли, byl za to od porty turecké prohlášen za ssazena s knížetství (1657). Šlechta sedmihradská zwolila Františka Rédaje za kníže, který wšak nedošel potvrzení od porty, nýbrž ustanowen od ní na jeho místě Achacius Barčaj. Rákócy postavil se mu na odpór. Barčaj byl od něho zapuzen ze země (1659). Turci přitáhli mu wšak na pomoc z Uher; po dwauleté wálce padl Rákócy w bitvě s nimi u Kološe (1660), a Turci zmocnili se celé sedmihradské části uherského Zátisí s městem Wáradem, a připojili ji k říši swé. Strana Jiřího Rákóce zwolila nyní Jana Kémeně za jeho nástupce. Barčaj byl od Kémeně přemožen a zabit. Kémeň pak obrátil se proti nowým nátliskům Turků o pomoc k císaři Leopoldowi, jemuž postaupil za to sedmihradské části hořejších Uher. Toho nechtěli Turci trpěti, i zdwhli wálku proti císaři. Kémeň byl ssazen, a ustanowen na jeho místo Michal Apaffy. Císař wyprawil Kémeňovi na pomoc wýtečného wojewůdce swého Montecuculi (1661), kterýž wtrhnul do Sedmihradska, dobyl Kološe, a wložil do vice míst posádky císařské. Po jeho odtažení ze země padl wšak Jan Kémeň w nahodilé půtce s malým zástupem Turků (1662), a Michal Apaffy neměl tudy překážky we zmocnění se panství.

Wálku s císařem otewřel mocněji roku 1663 veliký wezir Achmet Kiuprili tažením do Uher. S wojskiem 200.000 mužů přešel u Ostřihoma přes Dunaj, dobyl Nowých zámků a Nitry, i zpustošil hrozně celé Slowensko, ano i velikau část Morawy. Wojsko císařské, proti takové moci příliš slabé, zůstávalo w pewnym ležení u Komárna. Teprw po odtažení velkého wezira do zimních ležení dobyli císařští zase Nitry (1664), a oblehli Kaniži. K obraně tohoto města obrátil se veliký wezir s celau mocí swau do západních Uher, a swedl bitwu nedaleko hranic štýrských u sw. Gottharda. Tu porazil Montecuculi wojsko jeho na hlawu, i následovalo zavření míru na 20 let we Wášwáru. Michal Apaffy zůstal knížetem sedmihradským, císař wšak i Turci podrželi sedmihradské části Uher, kterých se byli zmocnili (1664).

**§ 93. Přechwaty Ludvíka XIV krále francauzského.
Mírové Cášský a Nimwegenský.**

Pozornost dworu císařského byla hned potom obrácena na záležitosti říše německé a sausedů jejích západních. Násilněji než kterýkoli z předků jeho počínal si tehdyž král francauzský Ludvík XIV v šíření hranic říše swé na ujmu zemí sausedních. Zdwihl nejprwé wálku se Španěly, a zmocnil se některých měst jejich w Nízozemsku i knížetství Franche-Comté, které do onoho času bylo částí říše německé (1668). Darmo wyzýval císař knížata německá k hájení hranic říše; teprw když Hollandští a Angličané učinili spolek s císařem a Španěly proti Francauzům, zanechal Ludvík XIV mírem w Cächách Franche-Comté, ale podržel nicméně dobytá města nízozemská.

Hned rok potom začal Ludvík wálku s Hollandem, vyhnal Karla wévodu lotrinského ze země jeho, tak též kurfürstova Trieského (1669), a poplenil dolejší Falc i jiné části říše německé na Rýnu. Knížata německá nedala se tím wším pochnauti ke zdvižení wálky s Francauzi. Teprw když se Ludvík zmocnil také některých krajin na lewém břehu Rýnu, náležejících kurfürstovi Brandenburskému, wstaupil tento we spolek s císařem (1672). Montecuculi zahnal Francauze za Rýn (1673), a konečně prohlásila i říše wálku s Ludvíkem, kterýž naproti tomu našel mocného společníka we Švédech (1674). Tito udeřili na kurfürstva Brandenburského; byli wšak od něho poraženi u Fehrbellina (1675). Ale Francauzi dobyli znovu Franche-Comté, přešli přes Rýn, a přinutili konečně císaře a říši k míru w Nimwegen (1679), jímž Lothrinsko i Franche-Comté přiwtěleno k říši jejich.

**§ 94. Bauře w Uhřích za Petra Zrinského a Františka
Rákóce i Emericha Tököla.**

Co tyto wálky trwaly, strhly se zatím události w Uhřích, které w následcích svých byly předuležitými pro celou podstatu mocnářství rakouského. Neustálá náchylnost šlechty uherské k piklům a bauřím zrodila hned po skončení wálky turecké nové nebezpečné spiknutí k odtržení Uher od panství císařského. Přední úředník zemský, palatin František Wešeleví, nejvyšší sudí František Nádažd, bán charvátsky Petr Zrinský a dva z předních welmožů, Krištof Frankopán a

František Rákócy, ano we srozumění s nimi i zemský heitman štyrský Erasmus Tattenbach, umluwili mezi sebau spolek za tímto úmyslem (1666), učinili smlauwu s knížetem sedmihradským Apaffym, a wešli w jednání o pomoc k tomu s portau tureckau i králem Ludwíkem francauzským, jakožto předními neprátely císaře. Wešeléni zemřel (1667); dwůr císařský přišel teprw po smrti jeho piklům těmto na stopu; původowé spiknutí nedali se wšak ani wýstrahami ani dobrotiwým prominutím winy některým z nich odwrátiti od skutečného přikročení k swému předsezwetí. Rákócy pobauřil hořejší Uhry, držel sjezd 13 stolic w Košicích, kterýž uzavřel sebrati wojsko proti císaři; Zrinský pozdwihl se w Charwátsku. Tu wysłal císař něco wojska do obau zemí ku přetržení bauře w prvním začátku. Sjezd Košický i wojsko jeho bylo rozehnáno (1670), hradové Zrinského dobyti; wýchni původowé spiknutí dostali se do rukau spravedliwosti. Zrinský, Nádažd, Frankopán i Tattenbach byli z rozsudku císařowa odpraweni (1671).

K zawedení bezpečnějšího pořádku w Uhřích pro budaucnost mnil císař Leopold prowésti některé proměny w posadním zřízení zemském, a ustanowil zatím Kašpara Ambringera, welmistra řádu německého, za plnomocného gubernatora w Uhřích (1673). To spùsobilo powstání již potlačenému nowé aučastníky. W čelo jejich postavil se Emrich Tököly, jenž předtím byl utekl do Sedmihradská. Pomoci Michala Apaffy přitáhl se zástupem branným do hořejších Uher; zde rozmnožilo se wojsko jeho domácimi odbojníky i dobrowolníky ze šlechty polské brzy na 20.000 mužů (1678); od krále Ludvíka XIV obdržel hojně pomoci peněžité, od Turků sliby pomoci wojenské. Welká část hořejších Uher, i města bánská, byla brzy w rukau buřičů. Císař pro wálku s Ludwíkem XIV na Rýně nemohl wyprawiti dostatečné wojenské moci do Uher. Roku 1681 powolal sněm do Šoproně, na kterém obnowil předešlé zřízení zemské, ustanowiw jen některé nejpøebnější proměny, a oznámil také wšeobecné odpusťení spoluwinnym bauře. Wšeliké dobrotiwé prostředky byly wšak nazmar-

§ 95. Wypuknutí druhé wálky turecké za Leopolda I. Druhé obležení Wídně.

Mír zawřený s Turky blížil se ku konci, i mínila porta užiti nesnází císařových, nechtic swoliti k obnovení míru,

lečby se císař zavázal zase k někdejšímu ročnímu poplatku. Když dvůr císařský podvoliti se k tomu nechtěl, opověděla porta turecká válku. S Tökolem stala se smlauwa (1682), jíž uděleno mu knížetství hořejších Uher pod ochranou sultána za roční poplatek. Tökoly dobyl r. 1682 Košic, Prešova, Nitry a jiných míst více. Roku 1683 wytáhl veliký wezir Kara Mustafa s 200.000 muži do Uher. Účelem tažení jeho bylo dobytí Wídně. Wojska císařská, wedením Karla lotrinského, jejž byl Ludvík XIV zbawil jeho wódství, musila před přílišnou jeho mocí ustupovat spěšně. Císař Leopold odebral se z Wídně do Lince; sídelní město mocnářství bylo podruhé obleženo od Turků.

Nebezpečenství, které tím nastalo celému křesťanstwu, získalo císaři ochotné pomocníky. Z knížat německých vypravily Bawory, Sasy a Baden výdatné pomoci vojenské. Jan Sobieski, král polský, který již předtím byl wálčil s Turky, zavřel s císařem spolek ke wzájemné pomoci, a wytáhl osobně do pole. Posádka Wídenská, welením Rüdiga ze Starhemberka a Zdenka Kaplíře ze Sulevic odpírala celých 8 neděl wšelikým diwokým útokům Turků. V pravý čas přitáhlo mocné křesťanské vojsko pod Karlem lotrinským a Janem Sobieským k vybavení města. Přede zdmi Wídenskými swedena krutá bitva, v níž Kara Mustafa poražen na hlawu, dal se na zpáteční tažení do Uher.

§ 96. Wydobyti Uher proti Turkům. Mírové Karlowecký a Ryswický.

Wojska císařská stíhala jej statečně, a předsewzala nyní rozhodný boj o vybavení království uherského z moci Turků. Ještě téhož roku dobyli Ostřihoma (1683). Roku 1684 wstaupili Benátčané we spolek s císařem a s Polskem, a začali válku s Turky na moři. Císařství porazili Turky u Budína, dobyli Peště, a tiskli Tökola w hořejších Uhřích do východních stolic. Roku 1685 sebrali Turci nové sily, zapudili císařské z Peště, a oblehli Ostřihom. Zde porazil je opět Karel lotrinský a dobyl Nowýhzámku. Ibrahim seraskier, nový wůdce wojska tureckého po Karovi Mustafovi, jejž sultán dal zardausiti, hleděl winu nešastného wedení války scisti na Tökola, a zajal jej úkladně we Wáradu. Z rozkazu sultana byl Tökoly propuštěn a Ibrahim sňat; a wšak we zmatku, který zajmutí

ono spůsobilo mezi powstalými Uhry, dobyli císařství v hořejších Uhřích i Košic, Šáryšského Potoka a jiných více míst ve východních stolicích, kdež nastaly přísné saudy nad winnými.

Roku 1686 wedl Karel lotrinský vojsko císařské od Komárna po obau březích Dunaje až k Peště a Budínu. Po dobytí Peště byl Budín obležen. Weliký wezir přitáhl se wší silou swau na pomoc; a wšak téměř před očima jeho dobyli křestané Budína mocným útokem po dluhém a urputném odporu posádky. Weliký wezir táhl zpět k Oseku; císařství za ním, dobyli Šikloše, Pětikostelů, tudiž skoro celé turecké části Uher na prawém břehu Dunaje, brzy i Segedína na Tise. Konečně obrátil se Karel lotrinský s hlavní mocí do Sedmihradska. Michal Apaffy musil se wzdátí a uznati vrchní moc krále uherského nad Sedmihradskem v témž spůsobu, jak býwala před Janem Zápolanským, podržel tolíko důstojenství wojvodské pro sebe a swé potomky, a přijal posádky císařské do Kološe, Sibína a jiných 12 nejpewnejších měst w zemi swé. Nowé vojsko turecké, které přitáhlo roku 1687 do Uher, utrpělo úplnau porážku u Harkáně, čtyry míle od Muhače, po které císařství opanovali Slavonii až k Sávě a wtoku jejímu do Dunaje. Císař Leopold držel toho roku sněm v Prešpurce, na kterémž opět prohlásil wšeobecné odpuštění a stwrdil posawadní zřízení zemské, wšak s určitým zaručením dědičnosti trůnu, jakožto základního zákonu.

Po zapuzení nepřátel křesťanstwa z celého království uherského krom posádek několika pevných měst, jichž napořád dobýváno, zawedla vojska císařská válku na půdu tureckau. Roku 1688 dobyt Bělehra d srbský; roku 1689 přistaupil i císař ruský ke spolku proti Turkům; vojsko císařské wtrhlo do Bosny, do Srbska a do Walachie, a dobylo Widína. Již mezi válkau tauto byly některé zástupy srbského obyvatelstva z těchto zemí přešly na půdu císařskau, a přidružily se k wojskům křesťanským w boji proti swým posawadním utiskovatelům. Nyní učinil císař Leopold provolání k obyvatelům osazených částí Srbska, podávaje jim bydliště w zemích swých, kterých právě dobyl na Turcích (1690), i přistěhovalo se přes 36000 rodin srbských řeckého wyznání pod patriarchau swým Arseniem Černowiciem do Sremu čili východní části Slavonie, a Báčky, krajiny mezi Dunajem a dolejší Tisou.

Císař Leopold dal jim veliké swobody (1690), pročež nowí osadníci zavázali se, jako někdy Uskokowé w Charwátsku, k stálé vojenské službě na hranicích proti Turkům.

Pokroky zbraní císařských zastavilo nowé porušení míru od Ludvíka XIV. Opět zmocnil se některých částí říše německé na lewém břehu Rýnu. Císař pohnul knížata německá k opětnému zdvižení války proti němu (1690). Tím nastala však potřeba, vyprawiti některou část vojsk z Uher na Rýn. Turci užili příležitosti této k nowému wzchopení moci své. Weliký wezir Mustafa Kiuprili dobyl Widína a Bělehradu nazpět (1690), a vypravil Tököla s pomocným vojskem tureckým proti Sedmihradsku. Zde zemřel právě kníže Michal Apaffy (1690); na místě mladého syna jeho Michala II sprawovali zemi císařští místodržící. Tököly wtrhnul do země, a dal se prohlásiti za kníže. Wůdce wojsk císařských, Ludvík markrabí Badenský, přitáhl však brzy proti němu, a zahnal jej do Moldawy. Druhého roku přešel Mustafa Kiuprili přes Sáwu, a udeřil na markrabí Badenského u Slaného kamene na Dunaji (1691), utrpěl však porážku po bitvě dlauhé a krwawé.

Markrabí Badenský odebral se po slavných těchto vítězstvích na Rýn ku přejmutí velitelství proti Francauzům. Válka s Turky wedla se nyní po více let s malým prospěchem pro nestatečnost wůdců císařských. Roku 1695 wytáhl sám sultán Mustafa II do pole, dobyl Lipy, porazil císařské u Lugoše, a podruhé u Temešvára (1696), i zmocnil se zase celého Banátu. Tökelowci obnowili wzbauření w hořejších Uhřích, a dobyli Tokaje. Tu postavil císař nad wojsky w Uhřích hrdinského wůdce, tehdáž 34letého Eugenia prince Savojského. Eugenius udeřil na sultána smělým a mistrným útokem při přechodu wojska jeho přes řeku Tisu u Senty (1697). Zde stala se porážka Turků ze všech nejkrwawější, po které sultán utíkal kwapně do Constantinopole, a nastalo jednání o mír, kterýž zavřen konečně w Karlowcích (1699). Císař Leopold byl již roku 1696 pro některé pikle, které byl předsewal mladý Michal II Apaffy, ujal Sedmihradsko pod vlastní panství své, a wykázal jemu za postaupení země slušnau náhradu. Turci musili nyní od wšelikých nároků na Sedmihradsko upustiti a odříci se celého panství svého w Uhřích krom jediného banátu Temešvárského, ohraňčeného Tisau a Marošem.

Wálka s Francauзи skončila se dvě léta předtím mírem Ryswickým (1697), ve kterém Ludvík XIV upustil od některých krajin, ježto byl opanoval, jmenovitě i od wévodství lotrinského. Ochotnost jeho k míru pocházela však jen odtud, že potřeboval odpočinutí zemi své, aby se mohl připraviti k válce nowé, větší než wšecky posavadní.

§ 97. Wálka o dědictví španělské.

Nad Španěly panoval tehdaž král Karel II., poslední mužský potomek starší linie Habsburské. Po bezdětné jeho smrti měly dle rodinných smluw domu Habsburského země jeho připadnauti mladší linii rakauské. Ludvík XIV chtěl na ujmu Rakauz zjednat Španěly wnuku swému, Filippovi z Anjou, i spůsobil hned za živobytí Karla II několiko rozličných smluw s jinými mocnostmi o rozdelení říše španělské. Brzy před smrtí Karla pohnul jej však ke zhotovení poslední wůle, již Filippa z Anjou ustanowil za swého nástupce. Karel II zemřel roku 1700. Bez meškání uwedl Ludvík wnuka swého do Španěl, dal jej se swolením stavů korunowati w Madridě (1700), a wyprawil wojska do Italie a Nízozemska, aby části zemí těchto ke Španělům náležewší opanovali (1701).

Z toho wznikla tak nazvaná wálka o španělské dědictví. Ludvík XIV získal na swau stranu několik knížat německých, mezi nimiž zwláště Maximiliana Emmanuele wéwodu baworského a bratra jeho kurfirsta Kolinského, w Italii také Victora Amadaea savojského a wéwodu Mantuanského. Jednatelé jeho snažili se spůsobiti císaři Leopoldovi nesnáze we vlastních zemích popuzováním šlechty uherské k nowému wzbauření. Mocnářství rakauské bylo ještě wysíleno welikým namáháním, které stála sotva skončená wálka turecká. W těch okolnostech princ Eugenius savojský, přejaw welitelství w Italii, odpíral s málo četným a špatně opatřeným wojskem císařským z počátku jen ztěžka wojskům francauzským. Teprw po jednom roce podařilo se dworu císařskému nakloniti Angličany a Hollandské k brannému spolku proti Francauzům, tak aby druhému synu císařowu, arciknížeti Karlowi, nápomocni byli k dobyti trůnu španělského (1701). K témuž spolku přistaupil brzy potom také Fridrich kurfirst brandenburgský, jemuž císař udělil titulu krále pruského. Přičiněním jeho a některých jiných knížat německých vyhlášena byla wálka říšská Ludvíkovi,

a wyprawieno wojsko k Rýnu, co zatím Marlborough, wódce anglický, wtrhnul do španělského Nízozemska (1702).

Kurfürst baworski setrwał nieméně we spolku s królem francuzskim. Wojsko jeho, spojeno s wojskiem francuzskim pod marszałkiem Villarem, počínalo si vítězně na Rýnu. Roku 1703 udeřili Bawoři a Francauzi s dwau stran na Tyrol; kurfürst dobyl Insbruka; marszałek francuzský Vendome přitáhl z Lombardie až ke Trientu. Tu postavil se oběma na odpor sprostý sedlšský lid tyrolský. Když se wojsko baworské pokaušelo o přechod přes wysoký hřeben Alp uprostřed země, aby spůsobilo spojení s Vendomem, bylo v sautéských obstauen, poraženo na útěk, a brzy z celé země zapuzeno. Nyní odebral se princ Eugenius savojský z Italie k wojsku císařskému do Němec; spěšným krokem přitáhl Marlborough z Nízozemska do Bawor, spojil se s Eugeniem, i udeřili společně na spojené wojsko francuzské a baworské u Hochstata (1704). Zde utrpěli Francauzi i Bawoři úplnau porážku. Marszał Tallard byl zajat; kurfürst baworský utekl ze země swé do Nízozemska, celé Bawory upadly w ruce císařských a musily penězi i wojskem přispívati k wedení další wálky proti Francauzům.

Ještě před tímto vítězstvím byl syn Leopoldůw, arcikníže Karel, pomocí Hollandských připlul do Španěl, a začal we spolku s królem portugalským wálku proti Filippovi z Anjou na půdě španělské (1703). W Italii Victor Amadeus savojský, obávaje se přílišné moci Francauzů, přestaupil od nich na stranu císařovu (1703). Naproti tomu w Uhřích wypuklo téhož času z náwodu Ludwika XIV skutečně nowé wzbauření proti císaři wedením Františka Rákóce. W zemi nebylo než něco málo wojska z příčiny wálky za hranicemi mocnářství, i podařilo se wzbauřeným nejwětší část země přiwésti na stranu swau krom pevnějších míst, kterýchž dobývali jednoho po druhém na posádkách císařských.

W okolnostech těchto zemřel roku 1705 císař Leopold I. Starší syn jeho Josef I nastoupil panování, i wedl wálku s větším důrazem, než otec jeho. Kurfürst baworský i Kolinský, taktéž wewoda Mantuanský, byli prohlášeni za zbabené swých zemí jakožto odbojní vasallowé říše (1705). Marlborough porazil maršala francuzského Villeroi i zapuzeného kurfürsta baworského w bitvě u Ramillies (1706). Druhý

maršál Vendome, který odpíral Eugeniowi w Italii, musil se odebrati proti onomu do Nízozemска. Tu zapudil Eugenius Francauze netoliko z celé Lombardie, nýbrž wybawil od nich hlavní město wewody savojského, Turin, kteréž byli oblehlí, stíhal je až do Francauz, a oblehl Toulon, zároveň s pomocni anglickými a hollandskými se strany mořské (1707). Téhož času wtrhnul druhý wůdce císařský Daun až do Neapole, a opanoval zemi.

Obležení Toulona nemělo žádaucího účinku. Princ Eugenius musil od něho upustiti, a odebral se do Nízozemска. Zde porazil společně s Marlboroughem statečného Vendoma w bitvě u Oudenarde (1708), a druhého roku potom Villara u Malplaquet (1709). Již hleděl Ludvík XIV mocnosti sobě protiwné nakloniti k míru, chtěje upustiti od Španěl, kdyžby Filippovi z Anjou postaupeny byly toliko přiwtělené země španělské w Nízozemsku a Italii. Mocnosti žádaly i nawrácení zemí od něho, kterých se byl bezprávně zmocnil wálkami předešlými. Tedy pokračovaly obě strany we wálce s úsilím tím wětším. Francauzi obrátili hlavní sílu swau pod Vendomem do Španěl. Arcikníže Karel byl zde vítězně již vešel do Madrida; Vendome porazil nyní wojsko jeho u Villa-Vicosa (1709) a přinutil jej, obmeziti se na hájení Cataloniae.

§ 98. Nepokoje w Uhřích za wálky španělské.

W Uhřích a Sedmihradsku zmáhala se meztím bauře rok od roku směleji a s malými překážkami. Nezřízené zástupy insurgentů neobstály sice w otěvřeném poli proti wojsku císařskému; tohoto wšak bylo málo w zemi; dwůr císařský jednal s Rákócem a jinými náčelníky bauře dobratiwě o nawrácení se k poslušnosti; ale wše nadarmo. Na sjezdu držaném k tomu cíli w Trnawě žádal Rákócy za wýminku pokoje zrušení dědičnosti trůnu uherského w domě Habsburškém a postaupení sobě Sedmihradská za zvláštní knížetství (1705). Dalš se po dwau létech skutečně prohlásiti na sjezdu sedmihradském w Maroš-Wášárheli za kníže, a držel sněm uherský w Onodu, na kterémž prohlásil císaře Josefa za zbawena trůnu uherského (1707). W čas slavných vítězství Eugenia a Marlborougha w Nízozemsku a w Italii wyprawen byl konečně s wojskem o něco silnějším proti buřičům general císařský Heister, kterýž porazil Rákóce w bitvě u Trenčína

(1708). Darmo ucházel se Rákócy poselstvími opětowanými o pomoc u porty turecké; po dobytí všech od něho opanovaných měst vojskem císařským musil se konečně dát na útěk do Polska (1710). Císař ohlásil všeobecné odpuštění všem účastníkům této bauče, a potvrdil opět posavadní zřízení uherské tak nazwanau smluwa u Sát márska u (1711).

Nedlauho wšak potom zemřel císař Josef I., teprw we 33. roce věku swého, nepozůstawiw mužských dědiců (1711).

§. 99. Mír Utrechtský a Rastatský.

Smrt jeho spůsobila we wálce s Ludwíkem XIV. obrat neprízniwy. W panowání nad zeměmi rakauskými i w císařství w Němcích nastoupil bratr jeho Karel VI. Tu se obávali Angličané i jiní posavadní spojenci Rakauska přílišné moci w jedněch rukau, kdyžby Karlowi připadnauti měly Španěly i země rakauské. Angličané zawřeli brzy po smrti Josefa příměří s Ludwíkem (1712), a nedlauho potom mír w Utrechtu (1713), ku kterému císař po některých ještě půtkách s Francauzi na Rýnu přistaupil konečně umluwanu učiněnau w Rastadtu a w Baden we Šweycarích (1714). Mírem tímto zanechány jsau Španěly Filippowi z Anjou; císař pak obdržel Nízozemsko, Neapoli, ostrow Sardinii, wewodství Mediolanské i Mantuanské w Italii. Sicilie dostal wewoda savojský. Bawory byly předešlému wewodskému rodu zase nawráceny.

§ 100. Wálka s Turky za Karla VI. Mír Požaroweczký.

Zemím císařským nebylo i po tomto míru ještě přáno delšího odpočinutí. Wálka, která wypukla mezi Turky a Benáťcany porušením míru Karloweckého, měla za následek i opovědění wálky Turkům od císaře, jakožto společného rukojmě onoho míru. Wálečné umění prince Eugenia savojského zjednalo wojně této rychlý konec. Wojsko turecké pod velikým wezirem přešedši přes Sáwu, bylo pohromeno velikau bitwau u Petrowaradína (1716), po kteréž Eugenius do byl pevného Temešwára. Druhého roku (1717) oblehl Bělehrad, osazený wýbornau posádkau 30.000 mužů. Veliký wezir přitáhl s 200.000 na pomoc. Eugenius porazil jej pod samými hradbami Bělehradu; tudy se město wzdalo a wojska císařská wtrhla wítězně do Bospy, do Srbska i Walachie.

Ihned spěchali Turci žádat o mír; kterýž zawřen jest w Požrowci na ten spůsob, že netoliko Temešwárský banát celý, nýbrž i Bělehrad a znamenité části Bosny, Srbska a Walachie postaupeny jsau císaři (1718).

§ 101. Pragmatická sankci.

Oběma témoto mírnými umluvami w Utrechtu a Požrowci nabylo mocnářství rakauské welikého rozšíření, a obsahovalo odtud netoliko národy přerozličných jazyků a powah, nýbrž i části zeměpisně od sebe velmi wzdálené. Císař Karel VI obracel wšelikým spůsobem pilnost swau ke zvelebení jich wnitřnímu, a tudy k rozmnožení moci swé tím wětšímu. Brzy wšak opanovala snahy jeho jedna předuí starost, z příčiny totiž, že nemaje žádných mužských dědiců, obávati se musil možného rozpadnutí welké této říše po smrti swé. W králowstvích a zemích, které od delšího neb kratšího času přebývaly pospolu pod společným panownickým domem Habsburským, jichžto wzájemné poměry a prospěchy tím samým tak rozmanitě splynuly, žeby rozptýlení jich nebylo se mohlo státi bez nenabyté škody a záhuby všechněch, scházeli dílem určití zákonové o nástupnictví při nahodilém wymření mužského kmene panownického, dílem byli w té neb oné zemi rozdílní. Císař Karel VI spůsobil z té příčiny zákon jedno stejný pro celou říši swau, nazvaný pragmatickau sankci (1713), kterýž ustanowil předně, aby napotom wšecky části mocnářství rakauského považovány byly za jeden nerozdílný celek státní; za druhé, aby po wymření mužského kmene panownického náleželo práwo k nastaupení trůnu potomstwu ženskému dle rádu prvorrozenstwa.

Zákon tento, jímž právně wyslowena byla jednota říše rakauské, dějinami hlavních částí jejich za několika století předešlých připravovaná a konečně spůsobená, dal císař Karel VI utvrditi swolením stavů jednotlivých zemí na sněmích k tomu powolaných (1720); zároveň pak pečoval o ubezpečení platnosti jeho smluvami s předními mocnostmi europejskými.

Wěc tato měla weliké obtíže, a stála weliké oběti pro ustawičné rozepře mezi mocnostmi. Nejprwě spůsobil takové ministr španělský kardinal Alberoni, chtěje po smrti krále Ludwika XIV zjednat pánu swému, Filippovi španělskému, trůn francoazský i také zmocniti se zemí, odtržených od Španěl

mírem Utrechtským. Úmysly jeho přetrhli Angličané, Francauzi, Hollandští a císař Karel VI, zřídívše spolek mezi sebou proti Španělům a wewodowi savojskému, jemuž Alberoni za podporování svých zámyslů slíbil dátí wewodství Mediolanské (1718). Alberoni musil propuštěn být ze svého úřadu (1719), a v míru, jenž se potom stal, postoupil císař wewodowi savojskému wýměnou za Siciliю ostrov Sardinii, odkudž nazván jest králem sardinským.

§ 102. Rozepře mezi mocnostmi europejskými za času Karla VI.

Brzy potom staly se různice mezi císařem a Angličany, Hollandskými i Francauzzi z příčiny obchodnického towaryšstva, které Karel VI zřídil v Ostende k wedení obchodu z Nizozemska rakauského do cizích dílů světa (1724). Císař učinil nyní spolek proti Francauzům se Španěly, kteří uznali mezi jiným pragmatickou sankcí; a taktéž učinila císařowna ruská Kateřina, přistaupivši k témuž spolku. Naproti tomu Angličané, Francauzi a Hollandští naklonili ke spolku svému také krále pruského, danského a šwédského. V míru, uzavřeném v Paříži (1727), swolil konečně císař Karel ke zrušení towaryšstva Ostendského. Spojení císaře se Španěly nemělo mezitím stálosti. Wznikly rozepře o dědické právo k Parmě, Piacenzii a Toscaně mezi oběma mocnostmi. Španěly wešly we spolek s Francauzi a Angličany, i swolily konečně císař we smlouvě Wídenské (1731) k zanechání těchto zemí Španělům, začež král španělský obnowil uznání pragmatické sankcí; a k témuž přistaupilo i Anglicko.

Ještě wětší spory téměř mezi všemi europejskými mocnostmi wznikly brzy potom o volení krále v Polsku. Po smrti krále Augusta II (1733) ze Sas zwolila jedna strana v šlechtě polské syna jeho Augusta III, druhá Stanisława Leščinského, pána polského. Wojenskau pomocí od císařowny Kateřiny ruské byl August III uweden do Krakowa a korunován. Jemu přáli také císař Karel a Fridrich I král pruský. Pro Stanisława Leščinského spojili se Francauzi se Španěly a Sardinií. Karel Emmanuel sardinský wtrhnul hned wojensky do Lombardie, a dobyl téměř celé země krom Mantue; Francauzi osadili znovu knížetství lotrinské; syn krále Filippa španělského Don Carlos osadil v Italii netoliko Parmu, Pia-

cenzii i Toscanu, nýbrž dal se i korunowati na království Neapolské a sicilské. Císař Karel nepožil od spojenců svých proti tolikerým nepřátelům téměř žádné pomoci. Princ Eugenius wytáhl na Rýn; ale wojsko jeho bylo proti welké a dobře spořádané moci Francauzů tak slabé, že ničeho nepořídil (1734). Císař byl přinucen zawřítí mír we Wídni (1735), jímž Donu Karlowi postaupil Neapole a Sicilie a králi sardinskému krajiny na prawém břehu Tessinu, které dosud patřily k wévodství Mediolanskému. Za to dostal císař tolíko Parmy a Piacenze. Lotrinsko dostalo se Stanislawowi Leščinskému na čas života, tak aby po smrti jeho připadlo k Francauzsku; wéwodovi Františkovi lotrinskému postaupena w náhradu Toscanu. Wšechny mocnosti, které se aučastnily tohoto míru, uznaly za oběti od císaře poskytnuté platnost pragmatické sankcí. Dle základního tohoto zákona měla po císaři nejstarší dcera jeho Marie Terezie nastoupiti na trůn, prowdaná brzy potom za Františka lotrinského (1736).

§ 103. Druhá wálka s Turky za Karla VI. Mír Bělehradský.

Císaře Karla VI po všech těchto nehodách potkala při sklonku života jeho jestě nowá wálka turecká. Právě před početím jejím zemřel wýtečný wojewůdce princ Eugenius (1736). Do wálky této zawedl císaře spolek s císařownou ruskou, kteráž zdwiha wálku s Turky (1737). Wojska císařská, postavená pod wůdcí neschopnými, utrpěla ztráty we Walachii, Srbsku i Bosně. Turci dobyli Ršawy a Smederewa (1738), porazili hraběte Wallisa we hlavní bitvě u Grodská (1739), a jali se obléhati Bělehrád. Císař nařídil jednání o mír, kterýž zawřen w ležení tureckém a wykaupen postaupením Bělehradu i nabytých předtím částí Bosny, Srbska a Walacie, tak že Sáwa a Dunaj až ke Ršawě ustanoweny jsou za hranici mocnářství. — Brzy po tomto míru zemřel císař Karel VI (1740), poslední mužský potomek rodu Habsburského.

Doba VI.

*Od nastaupení Marie Terezie na trůn až do kongressu Wiedenského.
(1740—1815.)*

§ 104. Wálka o dědictví rakauské.

Wšeliké oběti císaře Karla VI., učiněné z příčiny uznání pragmatické sankcí mocnostem europejským, nezachránily mocnářství rakauského od welikých bauří a nebezpečenství po smrti jeho. Sotva byl Karel VI zemřel, wystaupil nejprvé wewoda baworský Karel s domnělymi právy k zemím domu rakauského, odwolávaje se na swé příbuzenství co potomek Anny, dcery Ferdinanda I, prowdané za předka jeho, Albrechta V baworského († 1587). Hned našel mezi mocnostmi, které byly pragmatickau sankcí uznaly, některé, ježto mu ochotně slíbily pomoc k dosažení jeho úmyslu. Co se jednalo mezi nimi o rozdělení mocnářství rakauského na několik částí, zatím nenaďále chopil se zbraně proti Marii Terezii Fridrich II., král pruský. Neohlížeje se mnoho po příčinách právních, toliko z dychtiosti po rozšíření říše swé, wtrhnul do Slezska (1740), a žádal na Marii Terezii postaupení země této, nabízeje se jí za to ku pomoci proti ostatním jejím nepřátelům. Královna wyprawiła proti němu wojsko pod hrabětem Naiperkem. Ale Fridrich dobyl Hlohowa a Wratislawě, porazil Naiperka u wsi Molwic blíž Břehu (1741), a wstaupil we spolek s ostatními mocnostmi, kteréž se strojily zdwihnauti zbraň proti Marii Terezii.

Francauzsko, Španěly, Sardinie, Bawory, Sasy zřídili mezi sebau spolek k opanowání příležitých sobě částí mocnářství rakauského (1741). Spojené wojsko baworské a francoauzské wtrhlo nejprw do horních Rakaus a do Čech. Stawowé obau zemí byli přinuceni složiti přísahu kurfirstovi baworskému (1741), kterýž brzy potom we Frankfurtě zwolen byl za císaře německého co Karel VII (1742). W nebezpečenství od tolika nepřátel byla Marie Terezie přinucena zawřítí s Fridrichem pruským příměří w Schellendorfě, jímž postaupila mu celého Dolního Slezska s hlavním městem Wratislawí (1741). Ze zemí starorakauských, pokud nebyly opanowány od nepřátel, a z Uher, kdež se Marie Terezie dala korunovati

w Prešpurku na království, sebral se četné vojsko u Znojma na Moravě wedením Karla wewody lotrinského, swata králownina. Karel lotrinský táhl k oswobození Čech (1742), hrabě Khevenhiller s oddilem wojska do horních Rakaus. Brzo dobyl Khevenhiller Lince na Bawořích zpátky, bez zastavení wtrhnul do Bavor, a dobyl Mnichowa.

Při těchto prospěchách zbraní císařských zrušil wšak Fridrich II nedávno zawřené příměří, wtrhnul ze Slezska do Moravy, a oblehl Olomouc. Od Karla VII, jako krále českého, dal sobě postaupiti celého Slezska i s hrabstvím Kladským, a postavil se za jeho pomocníka. Wewoda Karel lotrinský wytáhl proti němu do Moravy, a zatiskl jej odtud do Slezska; on wšak hned z jiné strany wtrhnul do Čech, a porazil wewodu w bitvě u Chotusic blíž Čáslavě. Marie Terezie postaupila nyní mírem zawřeným we Wratislawi Fridrichovi celého Slezska krom knížetství Opawského, Krňowského a Těšínského. August III, kurfirst saský a král polský, přistaupil k míru tomuto (1742); a ještě téhož roku následoval mír s králem sardinským.

Wojska rakauská obrátila se nyní s celau mocí na ostatní nepřátely. Francauzi, obleženi od Karla lotrinského w Praze, musili postaupiti zpáteční tažení s welikau ztrátou na wojsku i zawazadlech přes Cheb, a brzy stíhání byli až k Rýnu (1743). Karel VII, kterýž se mezitím byl wrátil do Mnichowa, byl podruhé odtud zapuzen, a musil země své tak jako někdy otec jeho Maximilian Emmanuel zanechat pod správou velitelů rakauských. Král anglický Jiří II, učiniw přátelský spolek s Marií Terezíí (1742), přitáhl sám w čele wojska nejprw do Nízozemska, potom do Němec přes Rýn, a porazil Francauze w bitvě u Dettingen (1744).

Sotva wšak po šťastném tomto obratu štěstí válečného wewoda Karel lotrinský přešel přes Rýn, aby válku zawedl na půdu francozskou (1744), již Fridrich II, obávaje se, aby po přemožení ostatních nepřátel královny Marie Terezie nepřišel o Slezsko bezprávně dobyté, zrušil mír podruhé, wtrhnul z nenadání do Čech, a dobyl Prahy i polovice celé země, od wojsk téměř docela opuštěné. Karel lotrinský musil se wrátiti od Rýna nazpátek; nowé wojsko na spěch sebrané w Uhřích spojilo se s ním w Čechách; i musil Fridrich postaupiti zpáteční tažení do Slezska. Nedlauho potom

zemřel císař Karel VII we Frankfurtě (1745); syn jeho Maximilian Josef upustil od nepřátelství s Marií Terezií, a obdržel za to Bawory nazpět umluwau Füsse nska u. August III., kurfirst saský, učinil s kráownau i spolek branný proti Fridrichovi, a manžel Marie Terezie, František lotrinský, zwolen jest brzy potom za císaře. Nyní wtrhnul wewoda lotrinský Karel do Slezska; byl wšak od Fridricha II poražen v bitvě u Hohenfridberka, a stíhán do Čech. Zde swedl s ním druhau bitvu u Zárowa mezi Králowédworem a Trutnowem. Fridrich zwítězil opět, wrátil se potom přes hory do Slezska, a porazil Sasy u Kesselsdorfa. Následoval nyní nový mír v Dráždanech (1745), jímž opět Slezsko i s hrabstvím Kladským bylo Fridrichovi potvrzeno.

Francauzi byli mezitím zwítězili nad vojskem anglickým u Fontenai, a osadili téměř celé rakauské Nízozemsko. Zároveň wtrhli v Italii společně se Španěly do zemí krále sardinského i do Lombardie (1745). Po míru Dráždanském postavila se jim wšak vojska císařská v obou zemích důrazněji k odporu (1746), až zavřen konečně mír wšeobecný v Cächách (1748). Marie Terezie postaupila mírem tímto knížetství Parmenského, Piacenckého a Guastalského španělskému princi Filippovi i s mužským jeho potomstvem.

Tak obhájilo mocnářství rakauské, ač se ztrátau některých důležitých částí svých, wšak s tím wětším uwědoměním ostatních, swau nedávno teprw určité wyslowenau jednotu. Wsichni národné rakauští, z nichž někteří, jako n. p. Uhrowé, ještě před nedávným časem byli wšelijak usilovali o odtržení se od mocnářství, stáli tehdy zajedno proti nepřátelům cizím, kteří spojení jich pod společným domem panownickým násilně chtěli roztrhnauti.

§ 105. Oprawy wnitřní za císařovny Marie Terezie.

Po rozhodném tomto boji o zachowání jednoty mocnářství přišla nyní doba welikých proměn wnitřních, zwelebením wšelikých odwětví správy státní, kterým jednota říše tím více se upewňovala a pěstovala.

Od času welkých domácích bauří, z nichž počátek wzala třicetiletá válka, byl we všech zemích mocnářství rakauského hluboko poklesl jak pozemský blahobyt tak i stav duchowního wzdělání národů. Válka sama spůsobila hrozné,

dávno předtím neslýchанé záhuby. Na tisíce wsí bylo spáleno, pole spuštěny, obyvatelstvo mizelo nauzí, hladem, přímorky a mečem nepřátelským. Z některých zemí, jako z Čech a z Moravy, vystěhowala se velká část zámožnějších tříd obyvatelstva z příčiny náboženství. Noví majitelé statků panenských, dílem příchozí z cizích zemí, zacházeli na mnoze krutěji než předchůdcové jejich s poddaným lidem, rozličná břemena wymýšlejice, a starých přitěžujice. Zřídla wšeobecného ochuzení se tím množila. Bída pak hmotná působila také duchowní; k čemuž jiné okolnosti přispívaly nad to. Již nowé wíry protestantské měly škodlivý wpływ jak na mrawy lidu tak na stav wzdělanosti wúbec. Lichotily příliš smyslným náklonostem zlehčováním rozličných mrawních prostředků a zákonů staré církve; a libowolné přetřásání subtilních náboženských předmětů, které původům a wyznawačům jejich šlo nadě wšecko, odvracelo duchowní činnost až příliš ode všech jiných praktičtějších wětví lidského wědění, we kterých tehdaž w jiných částech Evropy, jmenovitě u národů vlaských, daly se veliké pokroky. Násilné wšak obrácení na víru katolickau ostrými prostředky císaře Ferdinanda II, we kterých se pokračovalo i za potomních panovníků, nic w té wěci hněd z počátku ani za dlauhý čas nenaprawilo. Hledělo se wíce k odstranění wšelikých stop obyčejů protestantských než ke blahodárnému rozhojnění katolických. Knihy protestantské byly páleny a kaženy beze wšeho rozdílu; dobré knihy nepohoršlivé nepsaly se wšak s tauž pilností. Školy protestantské, trpící na přemnouhé nedostatky, byly zrušeny; na místo jich wšak wstaupily nejwíce školy řízené od Jesuitů, kteří w horliosti, jaké tehdaž potřebí bylo k upewnění staré prawé wíry, příliš auzkostliwě kladly meze samému wzdělání rozumu, ménice tím zabrániti zablauení jeho. Nebylo diwu, když w těch okolnostech i spráwa státu w ohledu péče o obecné dobré hynula, poněvadž se nedostávalo schopných služebníků státu.

Ustawičné wálky, we kterých nejdnašlo o vytržení mocnářství z nebezpečenství záhuby, wzdalovaly pozornost mocnářů od léčení téhoto wzdy wíce stárnaucích neduhů. Císař Josef I rozpočal některé důležité práce k tomu cíli směřující; brzká wšak smrt wytrhla jej z toho. Za Karla VI pokračovalo se w nich s menší odhodlaností. Teprw císařowna

Marie Terezie, paní welikých vlastností ducha a naplněná horaucí snahou o rozmnožení blaha svěřených sobě národů, ujala se úkolu toho z celé duše. Poměr mezi vrchnostmi a poddanými byl za jejího panování zákonem ustanoven k ulehčení poddaných; berně a jiná břemena státní spravedlivěji rozdělena na chudého i bohatého; k zvelebení průmyslu a obchodu, jakožto nejdůležitějších pramenů blahožitku, užito množství přiměřených prostředků; školy nižší i vyšší wzaty pod přísnější a pečlivější dohled státu s nemalým prospěchem; zákony právní, jmenovitě trestní, jsau z rozkazu císařovny přehlídnuty, a mnoho z nich odstraněno, co pocházelo ze surových časů a ještě surověji wywinulo se za pokleslosti pozdější.

Ku provedení všelikých těchto oprav bylo potřeba i některých proměn w posawadním uspořádání správy státní. Marie Terezie zřídila z té příčiny nově nejvyšší úřady při dvorce swém, jimž úřadové stávající nad jednotliwými zeměmi uwedeni jsau we wětší podřízenost. Posawadní místodržitelstwa nad zeměmi, kteráž w nejwíce wězech správy wnitřní zastávala bezpostředně místo mocnářovo, dostala při novém tomto poměru jméno c. k. gubernií. Pod nimi stáli od starodáwna krajští hejtmanové nad jednotliwými okresy; úřad jejich dostal wšak nyní rozšířený obor činnosti a wětší moc nad vrchnostenskými a městskými úřady, aby tyto více než posawad přidržovány byly k zachowání obecných zákonů. Wšemi těmito zřízeními sbližovali se wespolek řádové a zákonové jednotliwých zemí, dotud welice rozdílní.

§ 106. Sedmiletá válka.

Nowé války a rozpěře s jinými mocnostmi odvraceely pozornost Marie Terezie od těchto pilných péčí o zvelebení wnitřního stavu mocnářství proti nejlepší wůli její.

Nejnebezpečnějším sausedem mocnářství rakauského bylo na delší čas záonné králowství pruské. Král Fridrich II hleděl je wšemožně rozšířiti na ujmu svých sausedů, a obracel na všechny strany pozornost, aby překazil, cokoli se mu zdalo být i tom na odpor. Welikau wýhodau bylo mu starodáwní nepřátelství mezi domem rakauským a Francauzi. Spolek jeho s těmito měl za následek, že we válce s ním vojenská moc Rakaus rozptýli se musila k hájení Nizozemska, Lom-

bardie a jiných částí říše proti Francauzům a ochotným jejich spojencům w Němcích a w Italii. W poměru tom spůsobil změnu wýtečný státník Antonin Wáclaw z Kaunic, jemuž Marie Terezie několik let po míru Cášském odewzdala řízení zahraničních záležitostí (1753). Jemu podařilo se wšeliké dální nepřízni mezi dworem francauzským a rakauským spůsobiti konec a zjednat pevné přátelství. Tím oslabilo se dosavadní přátelství domu rakauského s Angličany. Když roku 1756 wznikla válka mezi Angličany a Francauzi z příčiny pohraničních rozepří w zemích jejich we sewerní Americe, usilovali Angličané darmo o naklonění Marie Terezie ke spolku proti Francauzům, i smluwili z příčiny té spolek s králem pruským. Na wzajem zawřela nyní císařowna spolek s Francauzi, ku kterému přistaupil i August III saský a polský.

Král Fridrich II, maje strach, aby spolek tento neobrátil se proti němu k nawrácení nespravedlivě opanovaného Slezska domu rakauskému, zdwihi z nenadání wálku wpádem do Sas, kdež wojsko krále Augusta sklíčil w ohrazeném ležení u Perna (1756). Císařský general Brown, jenž Sasům spěchal na pomoc, byl poražen od Fridricha w Čechách u Lowosic. Celé wojsko saské, w počtu 17.000 mužů, musilo se wzdáti w zajetí. Král August, zanechaw země swé w moci pruské, odebral se do Polska. Císařowna Marie Terezie obdržela pomoc netoliko od Francauzů, nýbrž i od Šwédů a Rusů, kteří s ní zawěli spolek. Fridrich wšak uměním svým wálečným pokračoval vítězně we wálce. Roku 1757 wtrhnul do Čech, dělaje sobě naději, zmocniti se i této země k říši swé. U samé Prahy, na powrších táhnaucích se od Žižkowa na východ, strhla se bitwa, w níž wévoda Karel lotrinský od Fridricha poražen, wrhnul se s 18.000 muži do Prahy, kdež král s wojskem svým jej oblehl. A wšak w nedlauhém čase přitáhl z Moravy druhý wůdce císařský hrabě Daun, stroje se k wybawení hlavního města českého. Fridrich zanechal u Prahy toliko oddílu swého wojska, a spěchal Daunovi wstří až ku Kolínu. Zde swadena bitwa u wsi Chocemic, we které Fridrich ponejprw utrpěl welikau porážku, a musil spěšně odtáhnouti z Čech do Slezska.

Okolo téhož času přešlo wojsko francauzské pod maršály d' Estrées a Soubise přes Rýn do Němec. D' Estrées porazil Angličany u Hostenbeka; Soubise táhl do Durynska až k Erfurtu, kdež se chtěl spojiti s císařskými a wtrhnauti do

zemí Fridrichových. Zároveň wtrhlo wojsko ruské do východního Pruska, a šwédské do Pomoří. Karel lotrinský, táhnuw za Fridrichem do Slezska, dobyl Swídnice a Wratislawě. We welkém stištění ze všech stran obrátil se Fridrich nejprvě proti Francauzům, a porazil Soubisa na hlawu w bitvě u Rossbacha; potom pak do Slezska se wrátiw, zwítězil nad Karlem lotrinským u Lysé (a Leuthen). Císařští po porážce této musili Slezsko opustiti, a Fridrich wpadl do Morawy (1758), i oblehl Olomau c. Tu přepadl generál císařský Laudon silné oddělení wojska pruského za zády Fridricha u Opavy, porazil je, a zničil weliké zásoby wojenské, wezené tudy za králem. Fridrich musil se nyní spěšně dát na zpáteční tažení; obrátiw se proti Rusům, kteří již dobyli Králowce, porazil je u Zorndorfa; ale wrátiw se potom do Slezska, utrpěl podruhé porážku od Dauna u Hochkircha. W roce potom Laudon a ruský wůdce Soltikow, spojiwše se, porazili Fridricha w bitvě u Kunnersdorfa (1759). Zatím Daun wtrhnul do Sas, dobyl Drážďan, a zajal generála pruského Finka s 15.000 muži sklízeného u Maxen. Jiný wůdce pruský, Fouqué, poražen brzy potom (1760) od Laudona u Landschuta w Slezsku. Král obrátiw se sám proti wojenskému sboru Laudonowu, zwítězil sice nad ním u Lehnice, a porazil Dauna, ač s welkau ztrátau swau, u Torgawy w Sasích (1760); a wšak císařští wtrhli hned zase do Sas, do Brandenburga, do Slezska, kdež Laudon smělým útokem dobyl Swídnice (1761), co zatím Rusi, Šwédi i Francauzi wtrhli znouz z jiných stran do zemí Fridrichových.

Z nesnází těžkých, do kterých byl již uweden, vytrhla Fridricha smrt císařovny ruské Alžběty (1762). Syn a nástupec její Petr III uzavřel nenadále spolek s králem pruským, a obrátil wojsko, prvé proti němu postavené, k jeho pomoci proti předešlým spojencům. Brzo potom zawřeli Angličané a Francauzi mír we Fontainebleau, i následoval tudy také mír mezi Rakausy a Prusy w Hubertsburku (1763). Wálka sedmiletá wzala jím konec na ten spůsob, že podržel Fridrich vše, co mu bylo mřrem Drážďanským postaupeno.

§ 107. Rodinné smlauwy o Toskánu a Modenu.

Dwě léta po skončení této války zemřel manžel Marie Terezie, císař František I (1765). Nejstarší syn jeho Joseff II

stal se nástupcem v císařství jednohlasným zwolením od knížat, i zároveň také s poluvládou matky své. Druhý syn Leopold nastoupil po otci ve welkoknížetství toskanském, které dle nařízení Františka I (1763) připadlo domu rakouskému tím spůsobem, aby wždy po wymření panovníků jeho nastoupil v něm druhorozený syn mocnáře rakauského. W podobné spojení s domem rakauským wstaupilo po některém čase wewodství modenské, když třetí syn Marie Terezie, Ferdinand, pojál za manželku Marii Beatrici (1771), dceru wewody Modenského, s ustanovením, aby Modena po wymření wewodského rodu připadla potomkům jeho.

§. 108. Nabytí Haliče a Bukowiny.

Nowé bauče hrozily mezičím mocnářství rakauskému z příčiny nespořádaného stavu králowství polského. Od wymření rodu Jagelowa nepřestaly tam domácí nepořádky z příčiny wolení králů, nýbrž od krále ku králi wždy více množily se. Šlechta neměla většího zalíbení, jak w bujném protiwení se wšelikému zákonnému pořádku. Moc královská byla tak snížena, že již nikterak nepostačovala k udržení se nad stranami; tudy přišlo konečně k tomu, že žádná vláda w zemi nebyla možná, i musil se stát rozpadnauti. Nejednou za posledních let míchaly se cizí mocnosti, zvláště Šwédowé a Rusowé, do wnitřních záležitostí Polska; neboť strany we šlechtě, když vlastními silami nemohly prowésti wůli swau, utíkaly se obyčejně o pomoc do sausedních zemí. Roku 1763, když zemřel král August III saský, wznikly o zwolení nástupce jeho diwější bauče než kdy předtím. Tu učinila císařowna ruská Kateřina II, manželka a nástupkyně Petra III, smlauwu s Fridrichem II pruským (1764), aby odstraněním syna Augusta saského dosazen byl za krále Stanislaw Poniatowski, šlechtic polský. Wojsko ruské wtrhlo do Polska, a wynutilo zwolení Stanislawa. Šlechta obrala sobě brzy jiné příčiny k různicím, jmenovitě o náboženství. Strana Stanislawovi protiwná zřídila branný spolek, řečený konfederací Barskau (1768); přišlo k domácí válce, a wojsko ruské, králi na pomoc poslané, wtrhlo podruhé do země.

Z nahodilých příčin wypukla právě také válka mezi Rusy a Turky. Rusi ji wedli s náramným úsilím. W krátkém čase dobyli Moldawy, Walachie, Bessarabie, Krimu a jiných

částí říše turecké, tak že Prusku i Rakausku wzešlo obávání z přílišného rozmnožení moci ruské. Jednalo se mnoho mezi dwory, jak by se nebezpečenství toto předešlo. Císař Josef II držel o to s Fridrichem II osobní sjezdy v Nise (1769) a v Uničově na Moravě (1770). Darmo nabízela se Marie Terezie za prostřednici míru mezi Ruskem a Portau. Konečně zavřel Fridrich II smlauwu s císařovnou ruskou, aby od dobytých zemí tureckých pod jistými wýminkami upustila, a za to wzala sobě některé části rozpadlé říše polské i jemu také nebránila, jiných se zmocnit. Toho samého podávaly obě mocnosti Rakausku. Budto byla by tedy císařovna Marie Terezie musila podniknouti nebezpečnou válku se spojenou mocí Pruska a Rusi, nebo musila přiswědčiti ke smlauvě této, jí od srdce protiňné. Tedy vrhla wojska pruská a rakauská zároveň do Polska, a osadila asi třetinu říše, i přiwtělila k panstvím svým. Mocnářství rakauské nabyla tím velké části Malopolska, celého někdejšího království Haličského a jiných některých částí říše polské, vše pod jménem království Haličského a Vladimiřského.

Dřív než se stal konečný mír mezi Rusy a Turky, postoupila Kateřina II Marii Terezii také části dobyté Moldawy mezi Sedmihradskem a Haličí, řečené Bukowina (1774), kterémužto postoupení swolila porta turecká zvláštní smluwou roku 1777.

§ 109. Wálka o dědictví baworské.

Bezdětná smrt wéwody baworského Maximiliana Josefa zavdala brzy potom příčinu k novému nepřátelství mezi Prusy a Rakausy. Nejbližší dědic jeho byl Karel Theodor, kurfirst falcký. Domu rakauskému měly wšak připadnouti znamenité části země baworské, dílem jakožto odumřelá léna koruny české, dílem jakožto léna říšská. Mezi císařem Josefem II a novým wéwodou baworským stala se z té příčiny smlauwa o rozdělení země (1778). Proti tomu postavil se wšak Fridrich II jakožto ochránce Karla ze Zweibrückenu, jemuž by v případnosti bezdětné smrti Karla Theodora bylo přináleželo dědické právo k Baworům. Twrdil, že bez swolení tohoto budoucího dědice nemá smlauwa ona platnosti, i strojil se o to k válce. Císař Josef s generaly svými Laudonem a Lascym položil se w čele velikého wojska blíž hranic českých u Králové Hradce a

Jaroměře; Fridrich proti němu. Po některých malých šarwátkách přišlo wšak k zavření míru v Těšíně, jímž obdržela Marie Terezie část Bavor, přiwtělenau nyní pod jménem Innviertel k horním Rakausům (1779).

§ 110. Císař Josef II a řádové jeho.

Nedlauho potom zemřela císařowna Marie Terezie, po slavném 40letém panování (1780). Josef II byl jejím nástupcem. Pro mocnářství rakauské nastala jím doba velikých přewratů a proměn ve všech vnitřních poměrech. Josef II měl vřelou tauhu po zvelebení pozemského i duchovního blaha svých poddaných, tak jako matka jeho Marie Terezie. K naplnění žádosti této uchopoval se wšak smělejších a rozsáhlejších prostředků. Celé spořádání správy státní podrobil nové přehlídce. V činnost úřadů, od nejvyšších až k nejnižším, zavedl přísnější pořádek, tak aby všichni řídit se musili vůlf panovníka jako nejvyšším pravidlem. Úřadům krajským byla zvláště poskytnuta ještě wětší moc než posavad k dohlížení nad vykonáváním zákonů, a zvláště k ochraně poddaných proti vrchnostem. Z rozkazů císaře složeny jsou nové zákony trestní i civilní, jednostejné skoro ve všech částech říše, tak že zvláštní zákonodárství jednotlivých zemí odtud skoro docela pominulo. Všichni saudowé v celém mocnářství, krom Uher a Lombardie, postaweni jsou pod nejvyšší přehližecí saud we Wídni. K spravedliwějšímu rozdělení daně gruntovní nařídil císař nové vyměření země. Ke zvelebení školního wzdělání vyšli noví pořádkové o zřízení škol vyšších i nižších s ohledem na pokroky ve vědách a naukách, které se staly v jiných zemích. Důležité proměny v tom ohledu provedeny byly v čas zrušení řádu Jesuitského od papeže Klimenta XIV, ještě za panování Marie Terezie (1773). Císař Josef zrušil wšak za panování svého ještě jiných mnoha klášterů rozličných řeholí, a obrátil jmění jejich na zřízení základních jistin k opatření škol a kostelů. Hned na začátku panování svého wydal tak nazvaný toleranční patent, jímž dopustil v jisté míře veřejné vykonávání náboženství lutheranského a helvetského (1781).

Velikau činností vlády za desítiletého panování Josefa wzbudil se čilý život ve všem, což přispívalo ke zvelebení národního hospodářství, ke zvelebení duchovního wzdělání

tudyž k rozmnožení moci státu z hojných, ačkoli posud méně použitých, wnitřních pramenů. Toliko daly se změny a novoty všelikého druhu příliš rychle, a ne wždy s dobrým rozmyslením potřeby a následků. Císař Josef, puzen šlechetnou žádostí, aby oblažil své národy, chtěl s nedokládáním chwatem všechno hned sám odstraniti, co uznával za nepřiměřené, a minal spůsobit tudy rychle docela nový stav věcí. Kwapnost tato měla tím škodlivější následky, že se nenalézalo we všem dost schopných hlaw k rádnému vyvedení úmyslu císařových. Tedy s mnohými starými nepořádky zrušilo se také mnoho chvalitebného. Při lepším spořádání stavu úředníků státních, jakožto bezpostředního ústrojí vládního, byly mnohé jiné organy, činnost vlády podstatně podporující, buď docela zrušeny, buď zanedbány, buď vytrženy z přirozeného vyvýjení swého, tak že když později wstaupily opět do života, přinesly w sobě zárodek politické opposicí proti vládě. Do záležitosti církveních zasáhl Josef dílem násilně. Wyzdvižení klášterů (kterým mnoho historických a uměleckých pokladů přišlo na zmar), wyzdvižení tak nazvaných bratrstev, na kterých velkým dílem záležela péče o chudé a nemocné, všelijaké proměny w řádu služeb božích a jiných mnoho nowot nařízeno bylo od císaře o vlastní ujmě. Přišlo z toho k nemilým sporům o hranice mezi mocí státní a církvení, kteréž ani osobním příjezdem papeže Pia VI ke dvoru císařskému do Wídně (1782) žádaucího vyrovnání nedošly. Uvedení záležitostí církveních w závislost od úřednictwa světského i dílem w odpor se zákony kanonickými musilo poznenáhlu zemdliti wnitřní život církvení, ano uwésti jej w nebezpečenství. — Při nowém zřízení škol a úřadů bylo rovněž málo ohledu bráno na rozdílnost národů w mocnářství, nýbrž do obojích téměř wýhradně zaveden jazyk německý; z čehož pojiti musily wady w ohledu národního wzdělání i řádného řízení při saudech a jiných třadech.

Nedostatkowé tito plynuli, krom jiných zvláštních přičin, docela z ducha času císaře Josefa. Skoro všech národů evropských zmocnila se tehdyž velká dychtirost po zvelebení stavu společnosti swé, ale při wymýšlení nowých prostředků k tomu také velká pohrdawost s věcmi starými a náklonnost k rušení jich bez velkého rozmyslu. Z jednostranného zalíbení sobě kritické filosofie a opowrhování historie plynula nechut k církvi, k stawowským ústavům a rozdílům

i k jiným starodávním řádům, která pronikla zvláště prostřední třídy obecenstva. Byl to duch tak nazvaného liberalismu čili radikalismu, který v dalším bujnějším vyvinutí svém spůsobil záhubné revoluci na konci 18. a během první polovice 19. století téměř we všech státech západní a střední Evropy. Tehdáž, ve prvních začátcích, neobjewila se ještě dosti zřetelně záhubnost směru tohoto; teprw potomní krwawá zkušenost ukázala ji. Nová zřízení císaře Josefa, vyšlá z myslí lidumilné a směřující patrně ke zlepšení stavu nejčetnějších tříd lidstva, nacházela proto za jeho času obecnau a bezvýminečnau pochvalu; potkávalať se s nespokojeností téměř jen od těch, jejichž saukromý prospěch přicházel jimi přímo ke zkrácení. Toliko v zemích, kde starodávní nechut k zákonnému pořádku wůbec aneb nechut k vládě rakouské zřízeními těmito nowě se rozněcowala, nabývala nespokojenost ona wětšího rozšíření, a spůsobila na sklonku života císaře Josefa i nebězpečnější wýbuchy.

§ III. Spory o Nízozemsko. Wálka turecká za císaře Josefa II. Bauře stawowská w Nízozemsku a w Uhřích.

Auhlawní nepřítel Rakauska, Fridrich II, ještě we wysokém stáří svém hrozil mocnářství spůsobiti nowé nesnáze. Císař Josef pro wzdálenost Nízozemska od ostatních zemí rakauských a pro mrzuté rozpere, které měl z příčiny oné země s Angličany a Hollandem, jmenovitě pro plawbu na řece Šeldě, chtěl se držení Nízozemska docela zbawiti, a učinil smlauwu s Karlem Theodorem baworským o postaupení jemu této země za Bawory (1784). Fridrich II postavil se wšak wěci této na odpor zase we jménu Karla ve Zweibrückenu, a spůsobil proti císaři spolek téměř všech knížat německých, jmenovitě také kurfırsta saského a krále anglického, jakožto kurfırsta w Hannowru. Císař Josef dal se tím pohnauti k upuštění od swého úmyslu. Od té doby jal se úsilněji než předtím zaváděti w Nízozemsku ty samé změny we zřízení státním, jako w ostatních zemích rakauských. Stawové zemští kladli proti tomu odpor jakožto pro porušení starodávných swých privilegií. Císař wšak privilegia tato prohlásil za zrušena (1787), a wyprawil něco wojska do země k wynucení poslušnosti a ku pokárání těch, kteří se rozkazům jeho protiwili.

W tom zapleten byl do nowé wálky s portau tureckau, z příčiny spolku, umluweného s císařownou Kateřinou ruskou w Chersonu (1787). Císař sám, společně s polním wůdcem Lascym (1788) postavil se w čelo wojska 200,000 mužů, postaveného na hranicích tureckých. Počátek wálky byl wšak nešťastný. Přímorky wznikly we wojsku císařském, a na tisíce lidí zadávily. Tu protrhnul weliký wezir Jusuf postavení císařovo, a wtrhnul do Banátu. Wojsko, w náramný zmatek uwedeno, utrpělo velikau ztrátu, zwlastě na nočním útěku od města Karanšebeše, kdež jeden oddíl císařských střílel na druhý, držice se za nepřítele. Císař, ochurawěw w nezdrawých krajinách, wrátil se do Wídně, a zanechal velitelství Laudonovi, kterýž napravil nešťastný stav wálky, zahnal Turky za Dunaj, dobyl Bělehradu mocným obležením (1789), a wtrhnul dále do zemí tureckých.

Zatím wšak nehod těchto užili nespokojení stawowé nízozemští ke zřízení branného povstání, vyhnali wojsko císařské ze země (1789), prohlásili císaře za zbawena panství, a položili sobě w Brüsselu sjezd k uradění nowého zřízení zemského. Z té wěci wzali pochop i stawowe uherští; spůsobili wšeobecné reptání w zemi proti nowým řádům zařadeným od Josefa, a žádali úsilně o swolání sněmu ku předenesení svých stížností. W tísni této wydal císař rozkaz ke zrušení všech nowých nařízení we království uherském, krom které se týkaly náboženství a úlew spůsobených stawu sedlanskému; ustanowil také čas ke shromáždění sněmu w Prešpurce; wšak než k tomu přišlo, zemřel na nemoc již na druhý rok wždy více se rozmáhající teprw w 50. roce wěku swého (1790).

§ 112. Císař Leopold II. Wypuknutí revoluci francuzské.

Po něm nastoupil na trůn bratr jeho Leopold II, předtím velkó-kníže Toskanské. Přední péče jeho byla zawření míru s Turkey, kterýž stal se po delším wyjednávání we Swištowě (1791). Leopold držel hned po nastauení panství sněm od císaře Josefa slíbený w Prešpurce (1790), a obnowil stawowské zřízení, od Josefa zrušené, netoliko w Uhřích, nýbrž i w Čechách a ostatních zemích svých. I stawům nízozemským podával úplného obnowení starodávního jejich zřízení. Když ale s tím již spokojiti se nechtěli, wyprawił

silné wojsko do Nízozemska, kteréž brzy zwítězilo nad wzbauřenými a uwedlo zemi v poslušnost (1790).

Ale větší bauře, které brzy netoliko Rakausy, nýbrž celou Evropu potáhly do víru swého, strhly se toho času we Francouzích. Bažení po zlepšení posawadního stavu společnosti lidské a zálibení v prostředcích smělých, potud nezkušených, k dosažení cíle tohoto, spojené s opovrhováním všemi starými rády a obyčeji, kteréžto sice bylo wšeobecným duchem času onoho, mělo w národu francouzském takořka prwotní původ swůj, a zmocnilo se wíc než kdekoli jinde wšelikých tříd lidu. Z bažení toho wywinula se rychlým během jedna z největších revolucí, které kdy přewrátily zřízení státní některé země a wšechny posawad stávající poměry společnosti. Král francouzský Ludvík XVI byl nejprwé přinucen swoliti ke shromáždění ústavodárného sněmu a k provedení celé rády nálezů sněmu tohoto, kterým se docela nowý stav společnosti měl spůsobiti bez ohledu na posawadní právní poměry mezi jednotliwými třídami obyvatelstva. Přátelství, které bylo mezi domem rakauským a rodem králů francouzských od času Marie Terezie, stvrzené mezitím také zasnaubením Marie Antonie, sestry císařů Josefa a Leopolda, s králem Ludvíkem XVI, obracelo záhy pozornost Leopolda II na běh těchto věcí; i spůsobil z té příčiny roku 1791 sjezd s králem pruským Fridrichem Wilémem II, kurfirstem saským a některými jinými knížaty německými ke společným poradám w Pilnici. Nowá ústava říše francouzské, dle které královská moc měla napotom obmezena býti zákonodárným sněmem, woleným od lidu, byla wšak mezitím zhotowena; a poněvadž Ludvík XVI k ní dal swolení swé; nemínil císař předsebrati proti Francouzsku nic nepřátelského.

§ 113. Císař František II. První revoluční válka francouzská až do míru Campo-Formienského.

Již na začátku roku 1792 zemřel wšak císař Leopold. Nejstarší syn jeho František II nastoupil panování nad dědičnými zeměmi, druhorozený syn Ferdinand we velkoknížetství Toskanském.

Mezitím nálezové ústavodárného sněmu francouzského spůsobili stížnosti některých knížat německých, kteří měli rozličná panství we Francouzích a na nich práva mírnými

smluwami za času Ludvíka XIV zaručená, kteráž se nálezy oněmi rušila. Naproti tomu wedli Francauzi stížnost na sausední knížata německá, že přechowáwali u sebe wystěhowance francauzské, kteří nespokojeni jsouce s nowým stavem wěci we wlasti swé, strojili se k branným pokusům o zwrácení jich. Nedabajice mnoho o přátelské wyrownání těchto stížností, vyhlásili Francauzi wálku císaři, a začali ji wpádem do Nízozemska (1792). Císař František pohnul krále pruského ke spolku k obraně říše německé; wojska jejich spojená wtrhla wedením Ferdinanda wewody Brunšwického do Francauz. Po krátkém prospěchu utrpěl wšak wewoda znamenité ztráty, a musil cauwati přes Rýn zpátky, co zatím wůdce francauzský Dumouriez wtrhnul do Nízozemska, porazil císařské w bitvě u Gemappe, a opanoval wětší část této země.

Wálka s cizími mocnostmi přispěla mezitím nemálo k roznicení diwokých vášní w lidu francauzském. Král Ludvík XVI byl od krvežíznivých buřiců zajat, postaven před saud zákonodárného sněmu, odsauzen na smrt, a Francauzsko zřízeno za demokratickou republiku. I manželka králová, Marie Antonie, z císařského rodu Habsbursko-Lothrinského, a několik jiných audů rodiny královské následovalo po sobě na poprawiště (1793). Wálka byla potomní dwě léta w Nízozemsku a na Rýnu wedena s welikým úsilím obou stran, obrátila se wšak zase k neprospěchu zbraní císařských. Wůdcové francauzští Pichégru, Jourdan a Moreau dobyli Nízozemska, a stíhali wojsko rakauské i pruské opět až za Rýn (1794). Tu zawřel král pruský sám o swé ujmě mír s Francauzi w Basilei (1795), a celá moc zbraní francauzských obrátila se nyní jen na císaře a několik knížat w jižním Německu a w Italii s ním spojených.

Roku 1796 wytáhlo troje weliké wojsko francauzské do pole; dwoje pod wůdcí Moreau a Jourdanem přes Rýn do Němc, jedno pod mladým, a wšak již tehdáž na slowo wztáym welitelem Napoleonem Buonapartem do Italie. Buonaparte porazil wůdce císařského Beaulieu w bitvách u Montenotte, Millesima a Dega; přinutil tím krále sardinského, potom i jiná knížata vlaská k odřeknutí se spolku s císařem; přešel přes Po do Lombardie, porazil Beaulieu opět při přechodu přes řeku Addu u Lodi, taktéž druhého wůdce císařského Wurmsera, proti sobě wypraweného,

w bitwách u Lonata a Castigliona, po kterých musil Wurmser zavřít se w pewnosti Mantui; konečně w tuhých bojích přemohl třetího wýtečného wůdce Alvince u Arcole (1796) a Rivoli (1797).

Wojskům pod Jourdanem a Moreau w jižních Němcích odpíral statečně arcikníže Karel, bratr císaře Františka; porazil Jourdana w bitvách u Teiningen, u Amberka, u Würzburga, a přinutil netoliko jeho, nýbrž následkem toho i Moreau ke zpátečnému tažení přes Rýn (1796) Pokroky Buonaparta w Italii zastavily wšak tento běh vítězný w Němcích. Arcikníže Karel postavil se w celo wojska císařského w Italii; i on utrpěl znamenitau ztrátu w boji na řece Tagliamento (1797), po kterém Buonaparte podmanil republike francozské neutrální tehdáž republiku Benátskau, a bez překážky vtrhnul do Korutan, do Štýrska a s jiné strany do Tyrolu. Nyní zavřený mír w Campo Formio. Rakausko postaupilo Francozům Nízozemska a Lombardie; obdrželo wšak za to celé auzémí zrušené republiky Benátské i s Dalmatií a částmi Istrije, které jí posud byly náležely (1797).

§ 114. Druhé a třetí dělení Polska. Druhá wálka francozská až do míru Lunevillského.

Mezi během wálky této stalo se nové opanování částí říše polské od Prusů a Rusů tak nazvaným druhým dělením Polska (1793), při kterém Rakausko nikterak neaučastnilo se. Když ale druhé dělení toto spůsobilo branné povstání Poláků wedením Kościuška, kteréž se rozšířilo téměř po všech částech někdejší říše polské, tu wkročily wšecky tři mocnosti s wojsky swými do země, a učinily konečně třetí smlauwu dílčí (1795), kteráž království polskému na skrze učinila konec. Rakausku dostaly se tehdáž i ostatní části Malopolska s hlavním městem Krakowem, a na prawém břehu Wisly celá nynější gubernie Lublinská.

Násilné skutky republiky francozské, kteréž předsewzala proti wšem swým sausedům, a jmenovitě proti panovníkům w Italii, zbwaujíc je libowolně zemí jejich, a obracujíc je w republiky pod swau ochranou, zwdaly již w roce po míru Campo-Formienském přičinu k nowému spolku proti Francozům, zavřenému nejprw od Anglicka, Ruska a porty turecké (1798). I císař František přistaupil ke spolku tomuto,

a započal válku w Němcích i w Italii (1799). Arcikníže Karel porazil zase Jourdana w několika bitvách, a zahnal jej za Rýn. Též Massena, polní wůdce francauzský we Šweycařích, kterýž odtud wyprawil oddíl wojska i do Tyrolu, utrpěl od něho porážku u Züricha, co zatím jiní wůdcové císařství, Kraj a Melas, vítězili nad Francauzi w Italii. Ještě s větším důrazem wedla se válka, když zeměmi rakauskými přitáhlo do Italie na pomoc wojsko ruské pod Suwarowem. Moreau, hlavní velitel w Italii, poražen od něho u Cassana na Addě, a zapuzen z celé Lombardie až do Piemontu. Jiné wojsko francauzské pod Macdonaldem téměř zničili Suwarow a Melas we třídenní bitvě na řece Trebi. Suwarow dobyl Turina, a přešel přes Alpy do Šweycar. Zde wšak udatně odpíral Massena; za nedlouhý pak čas pował císař ruský Paweł i wojsko swé z Italie nazpět, čímž wšecka tří wálky zůstala zase ležeti hlavně na Rakausku. Nicméně dobyl w Italii Melas celé země sardinské až ke hranicům francauzským, a skličil Massenu w Genui.

Nejwýtečnější wůdce francauzský Napoleon Buonaparte meškal od skončení předešlé války w Aegyptě, dobývaje této země na Turcích. Na zprávu o ztrátech Francauzů w poli a o domácích nepořádcích, které se ustavičně stíhaly od počátku revolucí, wrátil se Buonaparte zpátky, zrušil posavadní zřízení, a postavil se sám w čelo republiky s titulem prvního konsula; potom wytáhl w čele nowého wojska do Italie. Tu utrpěl 80letý wůdce Melas porážku we hlavní bitvě u Marenga (1800), která všechny šťastné pokroky předešlé zmařila. Později zwítězil Moreau nad císařským wojskem w Němcích w bitvě u Hohenlinden w Bawořích, wtrhnul do Rakaus, dobyl Salzburka a Lince, a zaměřil k Wídni. Opět zawedeno jednání o mír, a zawřen jest w Lunéville. Mírem tímto podrželo mocnářství rakauské skoro wšecky swé posavadní země; toliko welkowéwoda toskanský musil země swé postaupiti knížeti Parmenskému, a wévoda Modenský swé země tak nazvané republike cisalpińské, kterau Francauzi zřídili z Lombardie a jiných krajin sausedních. Welkowéwoda toskanský dostal w náhradu země arcibiskupa Salzburškého co dědičného knížetství, wévoda pak modenský dostal části wenkowských zemí rakauských, řečené Breisgau (w nyn. welkowéwodství Badenském); začež císař Františkovi

odewzdány jsau země biskupů Tridentského a Brixenského w jižním Tyrolu. Wšecky země duchownich i menších swětských knížat w říši německé jsau tehdaž tímto spůsobem zbaweny posawadní neodwislé moci swrchowané, a obráceny w náhradu knížatům, kteří něco zemí swých musili postaupiti Francauzům neb jich spojencům.

§ 115. Císařství Rakauské. Třetí wálka s Francauži až do míru Prešpurského.

Po mnohých krwawých přewratech, které se we Francauzích byly staly mezi těmito válkami, uwedl Napoleon Buonaparte zemi w nowý trwalejší pořádek. We čtvrtém roce po nastauení konsulatu dal se slawně korunowati za císaře francauzského. Skutek tento zawdal příčinu k důležitému kroku císaře Františka II týkajícímu se mocnářství rakauského. Wida totiž hynaucí stav říše německé, od které měl titul císaře Římského, a chtěje předejítí wšeliké osobování sobě přednosti se strany Francauz, které by se zakládati mohlo na nowém názvu císařském, přijal téhož roku (1804) i sám titul císaře rakauského, přiměřený rozsáhlosti říše swé, při kterémž uznán jest ode všech mocností europejských i od samého Napoleona.

Nepřátelský poměr k sausedním mocnostem, we který Francauzsko wstaupilo za času republiky, newzal wšak trwanliwé proměny ani za nowého císařství francauzského. Země, které původem Francauzů přijaly republikanské zřízení, obrátil Napoleon po nastauení nowé hodnosti swé w části swého panství. Tak někdejší republiky vlaské obráceny jsau we spojené králowství italské, na kteréž se Napoleon korunowati dal w Mediolaně železnau korunau langobardskau. Ale i jiné země mnohé hleděl rozličnými spůsoby uwésti w moc swau. Ku předejítí toho zawřeli roku 1805 Angličané, Rusko a císař František II nowý spolek k obraně proti Napoleonovi; což zawdalo příčinu k wálce, nešfastnější nežli obě předešlé.

Napoleon, wytáhnuv osobně do Němec, přiwedl na stranu swau Baden, Würtemberk i Bawory; sklíčil a zajal polního wůdce císařského Maka i s vojskem jeho u Ulma, a wtrhnul do Rakaus. Arcikněze Karel, jenž zatím stál w Italii, porazil Massenu u Caldiera; po zprávě o porážce Makově spěchal wšak, aby se spojil s ostatními vojsky císařskými k obraně

Rakaus. Ale než spojení takové se podařilo, vešel Napoleon s malým odporem do Lince a do Wídně, a táhl do Moravy proti vojsku, s kterým císař ruský Alexander přitáhl Františkovi na pomoc. Wojsko císařské a ruské swedlo s ním bitvu nedaleko Brna u Slawkowa (Austerlitz), kteráž se wšak skončila úplným vítězstvím Napoleona. Císař František musil zawíti mír w Prešpurce s velkými obětmi na zemích i na penězích. Krom 100 milionů zlatých náhrady za válečné útraty musil postaupiti Benátska i s Dalmatií ku království italskému, celého Tyrolu Bavorům, a všech wenkowských zemí dílem Badensku, dílem Würtemberku. Za to obdržel toliko Salzbursko, jehož posavadní držitel arciknife Ferdinand dostal za náhradu biskupství Würburské.

§ 116. Rozpadnutí říše německé. Čtvrtá válka až do míru Wídenského.

Prvním následkem míru Prešpurského bylo úplné rozpadnutí starožitné říše německé. Napoleon udělil knížatům německým, kteří mu w této válce pomáhali, jakož Bavorům, Würtembersku, později Sasku, titulů královských neb jiných hodností a přízní, a zavřel s nimi tak nazvaný spolek Rýnský, jímž se od říše německé docela odtrhl. Následkem toho složil císař František II důstojenství císaře německého se sebe, jakožto ke skutečným poměrům déle se nevhodící (1806.) Když Prusko chtělo ostatní knížata německá spojiti také w podobný státní spolek, protiwil se tomu Napoleon, zdwihi wálku, a potřel moc Pruska tak, že zmenšeno jest na polovici posavadní své rozsáhlosti. W sausedství Rakauska zřízeno tehdy z někdejší pruské části království polského tak nazvané velkowévodství Waršawské, kteréž Napoleon dal králi saskému. Odtud nemělo šíření moci francozské na ujmu téměř všech mocí evropských žádného cíle ani konce. Jediné Anglicko bylo Napoleonovi nepřemožitelné; s císařem ruským Alexandrem wešel na některý čas we swazky přátelské.

Ještě jednou pokusilo se Rakausko o předejití větší záhuby své, která hrozila nastati z ustavičných přechvatů Napoleona. Císař František we spolku s Anglickem zdwihi wálku (1809). Napoleon wytáhl do pole s četnými spojenci svými, mezi nimiž byl tentokrát i císař Alexander ruský.

W čelo vojsk rakauských postavili se bratří císaře Františka, arcikněze Karel w Bawořích, arcikněze Jan w Italii, a bratranc císařův arcikněze Ferdinand w Haliči. W Tyrolu wzbauřil se udatný lid sedlský wedením Ondřeje Hofra proti Baworům, a wypudil wojsko jejich ze země.

W Italii i w Haliči začala se válka s dobrým prospěchem zbraní císařských. Arcikněze Ferdinand wtrhnul do welkowévodství Waršawského, dobyl Waršawy, a zahnal wojsko polské na pravý břeh Wisly. Arcikněze Jan porazil v několika menších půtkách místokrále italského Eugenia Beauharnais, newlastního syna Napoleonova. Ale hlavní wojsko arciknězete Karla, na které udeřil Napoleon sám, utrpělo porážky u Abensberka a u Ekmüla, po kterých Napoleon wtrhnul do Rakaus, wešel de Wídně, a swedl we blízkém okolí bitvu s arciknězem Karlem na břehu Dunaje u Asparna. Zde utrpěl Napoleon těžkou ztrátu, a musil ustaupiti přes rameno řeky na ostrov Lobau, na kterémž se ohradil. Eugen Beauharnais zmohl se wšak zatím proti arciknězeti Janovi w Italii, stíhal jej skrz Korutany a Štýrsko až do Uher, porazil jej zde w bitvě u Rábu, a překazil tím spojení jeho s arciknězem Karlem, co zatím silné oddíly wojska svého wyprawil Napoleonovi na pomoc. Tu přešel Napoleon podrubé přes Dunaj, porazil wojsko Karlowo we hlavní bitvě u Wagrama, a stíhal je až ke Znojmu do Moravy. I w Haliči bylo se zatím štěstí wálečné obrátilo. Polský wůdce Poniatowski wtrhnul na pravém břehu Wisly až do Haliče, dobyl Lwowa, a přinutil tím arciknězete Ferdinanda ke zpátečnému tažení do Krakowa, potom pak do Moravy. Též ruské wojsko wtrhlo do východní části Haliče, a osadilo některé krajiny. Powstání Tyrolských proti vládě baworské mezi tím přemoženo oddílem wojska francuzského.

W tisni této zawřel císař František II mír s císařem francuzským we Wídně. Mocnářství rakauské bylo ním zbaweno veliké části zemí svých. Baworům musilo postaupiti krom Tyrolu také Salzburka, Innviertlu a části Hausrukviertlu w horních Rakausích; welkowévodství Waršawskému západní Haliče s hlavním městem Krakowem, i na pravém břehu Wisly nynější gubernie Lublinské; Rusům kraje Tarnopol-ského we východní Haliči; konečně Napoleonovi ku království jeho wlastkému krom Benátska a Dalmacie, předtím po-

staupených, také Istrije, části charwátské wojenské hranice i Charwátska až k Sáwě, celé Krajiny, celého hrabství Gorického a kraje Bělackého w Korutansku.

§ 117. Přemožení Napoleona. Sjezd Wídenský.

Síly mocnářství rakauského byly po válce této welice vyčerpány; státní dluh wzrostl na výši předtím nikdy nebývalou; při dalším postupování Napoleona za úmyslem swým, zmocniti se vrchního panství nad celou Europau, nastávalo nebezpečenství snížení moci Rakauska s posawadnsho postavení swého w řadě předních států w Europě. Posud wšak bylo úmyslum Napoleonovým welkau překážkau. Císař francoauzský hleděl sobě pro budaunost nakloniti dům císařský ku přátelství, i pojal dceru císaře Františka, Marii Ludowiku, za manželku (1810). W nedlauhém čase potom předsewzał nejwětší z wálek swých proti posawadnímu spojenci swému, císaři Alexandrowi ruskému.

Půl millionu bojowniků z Francauz a poddaných i závislých zemí císařství swého sebral k válce této na hranicích Ruska. I Prusko a Rakausko dle smluw s ním zawřených wyprawiły oddíly wojsk jemu na pomoc. Ale w Rusich opustilo je posawadní štěstí. Wšeliké mistrowství jeho w umění wálečném rozbilo se o mohutnau tuto říši (1812). Wojsko jeho nesmírné až na malé zbytky zahynulo. Rusi táhli za ním do Polska a do Němec. Prusko zdwihiло se ze swého ponízení, a uzavřelo spolek s císařem Alexandrem. Napoleon sebral nowé wojsko četné, wytáhl do sewerních Němec až k Labi (1813), a začal válku se spojenými mocnostmi s nowým úsilím. Tu sebral i císař František wšecky sily mocnářství swého k postavení četného wojska do pole, a podal se za prostředníka míru mezi mocnostmi. Jednání o mír začalo se w Praze, nedošlo wšak žádaucího cíle. Tedy spojil se i císař František s císařem ruským, a kázal wojsku swému wytáhnouti přes hranice české proti Napoleonovi. Císař francoauzský porazil spojená wojska w krwawém boji u Drážďan, a wyprawil oddíl wojska swého pod maršálem Vandammem přes Krušné hory do Čech. Vandamme utrpěl wšak úplnau porážku u Chlumce za Teplicí, a upadl s nejwětší částí wojska swého w zajetí. Opět wtrhla wojska rakauská, ruská i pruská do Sas proti hlavní moci Napoleona. Tu přišlo k rozhodné tří-

denní bitvě u Lipska wedením císařského polního maršála knížete Karla ze Schwarzenberka (1813.) Napoleon byl poražen, a stíhán až k Rýnu. Wojska rakouská osadila spěšně wšecky krajiny postaupené Napoleonovi mírem Wídenským. Z jara r. 1814 přešla wojska spojených mocností přes Rýn, a zavedla válku na půdu francauzskou. Krutými boji proklestila sobě cestu až ku Paříži. Napoleon musil složit důstojenství císařské, a odebrati se na ostrov Elbu, kterýž jemu wykázán k výživě. Ludvík XVIII., bratr usmrceného krále Ludvíka XVI., nawrácen byl na trůn svých předků.

Wyslanci všech mocností evropských sešli se nyní na společný sjezd čili kongress we Wídni k novému uspořádání Evropy. Prvé než práce sjezdu tohoto byly dokonány, pokusil se Napoleon ještě jednau o obnovení panství swého; nawrátil se nenadále z Elby do Francauz (1815), zapudil Ludvíka XVIII. ze země, a zmocnil se vlády. Wojska všech mocností evropských obrátila se wšak proti němu, a spůsobila panství jeho konec již po třech měsících bitwau u Waterloo.

Mocnářství rakouské obdrželo ustanoveními kongressu Wídenského rozšířené meze a wznešené postavení mezi velkomocemi evropskými.

MUSEJNÍ SPOLEK V JIČÍNĚ
